

- ภวนฺติ ฆน ฐปานี
กายวตฺตฺวเสณ ๓.
๑๔๘. กหิตาคฺคฺทเณเนตฺต
เอกาทส ภวนฺติ เต
เอเสว จ นโย เณโย
สพฺเพสุ ทสเกสุปี.
๑๔๙. ชีวิตฺน ยทา สฺหิ
ชาเต สฺหุตฺตมฏฺจกั^๑
ชีวิตฺนํ นาม
โหตีติ สฺมฺหิรฺติ.
๑๕๐. ชีวิตฺนํ กาย-
ปสาเทเนกโต ลียา
ติ กายทสํ นาม
โหตีติ ปริยาปฺนุ.
- ที่ ๑๐) และวัตถุทสกะ(กลุ่มรูปที่มี
ทหยวัตถุ เป็นรูปที่ ๑๐) ย่อมมีแก่สัตว์
พวกคัพภุสยกะที่ไม่มีภาวะ และแก่
สัตว์พวกอณฺตชชะ(เกิดในไข่)ทั้งหลาย.
๑๔๘. โดยการไม่ถือเอารูปที่ได้ถือเอาแล้ว
ในทสกะเหล่านี้ รูปเหล่านั้นก็มี ๑๑
อย่างเท่านั้น ก็บัดนี้พึงทราบนัยเดียว
กันนี้แหละ แม้ในทสกะทั้งปวง.
๑๔๙. ในเวลาใด กลุ่มรูป ๘ อย่างล้วน ๆ
ย่อมเกิดขึ้นพร้อมกันกับชีวิต ในเวลานั้น
ท่านกล่าวว่า เป็นกลุ่มรูปชื่อว่าชีวิต-
นวกะ (กลุ่มรูปที่มีชีวิตเป็นรูปที่ ๘).
๑๕๐. ชีวิตนวกะนั้น พึงมีพร้อมกับกาย-
ประสาธได้ เป็นอันรู้ได้ว่า เป็น
กลุ่มรูป ชื่อว่ากายทสกะ.

^๑ ก. ชายเต สฺหุตฺตมฏฺจกั.

๑๕๑. เอเสว จ นโย เอยุโย
 สหฺธิ ภาวเณ วตฺตุนา
 จกฺขาทฺธิ จ โยเชตฺวา
 หสฺกา สตฺต วิณฺณนา.

๑๕๒. โอบปาติกสฺตฺตานํ
 มนุสฺเสสฺสุปฺตฺติยํ
 กามาวจรเทวานํ
 นิจฺจํ รูปานํ สตฺตฺติ.

๑๕๓. จกฺขุ โสตฺตฺจฺจฺจฺจฺจ
 ชิวฺหา กาโย จ วตฺต จ
 ภาโว จาติ ทิ สตฺตฺตฺนํ
 หสฺกานํ วสา ปน.

๑๕๔. พุรฺหฺมานํ รูปินํ จกฺขุ-
 โสตฺวตฺตฺตฺวา ปน
 หสฺกานํ จ ตีเณว
 นวกํ ชิวิตฺตฺส จ.

๑๕๕. จตฺตฺนํ ตฺตฺ กลาปานํ
 วเสน ปน รูปินํ

๑๕๑. วิณฺณฺชนพิงฺประกอบกฺลุ่มรูป ๔ อย่าง
 ล้วน เข้ากับภาวะ เข้ากับวตฺตฺ และ
 เข้ากับรูป มีจักขุประสาทเป็นต้น เป็น
 ๑ หสฺกะ แล้วพิงฺทรานันนึ้นแหละ.

๑๕๒-๓. รูป ๑๐ ย่อมมีแก่สัตว์ผู้เป็นโอบ-
 ปาติกะ ในมนุษย์ทั้งหลาย(ครั้งต้นกับ)
 ในคราวอุปบัติ (คือในปฏิสนธิขณะ)
 ย่อมมีแก่พวกเทวดาชั้นกามาวจร เป็น
 ประจำ ถ้าว่าโดยเกี่ยวกับเป็น
 หสฺกะ ๑ ก็ได้แก่จักขุหสฺกะ โสตฺหสฺกะ
 มานหสฺกะ ชิวหาหสฺกะ กายหสฺกะ
 วตฺตฺหสฺกะ และภาวหสฺกะ.

๑๕๔-๕. ส่วนหสฺกะ ๓ คือจักขุหสฺกะ โสตฺ-
 หสฺกะ วตฺตฺหสฺกะ และชิวิตฺตฺนวกะ ๑
 ย่อมมีแก่พวกพรหมผู้มีรูปทั้งหลาย พวก
 พรหมผู้มีรูปทั้งหลายจึงมีรูป ๓๕ นั้น-
 เทียว โดยเกี่ยวกับเป็นกลาป
 (กลุ่มรูป) ๔ กลาป.

คุณทรงศักดิ์-คุณจรัส เอหาฟาร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

จตุตทาพีเสว รูปานี

เอกุนานี ภวนติ हि.

๑๕๖. ชีวิตนวกเนเนว

อสถณบฺพุตฺติ ทิปิตา

ชฺจุจฺจนุทธพริรามาน-

รหิตเต ตุ นฺพุสเส.

๑๕๗. วตุฏฺโณ กายชิวฺทานิ

วสา ตีสาวกิสฺโต

อุกุกิสฺสฺสาวกิสฺส

อนฺตเร อนุรูปโต.

๑๕๘. ปริบุญฺณานิ รูปานิ

วเสน ฺน ปาณินิ

รูปานิ ตุ สมฺพุตฺติ

เวทิตฺตพฺพา วิภาวินา.

๑๕๙. สฺตฺตฺวีสฺติ รูปานิ

กามาวจรเทหิโน

อฺบฺปวตฺตฺนโต โทหนฺติ

หฺวนินฺนิ ภาวานเมกโต.

๑๕๖-๘. ความอุบัติ(แห่งรูป) ในอัสถณฐีสัตว์

ท่านแสดงไว้ด้วยชีวิตนวกะอย่างเกี่ยว

รูป ๓๐ โดยกำหนดอย่างต่ำ โดย

เกี่ยวกับเป็นวัตถุทสกะ กายทสกะ

และชีวหาทสกะ ย่อมมีในพวกนปุงสกะ

(กะเทย) ผู้บอดแต่กำเนิด ทนวกแต่

กำเนิด และปราศจากมานประสาธ

ท่านผู้มีปกติเจริญปัญญา ฟังทราบความ

อุบัติแห่งรูปทั้งหลาย แก่สัตว์ทั้งหลาย

ด้วยอำนาจแห่งรูปที่บริบูรณ์ในระหว่าง

แห่งการกำหนดอย่างสูง และการ

กำหนดอย่างต่ำ ตามสมควรเกิด.

๑๕๙. รูป ๒๑ ย่อมมีแก่สัตว์ชั้นกามาวจร

เพราะภาวะทั้ง ๒ ไม่เป็นไปพร้อมกัน.

คุณทรงศักดิ์-คุณจรัส เอภาพาร

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๖๐. ฆานํ ชิวหา จ กาโย จ
 ตถา ภาวทวยมปิ จ
 พรหมานํ ปน รูปีนํ
 ปณฺจ รูปา น วิชฺชเร.

๑๖๐. ส่วนพวกพรหมผู้มีรูปทั้งหลาย ไม่มีรูป
 ๕ อย่าง คือฆานประสาท ชิวหา-
 ประสาท ภาวประสาท รวมทั้งวิญญูติ
 ๕ ทั้ง ๒.

๑๖๑. จตุสฺสํสฺสํ กามสฺมิมิ
 รูปเป โทหนฺติ ติสฺสํสฺสํ
 ทฺวิสฺสํสฺสํ อสฺสญฺสํ^๑
 พหิทฺธา เอกสฺสํสฺสํ.

๑๖๑. รูปสันตติ ๔ ย่อมมีในสัตว์ชั้นกามาวจร
 รูปสันตติ ๓ ย่อมมีในสัตว์ชั้นรูปาวจร
 (ยกเว้นอัสสนุมีสัตว์) รูปสันตติ ๒ ย่อม
 มีในอัสสนุมีสัตว์ ในภายนอกมีรูป-
 สันตติเดียว.

๑๖๒. รูปิ นินฺพตฺตมานํ ตุ
 สหฺเพสฺมฺภน ปาณินิ
 ปจฺมํ กมฺมโตเยว
 นินฺพตฺตติ น สิสฺโย.

๑๖๒. อนึ่ง รูปเมื่อจะบังเกิดแก่สัตว์ทั้งหลาย
 ทั่วปวง ย่อมบังเกิดจากกรรมก่อน
 ที่เดียว ไม่ต้องสงสัย.

๑๖๓. คพฺภเสยฺยยกสฺสฺตฺตานํ
 ปฏิสฺสํสฺสํกฺขณฺเ ปน
 ตณฺจ โข สนฺธิจิตฺตสฺส
 อุปฺปาเทเยว ชายเร.

๑๖๓. ก็ในขณะที่สัตว์ผู้เป็นคัพภไสยกะปฏิสนธิ
 รูป(ที่เกิดจากกรรม)นั้นแล ย่อมเกิด
 ในอุปปาทขณะแห่งปฏิสนธิจิต.

^๑ ฉ. อสญฺเณสุ.

๑๖๔. ยถา ตสฺส อูปาทาเท
 ตีสฺ รูปานิ ชายเร .
 ตถา จิตฺทิงฺเกสุ
 ตีสฺ ตีเสว ชายเร .

๑๖๔. รูป ๓๐ ย่อมเกิดขึ้นในอุปาทาขณะแห่ง
 ปฏิสนธิจิตชั้นจันตโย ย่อมเกิดขึ้นใน
 วิถีขณะ และภังคขณะ ขณะละ ๓๐
 ฉะนั้นเหมือนกัน.

๑๖๕. สหฺพทาเนตานิ รูปานิ
 รูปกฺขุชฺชโรติ สดฺฉนฺติโต
 อนิจฺจํ อหฺรุชฺชวณฺตตา
 ทฺวักขุชฺชโรทว เกวโล .

๑๖๕. รูปเหล่านี้ทั้งหมด เป็นชั้นที่รู้กันว่า
 เป็นรูปชั้นซึ่งไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน เป็น
 อนัตตา เป็นเพียงกองทุกขีล้วน ๆ
 เท่านั้น.

๑๖๖. โรคโต กณฺโฑโร รูปํ
 ปโรโต จ ปโลกโต
 ทิสฺวาน ทฺวักขโต รูปํ
 รูเป ฉนฺทํ วิโนทเย?

๑๖๖. บัดจิตเห็นรูปโดยเป็นจุดโรค โดยเป็น
 จุดสี โดยเป็นฝ่ายอื่น โดยเป็นของ
 ย่อยยับ โดยเป็นทุกข์แล้ว ก็จะมี
 บรรเทาความพอใจในรูปได้.

๑๖๗. คนฺตุํ ปนิจฺเจ ปญฺเญเกธมฺเม
 โย ธมฺมเสนาปตฺตินา สมตฺตํ
 ทิตฺตณฺนินา เตน จ ภิกฺขุณายํ
 สกฺกจฺจ สฺมมา ปน สิกฺขิตพฺโพติ .

๑๖๗. ก็ภิกษุรูปใด พึงต้องการจะเรียนรู้
 สภาวะ ที่ท่านพระธรรมเสนาบดีได้
 เรียนไว้ดีแล้วในอภิธรรมปิฎก อันว่า
 ภิกษุผู้มีความต้องการด้วยประโยชน์นั้น

^๑ ฉ. วิราชาเย.

ฟังศึกษาอภิธัมมวาทารนี้ อย่างเคารพ
โดยชอบ เกิด.

เอวี่^๑ ดาว รูปวิภาโค เวทิตุโพ^๑

ฟังทราบรูปวิภาคะ ตามประการดังกล่าวมานี้
ก่อน.

อติ อภิธัมมวาทาเร รูปวิภาโค นาม

ปริจเฉทที่ ๑๐ ชื่อว่ารูปวิภาคะ

ในปกรณ์อภิธัมมวาทาร จบแล้ว.

ทสโม ปริจเฉโท.

ด้วยประการฉะนี้.

^{๑-๑} ฉ. อิมะ ปาสา น ทิสฺสตี.

๑๑. เอกาทสพริจเฉท

นิพพานนิทเทศ

๑๖๘. รูปานนตรมทุฏฐัง
นิพพานํ ยํ ปนาทิตโต
ตสฺสึทานิ อุนนฺปตฺโต
วิภาวณนยกกโม.

๑๖๙. ตสฺมาทํ ตสฺสํ ทสฺสเสตุํ
ทุกฺกรสฺสํ ยถาพลํ
ทพฺโพธสฺสํ ปวกฺกขามิ
วิภาวณมิโต ปรี.

ตตฺถ นิพพานนฺติ ภวากวํ วินนโตติ
วานํ วุจฺจติ ตณฺหา, ตโต วานโต
นิกฺขนฺตตฺตา นิพพานนฺติ จ ปวฺจฺจติ อมตํ
อสงฺขตํ ปรมํ สุขนฺติ. วุคฺคํ เหน็ด "โย โส
สพฺพสงฺขารสมฺโถ สพฺพปธิปฺปินิสฺสํคฺโค
ตณฺหํขโย วิราโค นิโรโธ นิพพานนฺ"ติ^๑

๑๑. ปริจเฉทที่ ๑๑

นิพพานนิทเทศ

๑๖๘. ก็พระนิพพานใดที่ทรงยกขึ้นแสดงไว้ใน
ลำดับแห่งรูปทั้งหลายตั้งแต่ต้น บัดนี้
การดำเนินนัย เพื่ออันเปิดเผยพระ-
นิพพานนั้น ถึงแล้วโดยลำดับ.

๑๖๙. เพราะฉะนั้น ต่อจากนี้ไป เพื่อแสดง
คำเปิดเผยพระนิพพานนั้น ซึ่งกระทำ
ได้ยาก รู้ได้ยาก ข้าพเจ้าจักขอกล่าว
ไปตามสมควรแก่กำลัง.

ในกาลานั้น คำว่า นิพพาน ความว่า
ตัดหา ท่านเรียกว่า วานะ เพราะประสาธน์
ภพน้อยภพใหญ่, ก็สิ่งที่เป็นอมตะ(ไม่ตาย)
เป็นอสังขตะ(ไม่ใช่สิ่งที่มีปัจจัยปรุงแต่ง) เป็น
สุขอย่างยิ่ง ท่านเรียกว่า นิพพาน เพราะ
อรรถว่าออกไปจากวานะนั้น. ข้อนี้สมจริง

^๑ ที. มหา. ๑๐/๔๑, ม. ม. ๑๒/๓๒๓,
ม. ม. ๑๓/๔๖๑, ส. สภา. ๑๔/๒๐๐.

ตั้งที่ตรัสไว้ว่า "โย โส สัพพสงฺขารสมโถ
 สัพพูปธิปฏินิสฺสคฺโค ตณฺหุชโย วิวาโค
 นิโรธो นิพพานํ (แปลว่า ธรรมอันเป็น
 เหตุสงบสังขารทั้งปวง ธรรมอันเป็นเหตุสละ
 อุปธิทั้งปวง ธรรมอันเป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา
 ธรรมอันเป็นที่สำรอก(ตัณหา) ธรรมอันเป็น
 ที่ดับ(ตัณหา) นั่นคือ, ได้แก่พระนิพพาน)"
 ดังนี้.

๑๖๑๐. ยสฺส จาธิกมา สัพพ-
 กิเลสานํ ชโย ภเว
 นิพพานมิตฺติ นิพฺพินฺฺสํ
 นิพพานกุสฺเสณ ตํ.

เอตํ จ นิพพานํ นาม ตยิทํ
 สนฺติลกฺขณํ, อจฺจุตฺริสํ อสฺสสาสกรณฺสํ วา,
 อนิมิตฺตปจฺจุปฺปญฺจานํ, นิสฺสรณปจฺจุปฺปญฺจานํ^๑
 วาติ เวทิตพฺพํ.

๑๖๑๐. กิเลสทั้งหลายทั้งปวง พึงมีความ
 สิ้นไป เพราะการบรรลุธรรมโดย
 พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงฉลาดในพระ-
 นิพพาน ทรงแสดงไขธรรมนั้นว่า เป็น
 พระนิพพาน.

ก็ชื่อว่าพระนิพพานนี้ บัณฑิตพึงทราบว่
 พระนิพพานนั้น มีความสงบเป็นลักษณะ,
 มีความไม่เคลื่อนเป็นรส หรือว่ามี การสร้าง
 ความโล่งใจเป็นรส, มีสภาวะอันทานิรมิตมิได้

^๑ ก. นิสฺสรณปทฺทฺจฺจานํ.

เป็นปัจจุภูฐาน หรือว่ามีควมสลัดออกไป (จากสังขตธรรมทั้งปวง) เป็นปัจจุภูฐาน.

เอตฺถาห : ิน ปรมตฺถโต นิพฺพานํ ในอธิการนี้ หากจะมีผู้ทักท้วงกล่าว
 นาม เอโก สภาโว อตฺถิ, ติตฺถิยานํ อตฺถา ว่า : สภาวะอย่างหนึ่งชื่อว่าพระนิพพาน
 วีย, สสฺวิสาณํ วีย จ อนุปลพฺภนียโตติ ? หามีอยู่โดยปรมาตมิ เพราะบุคคลจะพึง
 น, ปรตฺถาจกฺขุณา อุปปริกฺขียมานานํ หาพบมิได้ คุจัดตาของพวกเคียรถีย์ และคุจ
 หิตฺทเวสํนํ ยถานูรูปาย ปฏิปฺตฺติยา เขากระต่ายฉนั้น ? เฉลยว่า พระนิพพาน
 อุปลพฺภนียโต. ยํ ทิ พาลปฺปฺชฺชณา^๒ ไม่มี หามีได้, เพราะบุคคลผู้แสวงหา
 โนปลพฺภนฺติ, ตํ "นตฺถิ"ติ น วตฺตพฺพิ. ประโยชน์เกอฏล ผู้สอบสวนอยู่ด้วยปัญญาจกษุ
 อถายสุมฺตา สาริปฺตฺตฺเตเรน ธรรม- พิงหาพบได้ด้วยข้อปฏิบัติตามที่สมควร. ที่จริง
 เสนาปตฺตินา "กตมํ นู โข อาวุโส ปุณฺชนคนพาลทั้งหลาย ยังหากุณวิเศษใดไม่พบ
 นิพฺพานนฺ"ติ^๓ นิพฺพานํ ปุณฺเจน "โย โข ก็ไม่ควรกล่าวถึงคุณวิเศษนั้นว่า "ไม่มี".
 อาวุโส รากฺกฺชโย โทสฺกฺชโย โมทฺกฺชโย"ติ^๓ หากจะมีคำท้วงอีกว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่าน
 รากาทีนํ ชโยว ทสฺสีโต, ตสฺมา รากาทีนํ พระธรรมเสนาบดีสาริปุตระเดระ ผู้พอดูกถาม
 ชยมตฺตเมว นิพฺพานนฺติ เจ ? ตํ น. ถึงพระนิพพานว่า "กตมํ นู โข อาวุโส
 กสฺมา ? อรทสฺสาปิ รากาทีนํ ชยมตฺต- นิพฺพานํ (ท่านผู้มีอายุ พระนิพพานเป็นไฉน)"

๑-๑ ก. ปรมตฺถโต...นตฺถิ.
 ๒ ฉ. ปุณฺชฺชณา.
 ๓ ส. สฟา. ๑๘/๓๑๐-๓๒๑.

คุณทรงศักดิ์-คุณจรัส เอภาพาร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อักษรมาวาร ป.พ.๒๐

ปสงฺกโทสาปตฺตโต. กถิ ? นิพพานํ ดั่งนี้ ก็ได้แสดงความสิ้นไปแห่งกิเลสมีราคะ
 ปุจฺจานนฺตรเมว "กตมํ นุ โข อวฺุโส เป็นต้นเท่านั้นว่า "โย โข อวฺุโส
 อรหตฺตํ"ติ^๑ อรหตฺตํ ปุญฺเณ เถเรน "โย รากฺขโย โสภฺกโย โมหฺกโย (นี่แน่ะ
 โข อวฺุโส รากฺขโย โสภฺกโย ท่านผู้มีอายุ ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ
 โมหฺกโย"ติ^๑ รากาทีนํ ขโยว วุตฺโต, ความสิ้นโมหะ ใด นี้เรียกว่าพระนิพพาน)"
 ตสฺมา ทว มเตน อรหตฺตผลสฺสาปิ ดั่งนี้ นั่นเอง, เพราะฉะนั้น เพียง
 รากาทีนํ ขยมตฺตคา ภเวยฺย, น ปเนตฺ^๒ ความสิ้นไปแห่งกิเลสทั้งหลาย มีราคะเป็นต้น
 ยุตฺตํ อนุตฺตรสฺส-โลกุตฺตรผลจิตฺตสฺส รากาทีนํ นั่นเอง ชื่อว่าพระนิพพาน ดั่งนี้ ? ขอเฉลย
 ขยมตฺตคาปชฺชนํ, ตสฺมา มา เหว ว่า ชื่อที่เวลานั้นก็ไม่ถูกต้องหรอก. เพราะ
 พุญฺณชฺนจุจายาย วเทสิ, อุภินฺนํ ปน สุตฺตानํ เหตุไร ? เพราะมีอันถึงโทษ(ข้อเสีย)คือ
 อตฺถโต อุปปริกฺขิตฺพุ. ว่า ชื่อที่เวลานั้นก็ไม่ถูกต้องหรอก. เพราะ

เหตุไร ? เพราะมีอันถึงโทษ(ข้อเสีย)คือ
 ชื่อที่แม้พระอรหันต์ผลก็ประสงค์เพียงความสิ้น-
 ไปแห่งกิเลสทั้งหลาย มีราคะเป็นต้นได้. คือ
 อย่างไร ? คือในลำดับแห่งการถามถึงพระ-
 นิพพานนั่นเอง พระเถระผู้พอลูกถามถึง
 พระอรหันต์(ความเป็นพระอรหันต์)ว่า "กตมํ
 นุ โข อวฺุโส อรหตฺตํ (ท่านผู้มีอายุ
 พระอรหันต์เป็นไฉนหนอ)" ดั่งนี้ ก็ได้กล่าวถึง

^๑ สํ. สฬา. ๑๘/๓๑๐-๓๒๑.
^๒ ฉ. เจตํ.
^๓ ฉ. รากานํ.

คุณทรงศักดิ์-คุณจรัส เอภาพาร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ความสิ้นไปแห่งกิเลสมีรากะเป็นต้น เหมือน-
กันว่า "โย โข อวุโส รากุขโย
โทสกุขโย โมทกุขโย (นี่แน่ท่านผู้มีอายุ
ความสิ้นรากะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ
ใด, นี้เรียกว่า พระอรหัต)" ดังนี้,
เพราะฉะนั้น ตามมติของท่าน แม้พระ-
อรหัตผลก็พึงเป็นเพียงความสิ้นไป แห่งกิเลส
ทั้งหลายมีรากะเป็นต้น, ก็ข้อที่โลกุตระผลจิต
อันยอดเยี่ยม จะมีอันถึงความเป็นเพียงความ
สิ้นไปแห่งกิเลสทั้งหลาย มีรากะเป็นต้นนี้
ไม่ถูกต้อง, เพราะฉะนั้น ท่านจงอย่ากล่าว
โดยเงาพญูขณะอย่างนี้เลย, แต่ว่าควร
สอบสวนอรรถแห่งสูตรทั้ง ๒.

ยสุส ปน ธมฺมสุสสาธิกเมณ รากาทีนึ กิเลสทั้งหลายมีรากะเป็นต้น มีความ
ชโย โหติ, โส ธมฺโม รากาทีนึ ชยสุส สิ้นไป เพราะการบรรลุธรรมใด, ธรรมนั้น
อุปนิสฺสยตุตา อุกุชโยปิ สมานิ "รากาทีนึ แม้ว่าเป็นของที่ไม่สิ้นไป ก็ตรัสไว้โดยโวหาร
ชโย นิพพานนฺ"ติ ชโยปจาเรณ วุตฺโต, พาดพิงถึงความสิ้นไปว่า "ความสิ้นไปแห่ง
"ติปฺปสี ชโร กุโฬ เสโมห"คิอาทีสุ วีย กิเลสทั้งหลาย มีรากะเป็นต้น เรียกว่า
ผลูปจาเรณ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพ. อรหตุตฺติ นิพพาน" ดังนี้ เพราะเป็นอุปนิสฺสยปัจจัยแก่

คุณทรงศักดิ์-คุณจรัส เอภาพาร
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปน ขยมนเต อุปปนฺนตฺตา "ชโย"ติ วุตฺตํ. ความสิ้นไปแห่งกิเลสทั้งหลายมีรากะเป็นต้น,
 ยถิ หิ รากาถึนํ ขยมตฺตํ นิพฺพานํ ภเวyy, ฟังทราบว่าเป็นคำตรัสเรียกโดยผลุปจาร-
 สฬฺเพ พาลปฺฤชฺชนาปี สมธคคตนิพฺพานา^๑ โวหาร (โดยชื่อเรียกพาดพิงถึงผล) จุจใน
 สจฺฉิกตนิโรธา ภเวyy. กิณฺจิ ภยฺโย : คำว่า "แตงกวาเรียกว่าโรคผอม, ก่อน
 นิพฺพานสฺส พุทฺตทาทีโสสาปตฺติโต จ. น้ำอ้อยงบ เรียกว่าก้อนเสมหะ" เป็นต้น
 เอวณฺหิ สติ รากาถึนํ ขยานํ พุทฺทาเวตฺตํ ฉนฺนํ. ก็พระอรหันต์ท่านเรียกว่า "ความ
 นิพฺพานสฺสาปี พุทฺทาเว ภเวyy, สิ้นไป" เพราะเกิดในที่สุดแห่งความสิ้นไป
 สจฺฉตลฺกขณฺณจฺจ นิพฺพานํ ภเวyy, สจฺฉต- (แห่งกิเลสทั้งหลาย). จจริงอยู่ ถ้าหากว่า
 ลกขณฺตฺตา สจฺฉตปริยาปนฺนณฺจ, สจฺฉต- เพียงความสิ้นไปแห่งกิเลส มีรากะเป็นต้น
 ปริยาปนฺนตฺตา อนิจฺจํ ทฺกขํ นิพฺพานํ ฟังเป็นพระนิพพานไซ้, บุคคลแม้ที่เป็นปุถุชน
 ภเวyyาติ. คนพาลทุกคน ก็จะต้องเป็นผู้บรรลุพระนิพพาน
 ผู้กระทำพระนิพพานให้แจ้งได้. จะขอว่าให้
 ยิงอีกหน่อย : และเพราะจะถึงข้อเสียคือ
 ภาวะที่พระนิพพานมีมากมายเป็นต้น. จจริงอยู่
 เมื่อเป็นอย่างนี้ แม้พระนิพพานก็จะฟังมี
 มากมาย เพราะความสิ้นไปแห่งกิเลสมีรากะ
 เป็นต้น มีมากมาย (ตามกิเลส), และจะฟัง
 เป็นพระนิพพานที่มีลักษณะเป็นสิ่งขะ, และ

^๑ ก. สมธคคตนิพฺพานา.

คุณทรงศักดิ์-คุณจรัส เออาฟาร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เพราะมีลักษณะ เป็นสิ่งขตะก็ เป็นสิ่งที่นับเนื่อง
เข้าในสังขตธรรม, และเพราะ เป็นสิ่งที่
นับเนื่องเข้าในสังขตธรรม จึงเป็นพระ-
นิพพานที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ แล.

กิลิ^๑ ภียโย : ยทิ ขโย นิพพาน
ภเวยฺย, โคตรภูโวทานมคฺคผลจิตฺตานํ กิณฺุ
โย อารมฺมณํ วเทสิ, วท ภทฺรุมฺชาติ ?
ราคาทีนํ ขยเมว วทามิ^๒. ก็ ปน
ราคาทีโย โคตรภูอาทีน^๒ ขณฺเณ ชียนฺติ,
อุทาทุ ชียิสฺสนฺติ, อถ ชีณาติ ? ก็ ปเนตฺถ
"ชีเณเสว ขยํ วทามิ"^๑ติ. สฺกุจฺ
อุปธาเรตฺวา วท ภทฺรุมฺข, ยทิ ชีเณเสว
ขยํ วเทสิ, น โคตรภูจิตฺตาทีนํ
นิพพานารมฺมณตา สิขฺมตฺติ. ก็การณํ ?
โคตรภูกฺขณฺเณ ราคาทีโย ชียิสฺสนฺติ, ตถา
โวทานกฺขณฺเณ, มคฺคกฺขณฺเณ ปน ชียนฺติ,
น ชีณา, ผลกฺขณฺเณ ชีณา. เอวํ สนฺเตปิ

จะขอว่าให้ยิ่งอีกหน่อย : ถ้าหากว่า
ความสิ้นไปพึงเป็นพระนิพพานไซ้, ท่านจะ
กล่าวถึงอะไรหนอแล ว่าเป็นอารมณ์ของ
โคตรภูจิต โวทานจิต มัคคจิต ผลจิต เล่า,
ดูกรท่านหน้าใส ขอจงบอกที ? ข้าพเจ้าก็
จะขอกล่าวความสิ้นไปแห่งกิเลสทั้งหลาย มี
ราคะเป็นต้นนั้นแหละ (ว่าเป็นพระนิพพาน).
ก็ในขณะที่แห่งโคตรภูจิตเป็นต้น กิเลสทั้งหลาย
มีราคะเป็นต้น กำลังสิ้นไป, หรือว่าจักสิ้นไป
เล่า, ไม่เช่นนั้น ก็สิ้นไปแล้วหรือไรเล่า ?
ก็ในความชื่อนี้ ท่านจะกล่าวว่า "ข้าพเจ้า
ขอกล่าวถึงความสิ้นไป (ว่าเป็นพระนิพพาน)
ในเพราะกิเลสทั้งหลายที่สิ้นไปแล้วนั้นทีเดียว"

^๑ ฉ. กิญจ.

^๒ ก. โคตรภูโวทานาทีน.

คุณทรงศักดิ์-คุณจรัส เอภาพาร
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ภวโต มเทน ผลเมว ขยารมฺมณํ, เนตเร,
 อิตเรสมฺปน กิमारมฺมณํ วเทสีติ ? อหุธา
 โส อารมฺมณํ อปสฺสนฺโต นิรุตฺตโร ภวิสฺสติ.
 อปิจ กิเลสฺกุขโย นาม สบฺบุริเสหิ กรียติ,
 ยถารูปาย ปฏิปตฺติยา อุปฺปาทยิตฺติ อตุโธ.
 นิพฺพานมฺปน น เกนจิ กรียติ น อุปฺปาทยิตฺติ,
 ตสฺมา นิพฺพานมมตฺตมฺสงฺขตํ. ตถฺหิ อกตํ
 ชานาตฺติ อริยสวากो "อกตญฺญ"ติ วุจฺจติ.

ดังนั้นหรือ. คุณของท่านภักทรมุข ขอท่านจงไตร-
 ตรองให้ดี แล้วจึงค่อยตอบเถิด, ถ้าหากว่า
 ท่านกล่าวถึงความสิ้นไป(ว่าเป็นพระนิพพาน)
 ในเพราะกิเลสทั้งหลายที่สิ้นไปแล้วไซ้, จิต
 ทั้งหลายมีโคตรภูจิตเป็นต้น ก็ย่อมหาสำเร็จ
 ความเป็นจิตที่มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ได้ไม่.
 เพราะเหตุไร ? เพราะเหตุว่าในขณะที่แห่ง
 โคตรภูจิต กิเลสทั้งหลายมีรากะเป็นต้น จัก
 สิ้นไป(ไม่ใช่สิ้นไปแล้ว) ในขณะแห่งโวทาน-
 จิต ก็อย่างนั้นเหมือนกัน, ส่วนในขณะที่แห่ง
 มรรค กำลังสิ้นไป ไม่ใช่สิ้นไปแล้ว, ในขณะ
 แห่งผล สิ้นไปแล้ว. แม้เมื่อเป็นอย่างนี้ ตาม
 มติของท่านผู้เจริญ ก็จะมีแต่ผลจิตเท่านั้น ที่มี
 ความสิ้นไป(ที่เป็นพระนิพพาน) เป็นอารมณ์,
 ไม่ใช่จิตนอกนี้, ก็ท่านจะกล่าวถึงอะไรเล่า
 ว่าเป็นอารมณ์ของจิตนอกนี้ ? เขาผู้ท้วงติง
 นั้น เมื่อมองไม่เห็นอารมณ์ ก็จักเป็นผู้หนึ่งสั่ง
 ไปเป็นแน่แท้. อนึ่ง ชันชื่อว่าความสิ้นไปแห่ง
 กิเลส อันผู้เป็นสัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมกระทำ
 ชัน, ความว่า ทำให้เกิดชัน ด้วยชอบปฏิบัติ

คุณทรงศักดิ์-คุณจรัส เอหาฟาร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตามที่สมควร. แต่ว่าพระนิพพาน ใคร ๆ
ทำขึ้นไม่ได้ ทำให้เกิดขึ้นไม่ได้, เพราะ
ฉะนั้น พระนิพพานจึงเป็นอมตะ เป็นอสังขตะ.
จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกพระอริย-
สาวกว่า "อกัตถุญ" เพราะอรรถว่า
รู้พระนิพพานอันเป็นอกตะ (ไม่ใช่สิ่งทีใคร ๆ
หรือปัจจัยทั้งหลายสร้างขึ้น) นั้น.

วุดฺดี เทถิ :

๑๖๑. อสฺสทุโธ อกตถุญ จ
สนฺธิจฺเจโท จ โย นโร
หตาวกาโส วุตฺตาโส
สเว อุตฺตมโปริโสติ?

อธิบาย "นิสฺสรณฺ"ติ ภควตา วุตฺตตฺตา
ว "นิสฺสรณฺ"ติ ทิ นิพฺพานสฺเสตฺติ นามิ.
ยถาห "ตโย โขเม ภิกฺขเว ธมฺมา
ทฺปนฺนวิชฺฌา. กตฺเม ตโย ธมฺมา

ข้อนี้สมจริงดังที่ตรัสไว้ว่า :

๑๖๑. ณะใด เป็นผู้หาศรัทธามีได้ อกัตถุญ
ตัดที่ต่อ กำจัดโอกาส สำรอกความ-
หวัง ณะนั้นเป็นบุรุษผู้สูงสุดแล ดังนี้.

อนึ่ง ก็เพราะพระผู้มีพระภาค ตรัส
เรียกว่า "นิสฺสรณะ (ที่สลัดออกไป)" เทียว
คำว่า "นิสฺสรณะ" นี้ เป็นชื่อของพระนิพพาน..
เหมือนอย่างทีตรัสไว้ว่า "ตโย โขเม

^๑ พุ. ธ. ๒๕/๒๘, พุ. มหา. ๒๕/๒๘๓.

ทูปปฏิวิชฌา ? ติสฺโส นิสฺสรณียา ธาตุโย? ภิกฺขเว ธมฺมา ทูปปฏิวิชฌา ฯ เปฯ นิโรธ
 กามานเมตํ นิสฺสรณํ, ยทิตฺถํ เนกขมฺมํ. ตสฺส นิสฺสรณํ (แปลว่า กุศลภิกษุทั้งหลาย
 รูปานเมตํ นิสฺสรณํ, ยทิตฺถํ อรูป. ยํ โข ธรรม ๓ อย่างเหล่านี้แล เป็นธรรมที่พึง
 ปรน กิณฺจิ ภูตํ สงฺขตํ ปฏิจฺจสมฺบุปนฺนํ, แหงตลอดได้ยาก. ธรรม ๓ อย่างที่พึง
 นิโรธ ตสฺส นิสฺสรณนํ"๑) ทิ วุตฺตํ. เหว
 วุตฺตสฺส ตสฺส นิพฺพานสฺส อภาวปตฺติโอสโต นิสฺสรณธาทู (ธาตุอันเป็นที่กามเป็นต้น สลัด
 ปรมชฺฌานากาसानุจายตนานมฺปิ อภาโว ออกไป) ๓ อย่าง. เนกขมฺมนํนี้ไค, นี้เป็น
 ภาเวยฺย, ตสฺมา อหฺยตฺตํ อหฺยชฺชสฺส นิพฺพานสฺส ที่กามทั้งหลายสลัดออกไป. อรูปนํนี้ไค, นี้เป็น
 ชยโอสปาปชฺชนนฺติ, น ตฺถ ชโย นิพฺพานํ. ที่รูปทั้งหลายสลัดออกไป. ส่วนสิ่งที่มีอยู่

อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเป็นสังขตะ เป็นของ
 อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น, นิโรธชื่อว่าเป็นที่สิ่งนั้น
 สลัดออกไป)" ดังนี้ ซึ่งเป็นคำที่ตรัสไว้จริง.
 เพราะพระนิพพานที่ผู้ชักท้วงกล่าวถึง อย่างนี้
 นั้น มีข้อผิดพลาดคือการถึงความไม่มี(เพราะ
 ความสิ้นไปคือความไม่มี) แม้ปฐมฌาน(ซึ่ง
 เป็นเนกขมฺมะ ที่กามทั้งหลายสลัดออกไป)
 และอากาसानุจายตนะ(ซึ่งเป็นอรูป ที่รูป

๑ ฉ. นิสฺสรณธาทูโย.
 ๒ ทิ. ปา. ๑๑/๒๔๒.

คุณทรงศักดิ์-คุณจรัส เอภาพาร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ทั้งหลายสลัดออกไป) ที่จะพึงมีมิได้(เช่นเดียวกับพระนิพพาน) เพราะฉะนั้น ข้อที่พระนิพพานอันหาความสิ้นไปมิได้ จะมีอันถึงข้อผิดพลาดคือความสิ้นไป จึงไม่ถูกต้อง, ส่วนว่าความสิ้นไป หาชื่อว่าเป็นพระนิพพานไม่.

"อตุถิ นิสฺสรณํ โลก, ปรุณาย เม สฺมุสฺสิตฺตํ"ติ จ, "อตุถิ ภิกฺขเว อชาตํ อญฺฺตํ อกตํ อสงฺขตฺตํ"ติ^๑ จ ธรรมสามินา ตถาคเตน สมฺมาสมฺพุทฺเธน อเนเกสุ สุตฺตฺนฺเตสุ ปรมตฺตวเสน วุตฺตตฺตยา "อตุถิ นิพฺพานํ นาม เอโก ธรรมโม"ติ นิฏฺฐเมตฺถ กฺนตฺตพฺพตฺติ. อปิจ ปรีตฺตตฺตติเก "กตเม ธรรมา อปฺปมาณา"ติ ปทํ อุตฺตฺตริตฺตวา "จตฺตวาโร มคฺคา อปริยาปนฺนา จตฺตารี จ สามณฺณผลานิ นิพฺพานณฺจ, อิเม ธรรมา อปฺปมาณา"ติ^๒

ในข้อนี้ บัดนี้ถึงถึงความจบลงได้แล้ว ว่า "ชื่อว่า พระนิพพานมีอยู่ เป็นธรรมอย่างหนึ่ง" ดังนี้เกิด เพราะพระอาฬวกเถระได้กล่าวไว้ว่า "อตุถิ นิสฺสรณํ โลก, ปรุณาย เม สฺมุสฺสิตฺตํ (แปลว่า ธรรมที่สลัดออกไปมีอยู่ในโลก, เราได้ใช้ปัญญาถูกต้องโดยชอบแล้ว)" ดังนี้, และเพราะพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นธรรมสามี ได้ตรัสไว้โดยเกี่ยวกับเป็นปรมัตถ์ ในหลายสูตรว่า "อตุถิ ภิกฺขเว อชาตํ อญฺฺตํ อกตํ

^๑ พ. ๑. ๒๔/๒๐๗.
^๒ อภ. ส. ๓๔/๓๔๖.

คุณทรงศักดิ์-คุณจรัส เอภาพาร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วุตฺตตฺตา รากาทีนํ ชยสฺส อปฺปมาณคฺคํ กถํ อสงฺขตํ (แปลว่า กุรกรภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ยุชฺชติ, ตสฺมา ปรมตฺถโต อตฺถิเยว นิพฺพานํ ไม่เกิด ไม่ปรากฏ ไม่มีเหตุสร้าง ไม่ใช่ นาม เอโก สภาโว. ตมฺปน ปกฺติวาทีนํ สังขตะ มียุ) ๓" ดังนี้เป็นต้น. อีกอย่างหนึ่ง ปกฺติ วีย, ติตฺถิยานํ อตฺตา วีย จ เพราะในปริตตคิกะ พระองค์ทรงยกบทว่า สสฺวิสาณํ วีย จ นาวิชฺชมานํ.

"กตเม ธมฺมา อปฺปมาณา (ธรรมที่หาประมาณมิได้เป็นใจน)" ดังนี้ แล้วก็ตรัสเฉลยว่า "จตฺตาโร มคฺคา อปริยาปนฺนา จตฺตารี จ สามณฺณผลานิ นิพฺพานญฺจ, อิม ธมฺมา อปฺปมาณา (มรรค ๔ อันเป็นอปริยาปนนะ สามีญผล ๔ และพระนิพพาน, ธรรมเหล่านี้เรียกว่า อปฺปมาณะ)" ดังนี้แล้ว ภาวะที่ความสิ้นไปแห่งกิเลสทั้งหลาย มีรากะเป็นต้น เป็นอปปมาณธรรม จะถูกต้องได้อย่างไร, เพราะฉะนั้น สภาวะอย่างหนึ่ง ชื่อว่าพระนิพพาน มียุโดยปรมาตฺถิเตยิว. ก็พระนิพพานนั้น จะมีอยู่คู่จเดียวกับปกฺติของพวกปกฺติวาที, คู่จเดียวกับอตฺตาของพวกเขา เตยิวริถิยํ และคู่จเดียวกับเขากระต่าย ก็หาไม่.

คุณทรงศักดิ์-คุณจรัส เอภาพาร
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๑. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

๑๑. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

๑๑. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

๑๑. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

๑ อภิ. ส. ๓๔/๓๔๕-๓๔๖.
 ๒ อภิ. ส. ๓๔/๓๔๖-๓๔๗.

พล.อ.ประยุทธ์ ดิษยะศริน และคุณหญิง
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นิพพานสุส น ยุชชติ, ตสฺมา มคฺคผลานํ นํว่าจะสมทบเข้ากะฝ่ายธรรมที่มีนวัตตัพพธรรม
 อารมฺมณฺณปจฺจยภูตํ อุปฺปาทาทีนมหาวโต นิจฺจํ, เป็นอารมณ์. จริงอยู่ ตรัสไว้ว่า
 รูปสภาวะภาวโต อรูป, ปนฺนจฺภาวโต "นวัตตัพพารมฺมณา ปน รูปาวจรตฺติก-
 นิปฺปปฺนจํ นิพฺพานํ นาม อตฺถิตีติ อุปฺกนฺตพฺพตฺติ. จตฺตกฺกขุณฺนา นเปฯ อิม ฐมา
 นวัตตัพพารมฺมณา (แปลว่า ก็ฉาน ๓ ฉาน ๔
 ฝ่ายรูปาวจร โดยเป็นกุศล โดยเป็นวิบาก
 และโดยเป็นกิริยา, วิบากของฉานที่ ๔,
 อากาสานัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ โดย
 เป็นกุศล โดยเป็นวิบาก และโดยเป็นกิริยา,
 ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่านวัตตัพพารมฺมณะ เพราะ
 มีนวัตตัพพธรรมเป็นอารมณ์)" ดังนี้, เพราะ
 ฉะนั้น พระนิพพานจึงไม่ใช่เป็นเพียงบัญญัติ.
 ก็เพราะเหตุที่ความเป็นบัญญัติ ไม่สมควรแก่
 พระนิพพาน ฉะนั้น บัณฑิตจึงพึงเข้าใจ
 ว่า ชื่อนี้ชื่อว่า พระนิพพานอันเป็นอารมณ์-
 ปัจจัยแก่มรรคและผล อันเป็นของเที่ยง
 เพราะไม่มีสภาพเกิดขึ้นเป็นต้น เป็นอรูป
 เพราะไม่มีสภาวะที่ย้อยยับ เป็นนิปฺปณฺจะ
 เพราะไม่มีธรรม เครื่องทำให้เนิ่นช้า มีอยู่
 ดังนี้ ฉะนั้นเกิด.

พล.อ.อ.ประหยัด ดิษยะศริน และคุณหญิง
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๒๒. อัจจนุตมณฺฑลํ สุนฺทํ

อมตํ อปโลกิตํ

ปณฺธิตํ สรณํ เขมํ

ตาณํ เสนํ ปราณนํ^๑

๑๒๓. สีวณฺจ นินฺถํ สจฺจํ

ทุกฺขกฺขชยมนฺทาสวํ

สุทฺทหฺสํ ปรี ปารี

นิพฺพานมฺนิทฺสสนฺ.

๑๒๔. ตณฺหฺกฺขณํ ธฺวํ ทิปี

อพฺยาปชฺฌณฺนิติกํ

อนาลยฺมรฺบุณฺจ

ปทฺมจฺจุตฺมกฺขริ.

๑๒๕. วิราคณฺจ นโรธณฺจ

วิมฺตุติ โมกฺขเมว จ

อิมฺเหติ ปน นามฺเหติ

นิพฺพานํ ตฺถ กถึยฺติ.

๑๒๒-๕. ก็พระผู้มีพระภาค ครัสเรียกพระ-

นิพพาน โดยชื่อเหล่านี้ว่า อัจจนฺต

(ที่สุขอย่างยิ่ง) อนันตฺ (ไม่มีที่สุข)

สันตฺ (ที่สงบ) อมตฺ (สิ่งที่ไม่ตาย)

อปโลกิตฺ (สิ่งที่ไม่แหลกสลาย) ปณฺธิตฺ

(สิ่งที่ประณีต) สรณฺ (ที่กำจัดทุกข์

ทั้งปวง) เขมฺ (ที่ปลอดภัย) ตาณฺ

(ที่ต้านทาน) เสนฺ (ที่สลักเร้น)

ปราณนฺ (ที่ไปเบื้องหน้า) สีว (สิ่งที่

เยือกเย็น) นินฺถ (สิ่งที่ละเอียดอ่อน)

สจฺจ (ของจริง) ทุกฺขชย (สิ่งที่

กระทำความสิ้นไปแห่งทุกข์) อนาสว (

สิ่งที่ไม่เป็นอารมณ์ ของอาสว)

สุทฺทหฺส (สิ่งที่เห็นได้แสนยาก) ประ

(สิ่งที่เยี่ยม) ปาร (สิ่งที่เป็นฝั่ง)

นิพฺพาน (สิ่งที่ออกจากภาวะคือคัมภี)

อนินฺทฺสน (สิ่งที่เห็นด้วยตาเนื้อ หรือ

ตาทิพยมิได้) ตณฺหฺกฺขย (ที่สิ้นคัมภี)

^๑ ฉ. ปราณณ.

ฐวะ(สิ่งที่ยั่งยืน) ทีปะ(สิ่งที่เป็นจุด
 เกาะ) อัปปาปัชณะ(ที่หาสิ่งเบียด-
 เบียดมิได้) อนัตตะ(สิ่งที่หาเสียด
 จัญไรมิได้) อนาลยะ(ที่ไม่มีอาลัยคือ
 ตัดหา) อรูป(สิ่งที่หาสภาวะย่อยยับ
 มิได้) ปทะ(ที่ตั้งมั่น) อัจจตะ(สิ่งที่
 ไม่เคลื่อน) อักขระ(สิ่งที่ไม่สูญสิ้น).
 วิจารณ์(ที่สํารอกตัดหา) นิโรธ(ที่ดับ
 ตัดหา) วิมุตติ(ความหลุดพ้น) โมกขะ
 (สิ่งที่เป็นเหตุหลุดพ้น).

๑๒๖. เหวอจ ปน วิญญา
 นิพพานมปิ จ อจจุตตี^๑
 ตสส จาธคัมโปโย
 กตตพโพ วิญญา สทา.

๑๒๖. กวีญญชน ครันรูจักแม่พระนิพพาน อัน
 ไม่เคลื่อนตามนัยที่กล่าวนี้แล้ว ก็พึง
 กระทำอุบาย บรรลุพระนิพพานนั้น
 ตลอดกาลทุกเมื่อเถิด.

๑๒๗. สหุธาพุทธิกริ ตถาคตมเต สมุโมทวิหุธิสนิ
 ๒
 ฆณาสมภวสมภสาทนกริ ชานาติ โย

๑๒๗. บุคคลใด ถ้าหากว่าได้รับกรรม
 อภิธัมมาวตาร ที่สร้างศรัทธาและ

^๑ ก. นิพพานํ สิวมจจุตตี.

^๒ ปุราธฎีกายํ ปญญาสมภวํ.

พล.อ.ประหยัด ดิษยะศริน และคุณหญิง
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เจ อิมิ อตฺถพฺยณฺชนสาธินิ สุมธฺรึ
สารณฺณวิมุทาปนํ คมภีเร นิปุณฺภา-
ณมฺปิฏเก โส ยาทิ นิฏฺฐํ บท.

ความรู้ ที่เป็นเครื่องกำจัดความ
ลุ่มหลงในพระคำรัสของพระตถาคต ที่
เป็นเหตุเกิดปัญญา และสร้างความ
เลื่อมใส ที่ประกอบพร้อมด้วยอรรถ
และพยัญชนะ มีความไพเราะดี ยัง
วิญญูชนผู้รู้จักสาระให้เข้าใจ ในพระ-
อภิธรรมปิฎกอันลึกซึ้ง ละเอียดย้อนได้
นี้ไซ้ร้ บุคคลนั้นย่อมดำเนินไปสู่บท
อวสาน(พระนิพพาน)ได้.

อิติ อภิธมฺมาวตารे นิพพานนิทเทโส นาม
เอกาทสโม ปริจฺเจโท.

ปริจเจที่ ๑๑ ชื่อว่านิพพานนิทเทส
ในปกรณ์อภิธัมมawatara จบแล้ว
ด้วยประการฉะนี้.

พล.อ.อ.ประยัต ดิษยะศริน และคุณหญิง
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๒. ทวาทสมปริจเฉท

ปณฺณตฺตินิกฺขทส

เอตฺตถาห "กั เอตฺตคฺกเมว วิญญเญยฺย;
 อฺทาทฺ อณฺณมฺปิ อตฺถิ"^๑ติ ? "อตฺถิ ปณฺณตฺตฺติ
 นามา"^๒ติ. สํ ปเนสํ ปณฺณเปตฺตพฺพโต
 ปณฺณาปนโต จ "ปณฺณตฺตฺติ"^๓ติ ปวฺจจฺติ.^๔
 เตเนวาท "ยา เตสํ เตสํ ฐมฺมานํ สงฺขา
 สมฺมณฺวา ปณฺณตฺตฺติ โวหาโร นามํ นามกมฺมํ
 นามเชยฺยํ นิรฺตฺติ พฺยณฺชนํ อภิลาโป"^๕ติ.
 ตตฺถ^๖ สงฺขายตฺตีติ สงฺขา, กถียตฺตีติ อตฺถโธ.
 กิณฺติ กถียติ ? "อหนุ"^๗ติ "มมฺนุ"^๘ติ "ปโร"^๙ติ
 "ปรสฺสํ"^{๑๐}ติ "มฺนุจโ"^{๑๑}ติ "ปฺจฺนุ"^{๑๒}ติ อเนเกหิ
 อากาเรหิ กถียตฺตีติ สงฺขา. สมฺมณฺวายตฺตีติ
สมฺมณฺวา. ปณฺณาปฺยตฺตีติ ปณฺณตฺตฺติ. โวหฺรียตฺตีติ
โวหาโร. กิณฺติ โวหฺรียติ ? "อหนุ"^{๑๓}ติ

๑๒. ปริจเฉทที่ ๑๒

บํญฺญตฺตินิกฺขทส

ในที่สุดแห่งการแสดงไตรธรรมทั้งหลาย
 ที่ได้ยกขึ้นแสดงแล้วนี้ ฟังมีคำถามว่า "สิ่งที่
 ควรรู้มีเพียงแค่นี้เท่านั้นหรือ, หรือว่าสิ่งที่
 ควรรู้มีอย่างอื่นก็ยังมีอยู่เล่า" ดังนี้ ? ก็ฟัง
 มีคำตอบว่า "สิ่งที่ควรรู้ชื่อว่าบัญญัติยังมีอยู่"
 ดังนี้. ก็บัญญัตินั้นท่านเรียกว่า "บัญญัติ"
 ก็เพราะถูกทำให้รู้ โดยประการต่าง ๆ
 และเพราะทำให้รู้ โดยประการต่าง ๆ.
 เพราะเหตุนั้น จึงตรัสไว้ว่า "สังขา-
 (คำกล่าว) สมฺมณฺวา(สมมติ) บัญญัติ(คำ
 แต่งตั้ง) โวหาร(คำร้องเรียก) นาม(ชื่อ)
 นามกรรม(การตั้งชื่อ) นามโยช(ชื่อที่ตั้ง)
 นิรฺตฺติ(ภาษา) พยฺยณฺชนะ(คำทำอรรถให้

^๑ ฉ. เญยฺย.

^๒ ฉ. วฺจจฺติ.

^๓ อภิ. ส. ๓๔/๓๒๘.

^๔ อฏฺฐสาลินี. ๕๕๒.

พล.อ.อ.ประยุทธ์ ดิษยะศริน และคุณหญิง
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

"มมฺหุ"ติ "ปโร"ติ "ปรสฺสา"ติ "มฺหุ"ติ แจ่มแจ้ง) อภิลปะ(คำเรียกขาน) แห่ง
 "ปฺสฺนุ"ติ. เอวํ ตาว ปฺณเปตพฺโต ธรรมเหล่านั้น เหล่านั้นใด" ดังนี้ เป็นต้น.
ปฺณตฺตีติ วุตฺตา. "อหฺนุ"ติ ทิ รูปาทโย ในพระพุทธรูปนั้น ชื่อว่า สังขา เพราะ
 รมเม อุปาทาย ปฏิจฺจ การณ์ กตุวา ยดา อรรถว่า อันเขาย่อมนับกัน, ความว่า
 เต รูปาทโย รมฺมา อุปฺปาทวณฺโตะ, อันเขาย่อมกล่าวถึง (สิ่งที่เขากล่าวถึง).
 น เอวํวิธา, เกวลํ โลกสงฺเกตฺน สิทธิธา อันเขาย่อมกล่าวถึงว่าอะไร ? ชื่อว่า
 ยา อยํ "อหฺนุ"ติ กถียติ เจว ปฺณปิยติ สังขา เพราะอรรถว่า อันเขาย่อมกล่าวถึง
 จ, เอสา ปฺณตฺตีติ อตฺถิ. โดยอาการเป็นอเนกว่า "เรา" ว่า
 "ของเรา" ว่า "ผู้อื่น" ว่า "ของผู้อื่น" ว่า
 "เคียง" ว่า "ตั้ง" (เป็นต้น). ชื่อว่า
สมฺมัญญา เพราะอรรถว่า อันเขาย่อม
 สังเกตรู้ (สิ่งที่เห็นเครื่องสังเกตรู้). ชื่อว่า
บัญญัติ เพราะอรรถว่า ถูกทำให้รู้. ชื่อว่า
โวหาร เพราะอรรถว่า อันเขาย่อมร้อง-
 เรียก. อันเขาย่อมร้องเรียกว่าอะไร ?
 อันเขาย่อมร้องเรียกว่า "เรา" ว่า
 "ของเรา" ว่า "ผู้อื่น" ว่า "ของผู้อื่น" ว่า
 "เคียง" ว่า "ตั้ง" เป็นต้น. เป็นอันคร้ถึง
 บัญญัติว่า บัญญัติเปตพฺโตบัญญัติ (บัญญัติ
 เพราะถูกทำให้รู้โดยประการต่าง ๆ) ตาม

อภิธรรมมาตาร, ป.พ. ๒๑

พล.อ.อ.ประหยัด ดิษยะศริน และคุณหญิง
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ประการดังกล่าวมานี้ก่อน. จริงอยู่ สิ่งที่เขา
 เรียกว่า "อิหฺ (เรา)" เพราะอิงอาศัย
 ธรรมทั้งหลายมีรูปเป็นต้น คือกระทำธรรม
 ทั้งหลายมีรูปเป็นต้นให้เป็นเหตุ มิได้มี
 ประการเหมือนกันกับธรรม มีรูปเป็นต้น
 เหล่านั้นซึ่งมีความเกิดขึ้นและดับไป ฉะนั้น,
 สิ่งที่เขากล่าวถึงกันและทำให้รู้กันว่า "เรา"
 ซึ่งสำเร็จแล้ว โดยเป็นเครื่องสังเกตของ
 ชาวโลกเท่านั้น นี้ใด, นี้ชื่อว่า บัญญัติ ดังนี้.

อิทานิ ปณฺญาปนโต ปณฺณตฺติ ปกาเสตุ
 "นามํ นามกมฺมํ"ติอาทิมาน. ตตฺถ นามนฺติ
 ตํ ตํ ธมฺมํ "เอส อิตฺถนฺนาโม นามา"ติ
 ปณฺณเปติ, ตสฺมา ตํ ปณฺณตฺติตี ปวฺจจติ.
 นามกมฺมํติอาทินิ ตสฺสา เอว เววจฺจานิ.
 อयํ ปณฺญาปนโต ปณฺณตฺติ นาม.

บัดนี้ พระตถาคตเพื่อจะทรงประกาศ
 บัญญาปนโตบัญญัติ (บัญญัติ เพราะทำให้รู้โดย
 ประการต่าง ๆ) จึงตรัสว่า "นามํ
 นามกมฺมํ" เป็นต้น. ในบทเหล่านั้น บทว่า
 นามํ (ชื่อ) ความว่า นามทำให้รู้ธรรมนั้น ๆ
 ว่า "ผู้นี้ ชื่อว่าผู้มีชื่ออย่างนี้" เป็นต้น,
 เพราะเหตุนี้ จึงเรียกนามนั้นว่าบัญญัติ.
 บทว่า นามกมฺมํ (นามกรรม) เป็นต้น ก็เป็น
 ivaพจน์ของบัญญัติคือนามนั้นนั่นแหละ. บัญญัตินี้
 ชื่อว่า บัญญาปนโต บัญญัติ.

พล.อ.อ.ประยุทธ์ ดิษยะศริน และคุณหญิง
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สา ปเนสา คชชาปนณตติ
 อุกาหาปนณตติ อุปนธานปนณตติ ติวธา
 โหติ. ตตถ คชชาปนณตติ นาม จกข-
 โสตรูปสหพรวีเตโชวาโยติอาทินยปวตฺตา.
อุกาหาปนณตติ ปน สมุหสมุทวเสน ทิวธา
 โหติ. ตตถ สมุหปนณตติ นาม รูปรารุชฺมุเมสุ
 เอกสุสฺ วา พทฺทณฺ วา นามํ คเหตุวา
 สมุหเมโวปาทาย วุจฺจติ. กถิ ? อจฺจตรจฺจ-
 หตฺถิอัสสมภูฏาทีปฺปเกทา, อยํ สมุหปนณตติ
 นาม. อสมุหปนณตติ ปน ทิสากาสกาล-
 นิมิตฺตาทานินโรธาทีเกทา.

ก็บัญญัตินั้นนี้มี ๓ อย่าง คือ
 ตชชาบัญญัติ อุกาหาบัญญัติ อุปนธานบัญญัติ.
 ในบัญญัติ ๓ อย่างนั้น บัญญัติที่เป็น
 ไปโดยนัยว่า จักขุ โสตะ รูปะ สัททะ ปฐวี
 เตโช วาโย เป็นต้น ชื่อว่าคชชาบัญญัติ.
 ส่วนว่า อุกาหาบัญญัติ มี ๒ อย่างคือ สมุห-
 บัญญัติ และอสมุหบัญญัติ. ในอุกาหาบัญญัติ
 ๒ อย่างนั้น ชื่อของธรรมอย่างเดียวกันก็ตาม
 หลายอย่างก็ตาม ในรูปธรรมและนามธรรม
 ที่เขากล่าวถึง โดยถือเอาคืออาศัยความ
 รวมกันอยู่นั้นเพียง ชื่อว่าสมุหบัญญัติ. คือ
 อย่างไร ? คือบัญญัติที่มีประเภทว่า หม
 เสือดาว ช้าง ม้า หม้อ ผ้า เป็นต้น, นี้
 ชื่อว่าสมุหบัญญัติ. ส่วนอสมุหบัญญัติ มีประเภท
 เป็นทิส อากาศ กาล นิมิต อภาวะ (ความ
 ไม่มี) นิโรธ(ความดับ) เป็นต้น.

ยทา ปน สา วิชฺชมานํ ปรมตถํ ก็ในเวลาใด บัญญัตินั้นส่งถึงปรมัตถ-
 โชตยติ, ตทา "วิชฺชมานปนณตติ"ติ ปวฺจฺจติ. ธรรมที่มีอยู่จริง, ในเวลานั้นก็เรียกว่า

๑. อจฺจตรจฺจภูฏาทีปฺปเกทา.

อภิธรรมภาวตาร. ๒๓

พล.อ.อ.ประหยัด ดิษยะศริน และคุณหญิง
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ยทา อวิชขมานัน สุมุหาสุมุหเกทํ นามมตฺตํ
 โชตยติ, ตทา "อวิชขมานปถตฺต"ติ
 ปวฺจจติ. ทฺวิธาปี ปเนสา โสตทวาริก-
 ชวนานนฺตรํ คหิตปฺพุทฺสงฺเกเตน มโนทวาริก-
 ชวน วิณฺญาเณ วิณฺญาตติ. ยาย
 คหิตปฺพุทฺสงฺเกเตน มโนทวาริกชวนวิณฺญาเณ
 ปถตฺตปิยติ. ยํ สนฺธาย "วิชขมานปถตฺตติ,
 อวิชขมานปถตฺตติ, วิชขมานเนาวิชขมาน-
 ปถตฺตติ, อวิชขมานเน วิชขมานปถตฺตติ,
 วิชขมานเน วิชขมานปถตฺตติ, อวิชขมานเน
 อวิชขมานปถตฺตติ"ติ จกฺกนโย วุตฺโต.
 ตตฺถ ปรมตฺตโต วิชขมานานํ รูปาทํ
 ปถตฺตนา วิชขมานปถตฺต นาม. ตถา
 อวิชขมานานํ อิตฺติปริสาทํ ปถตฺตนา
อวิชขมานปถตฺต. ฐเปตฺวา ปน วจนมตฺตํ
 เกนจิ อากาเรน อนุปสฺสพฺมานานํ
 ปถจฺมสฺจฺจาทํ คิตฺติยปริกฺกบฺปิตานํ วา
 ปกฺติปริสาทํ ปถตฺตนาปี อวิชขมาน-
ปถตฺตติเยว. "เตวฺชฺโช ฉฝภฺโณ"ติ-
 เอวมาทินยฺนปวฺตฺตา วิชขมานเน

"วิชขมานบัญญัติ". ในเวลาใด ส่องเพียง
 แต่ชื่ออันมีประเภทเป็นสมุหะและอสมุหะซึ่งไม่
 มีอยู่จริง, ในเวลานั้นก็เรียกว่า "อวิชขมาน-
บัญญัติ. ก็บัญญัติแม้ทั้ง ๒ นี้ อันชวนวิญญาณ
 ทางมโนทวาร ย่อมรู้ได้โดยเป็นเครื่อง-
 ส่องเหตุที่ได้ถือเอาก่อนแล้ว (ด้วยชวนวิถีทาง
 มโนทวาร) ในลำดับแห่งชวนวิญญาณทาง
 โสตทวาร. เป็นบัญญัติที่เป็นเหตุให้รู้ (สมมติ
 และปรมัตถ์) ด้วยชวนวิญญาณทางมโนทวาร
 โดยเป็นเครื่องส่องเหตุ ที่ได้ถือเอาก่อนแล้ว.
 เป็นบัญญัติที่ทรงหมายเอากล่าวนัย ๖ ไว้ว่า
"วิชขมานบัญญัติ, อวิชขมานบัญญัติ, วิชขมา-
เนาวิชขมานบัญญัติ, อวิชขมานเนวิชขมาน-
บัญญัติ, วิชขมานเนวิชขมานบัญญัติ,
อวิชขมานเนอวิชขมานบัญญัติ" ดังนี้. ใน
 บัญญัติ ๖ อย่างนั้น บัญญัติที่ทำให้รู้ธรรม
 ทั้งหลายมีรูปเป็นต้น อันมีอยู่จริงโดยปรมัตถ์
 ชื่อว่า วิชขมานบัญญัติ. อย่างนั้นเหมือนกันบัญญัติ
 ที่ทำให้รู้สิ่งที่ไม่อยู่จริง มีหญิงชายเป็นต้น
 ชื่อว่า อวิชขมานบัญญัติ. ก็แม้บัญญัติที่ทำให้รู้สิ่ง

พล.อ.อ.ประหยัด ดิษยะศริน และคุณหญิง
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อวิชชमानปณตติ. "อิติสทโท, ทั้งหลายมีสี่จะที ๕ เป็นต้น หรือบุรุษตาม
ปริสสทโท"ติเออมาทิกา อวิชชมาเนน ปกติเป็นต้น ที่พวกเดียรถยักคิดขึ้นอันหาไม่พบ
วิชชमानปณตติ. "จกขุวิญญาณ, โสต- อยู่โดยอาการอะไร ๆ เว้นไว้แต่เนื้อความ
วิญญาณ"ติเออมาทิกา วิชชมาเนน คำพูด ก็ชื่อว่าอวิชชमानบัญญัติ เหมือนกัน.
วิชชमानปณตติ. "ชตติยกุมาร, พราหมณ- บัญญัติที่เป็นไปอยู่ โดยนัยอย่างนี้ว่า "เทวิชชะ
กุมาร, ภิกขุกุมาร"ติเออมาทิกา (ผู้ได้วิชชา ๓) ฉพภิญญะ(ผู้ได้อภิญญา ๖)"
อวิชชมาเนน อวิชชमानปณตติ, เอว เป็นต้น ชื่อว่าวิชชมาเนนอวิชชमानบัญญัติ.
วุตตะ ฉ ปณตติโยปี เอตตะเอว สงฺก บัญญัติมีอย่างนี้ว่า "เสียงหญิง เสียงชาย"
คจฺจนติ. อຍ อุปาทาปณตติ นาม. เป็นต้น ชื่อว่าอวิชชมาเนนวิชชमानบัญญัติ.
 บัญญัติมีอย่างนี้ว่า "จกขุวิญญาณ โสตวิญญาณ"
 เป็นต้น ชื่อว่าวิชชมาเนนวิชชमानบัญญัติ.
 บัญญัติมีอย่างนี้ว่า "ชตติยกุมาร, พราหมณ-
กุมาร ภิกษุกุมาร" เป็นต้น ชื่อว่า
อวิชชมาเนนอวิชชमानบัญญัติแล, แม้บัญญัติ ๖
 ที่ท่านกล่าวไว้อย่างนี้ ก็ถึงการสงเคราะห์
 เข้าในอุปาทาบัญญัตินั้นเทียว. นี้นชื่อว่า
อุปาทาบัญญัติ.

อุปนิธานปณตติปี เอติสฺสา เอว แม้อุปนิธานบัญญัติ บัญญัตินี้ก็มีหลาย
 ประเภท, สา ปน "หิม อุปนิธาย รสฺโส, ประเภทเหมือนกัน, ก็อุปนิธานบัญญัตินั้นเป็นไป

พล.อ.ประยุทธ์ ดิษยะศริน และคุณหญิง
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

รสสี่ อุนิธาย ทีโฆ"ติอาทินยปวตุตา
 "กบณฺ์ มานุสํกํ รชฺชํ ทิพฺพสุขํ มหนฺตํ
 อุนิธายา"ติเอวมาทิกา จ, ตสฺมา
 ปณฺณเปตพฺพโต จ ปณฺณาปนโต จ ปณฺณตฺตํ
 เวทิตพฺพา. สมณฺณา สมตฺตา.

โดยนัยว่า "ชื่อว่าสั้น เพราะเทียบกับยาว,
 "ชื่อว่ายาว เพราะเทียบกับสั้น" ดังนี้ เป็นต้น
 และมืออย่างนี้ว่า "ราชสมบัติของมนุษย์ ชื่อว่า
 ต่ำต้อย เพราะเทียบกับสุขของเทวดาซึ่ง
 ยิ่งใหญ่" ดังนี้ เป็นต้น, เพราะฉะนั้น บัณฑิต
 พึงทราบว่ ชื่อว่าบัญญัติ เพราะถูกทำให้รู้
 โดยประการต่าง ๆ และเพราะทำให้รู้โดย
 ประการต่าง ๆ. คือเป็นสมัญญา(ชื่อที่
 เขารู้) เป็นสมัตตา(สิ่งที่ถูกตั้งชื่อให้รู้).

๑๒๘. ปรมตฺตโต จ ปณฺณตฺติ
 ตติยา โภฏี น วิชฺชติ
 ทวีสุ ฆาเนสุ กุสโล
 ปรวาเทสุ น กมฺปติ.

๑๒๘. ก็บัญญัติซึ่งเป็นส่วนที่ ๓ (สัจจะที่ ๓)
 ไม่มีอยู่โดยปรมาตต์ บุคคลผู้ฉลาด
 ในส่วนที่ควรรู้ทั้ง ๒ ย่อมไม่หวั่นไหว
 ในวาทะของผู้อื่น.

อิติ อภิธมฺมวาทาเร ปณฺณตฺตินิทฺเทโส นาม
 ทฺวาทสโม ปริจฺเจโท.

ปริจ เจที่ ๑๒ ชื่อว่าบัญญัตินิตเทโส
 ในปกรณ์อภิธัมมวาทาร จบแล้ว
 ด้วยประการฉะนี้.

พล.อ.อ.ประหยัด ดิษยะศริน และคุณหญิง
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๓. เตรสมปริจเฉท

การกปฏิเวธนิกเทศ

เอตตถาห : นิตฺติฏฺฐา กุสลาทโย
 ฐมา, น ปเนเตสํ การโก อตฺตา
 นิตฺติฏฺฐโ. ตสฺส ทิ การกสฺส เวทกสฺส
 อตฺตโน อภาเว กุสลากุสลานํ ฐมานํ
 อภาโว สียา, เตรสมภาเว ตทายตฺตตฺตตี
 เตสํ วิปากานมภาโว โหติ, ตสฺมา กุสลาทินํ
 ฐมานํ เทสนา นีรตฺติกาติ ? ตตฺร
 วุจฺเจเต : นายํ นีรตฺติกา, สาทฺติกาเว
 เทสนา. ยทิ การกสฺสากาเว
 กุสลาทินมภาโว สียา, ตสฺส ปริกบฺปิตสฺส
 อตฺตโนปิ อภาโว สียา. ทิ การณฺนติ เจ ?
 ตสฺส อตฺตโน อณฺณสฺส การกสฺสากาเว.
 การกาภาเวปิ กตฺตา อตฺตา อตฺตตี เจ ?
 ตถา กุสลาทินมฺปิ อสตีปิ กตฺตริ อตฺติตา
 อุกฺกตฺตททา, กุโธยํ ทว ตตฺตทานุโรโร,
 อธิ วิโรโรติ. อถาปิ ทิ^๑ ยถา ปน โลก

๑๓. ปริจเฉทที่ ๑๓

การกปฏิเวธนิกเทศ

ในอธิการนี้ ถามว่า : พระผู้มีพระภาค
 ทรงแสดงธรรมทั้งหลาย มีกุศลเป็นต้นไว้,
 แต่ว่ามิได้ทรงแสดงอตฺตา ซึ่งเป็นผู้ทำกุศล-
 ธรรมเป็นต้นเหล่านั้นไว้. เมื่ออตฺตาซึ่งเป็น
 ผู้ทำ(กุศลหรืออกุศล) ซึ่งเป็นผู้เสวย(ผลของ
 กุศลหรืออกุศล)นั้นไม่มี กุศลธรรมและอกุศล-
 ธรรมทั้งหลายก็ไม่น่าจะมีได้, เมื่ออกุศลธรรม
 และอกุศลธรรมเหล่านั้นไม่มี วิปากทั้งหลาย
 ของกุศลธรรมและอกุศลธรรมเหล่านั้น อันมี
 ความเป็นไปเนื่องกับกุศลธรรม และอกุศล-
 ธรรมนั้น ก็ย่อมมีไม่ได้, เพราะฉะนั้น
 การแสดงธรรมทั้งหลายมีกุศลเป็นต้น ย่อม
 เป็นของไร้ประโยชน์นะสิ ? ในคํานั้น
 ข้าพเจ้าขอเฉลยว่า : การแสดงธรรมทั้ง-
 หลายมีกุศลเป็นต้นนี้ มิใช่ของไร้ประโยชน์,
 การแสดงธรรมทั้งหลายมีกุศลเป็นต้นนี้ มี

^๑ ฉ. สหุโทยํ น ทิสฺสตี.

การกาภาเวปี ปรวีอาบเตชอุตุอาทโย ปฏิจ
องกุราทีน อภินิพพุติ หิสฺสติ, ตถา
เอเตสฺสภี กุสลาทีน ฐมฺมานิ เหตุปลฺจุย-
สามคฺคิยา อภินิพพุติ โหตีติ เวทิตพฺพา.

ประโยชน์แน่ทีเดียว. ถ้าหากว่า ธรรม
ทั้งหลายมีกุศลเป็นต้น ไม่น่าจะมี เพราะไม่มี
ผู้ทำไซ้ริ, แม้อัตตาที่คิดกันขึ้นมา นั้น ก็ไม่น่า
จะมีด้วย. หากจะถามว่าเพราะเหตุไร ?
ก็ต้องตอบว่า เพราะอตตานั้น ซึ่งเป็นผู้ทำนั้น
ไม่มี. ถ้าหากจะกล่าวว่่า แม้เมื่อไม่มีผู้ทำ
(กุศลเป็นต้น) อตตาซึ่งเป็นผู้ทำก็มีอยู่ดังนี้
เล่า ? ก็ขอตอบว่า แม้เมื่อไม่มีผู้ทำอย่างนั้น
บุคคลก็พึงเข้าถึง(รู้)ได้ว่า แม้ธรรมทั้งหลาย
มีกุศลเป็นต้นก็เป็นของมีได้, ตัวท่านจะมี
ความขึ้นชอบในอันถือเอาว่า แม้เมื่อไม่มีผู้ทำ
ก็ยังมีอตตานั้น, จะมีความไม่ขึ้นชอบในอัน
ถือเอาว่าแม้ไม่มีผู้ทำ ธรรมทั้งหลายมีกุศล
เป็นต้น ก็มีได้นี้ ได้แต่ไหนกันเล่า. แม้เมื่อ
เป็นเช่นนั้น บัณฑิตก็พึงทราบว่่าธรรมทั้งหลาย
มีกุศลเป็นต้นแม้เหล่านี้ ย่อมมีความบังเกิดได้
เพราะความพร้อมเพรียงกันแห่งเหตุ และ
ปัจจัย เปรียบเหมือนอย่างในทางโลกแม้เมื่อ
ไม่มีผู้ทำ แต่ทว่าไม่เริ่มต้น ก็ปรากฏว่่า

คุณพัฒนาคุณชนากานต์-ด.ญ.สุภิสรา-ด.ญ.สุภานันท์-ด.ช.สิริวัฒน์ จงจตุรภัทร
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

บังเกิดได้ เพราะได้อาศัยโอชะดิน โอชะน้ำ
ธาตุไฟ ฤกษ์กาลเป็นต้น ฉะนั้น.

อถาปี เจตถ ตสฺสา ฆณฺเฑย
ปริกุบฺปิโต นิจุโจ ฐโว กุสลาหิณี กตฺตา
อตฺตา ปรมตฺถโต อตฺถิติ เจ ? ตํ
อุปริกุขิสฺสาม ตาว, โส ฆน ตาว อตฺตา
การโก เวทโก ก็ สเจตโน วา, อุทาหุ
อเจตโน วาติ ? กิญฺเจตถ : ยทิ อเจตโน
สิยา, ปากการตฺรปาสาณตฺทิสฺโส สิยา.
ตสฺส การกเวทกตฺตมาโว สิยา. ยทิ
สเจตโน, โส เจตนาย ฆณฺโณ วา สิยา,
ฆณฺโณ วา. ฆณานฺโณ, เจตนาย นาเส
อตฺตโนปิ นาโส สิยา. ก็ การณฺติ เจ ?
เจตนาย ฆณฺณตฺตา.

ก็ในอธิการนี้ ถ้าหากจะกล่าวว่าอตฺตา
ที่ติดกันขึ้นมาด้วยบุญนั้น ที่เที่ยง ยั่งยืน
ซึ่งเป็นผู้ทำกุศลเป็นต้นนั้น มีอยู่จริงโดย
ปรมาตฺถดั่งนี้เล่า (จะว่าอย่างไร) ? เราจัก
ขอสอบสวนอตฺตานั้นก่อน, ก่อนอื่น อตฺตาซึ่ง
เป็นผู้สร้าง ผู้เสวยนั้นมีเจตนาหรือ หรือว่า
ไม่มีเจตนาเล่า ? ประโยชน์อะไรใน
เรื่องนี้ : ถ้าหากว่าฟังเป็นอตฺตาที่ไม่มีเจตนา
ก็จะฟังเป็นเหมือนกำแพง ต้นไม้ ก้อนหิน
ใบหญ้า. อตฺตานั้น ก็ฟังหาความเป็นผู้ทำ
ผู้เสวยมิได้. ถ้าหากว่าฟังเป็นอตฺตาที่มี
เจตนา, อตฺตานั้นก็จะฟังเป็นอย่างอื่นจาก
เจตนา(คือแยกจากเจตนา)ข้าง, ไม่เป็น
อย่างอื่น (คือไม่แยกจากเจตนา)ข้าง.
ถ้าว่าไม่เป็นอย่างอื่น, เมื่อเจตนามีอัน
พินาศไป แม้อตฺตาก็จะฟังมีอันพินาศไป.

๑ ฉ. ปากการตฺรปาสาณตฺทิสฺโส.

คุณพัฒน์มณ-คุณชนากานต์-ด.ญ.สุภิสรา-ด.ญ.สุภานันท์-ด.ช.สิริวัฒน์ จงจตุรภัทร
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

หากจะถามว่า เพราะเหตุไรหรือ ? ก็ตอบว่า เพราะ อัตตคามิได้มีความเป็นอย่างอื่นไปจาก เจตนา.

อถาปี ภวาโต อธิปฺปาโย เอวํ สียา แม่ว่าเป็นอย่างนั้น ตามประสงค์ว่ามี
อตุตฺตโน ปน นาโส น ภวติ นิจุจตุตา, (อัตตา)ก็พึงมีได้เช่นนี้ว่า ก็อัตตาทา
เจตนายเยว นาโส ภวตฺตี ? วุจฺเจเต : ความพินาศมิได้ เพราะเป็นของเที่ยง,
อตุตฺตโน ฆนาเส สติ เจตนายปี นาโส น เจตนาเท่านั้นมีความพินาศได้ ดังนี้ ? ขอ
ภวติ. ก็ การณฺนฺติ เจ ? เจตนาย กล่าวแก้ว่า : เมื่ออัตตาทาความพินาศมิได้
อนณฺณตฺตฺตา. เจตฺนตฺตฺตานํ อนณฺณตฺตฺเต สติ แม้เจตนาที่ย่อมไม่มีความพินาศ. หากจะ
เจตนายเยว นาโส ภวติ, น อตุตฺตโนติ ถามว่า เพราะเหตุไร ? ก็ขอตอบว่า
อຍုตฺตเมเวตํ. อถ เจตนายเยว วินาเส. เพราะอัตตคามิได้เป็นอย่างอื่นไปจากเจตนา.
วิเสสการณํ นตฺถิ, อตุตฺตา^๑ นสฺสตุ. ทิฏฺฐตุ เมื่อเจตนาและอัตตาทาความเป็นอย่างอื่นกัน
เจตนา. อถ เจตนาย นาเส อตุตฺตโน มิได้, คำที่ว่า เจตนาเท่านั้นมีความพินาศ
นาโส น ภวตฺตี เจ ? เจตนาย อตุตฺตา ได้, อัตตาทาความพินาศมิได้ ดังนี้ นี้ ไม่
อนฺโถ สียา. อถ อนฺณสฺส อตุตฺตสฺส นาเส ถูกต้องเลยเทียว. เมื่อเป็นเช่นนั้น เหตุ
สฺติ สยํ นาโส น ภวติ,^๒ เอวญฺจ สติ พิเศษในความพินาศไปเฉพาะเจตนา ไม่มี,

^๑ ก. อตุตฺตปิ.
^๒ ก. ยถา อนฺณสฺส อสฺสสฺส นาเส
 ปหิสฺสฺสนาโส น ภวติ.

คุณพัฒนุฒ-คุณชนากานต์-ค.ญ.ศุภิสรา-ค.ญ.สุภานันท์-ค.ช.สิริวัฒน์ จงจตุรภัทร
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

"เจตนาย น อนฺโณ^๑ อตฺตา"ติ ตว ปฏฺิณฺญา
 ทันา. อถาปี เจตฺนตฺตานํ อนณฺตฺเต สติ
 อตฺตโน อนาโส เจตฺนาย อนาโส ภวตฺ.
 อถ น ภวติ, ตว ปฏฺิณฺญา ทันา. อถ
 วุตฺตปฺปการโต วิปริตฺการณํ วา ลียา,
 อตฺตา นสฺสฺตฺ, เจตฺนา คฺคฺิรฺตฺ. อถ ปน
 เอวํ น ภวตีติ เจ ? อนณฺตฺตฺตฺปกฺขํ
 ปริจฺจช. อถ น ปริจฺจชสี, ปฏฺิณฺญาทีโน
 ภวสี.

อตฺตาเท่านั้นจงพินาศไป. เจตนาจึงตั้งอยู่
 เกิด. ลำดับนั้น หากจะมีคำปฏิญญา(ยืนยัน)
 ว่า เมื่อเจตนามีความพินาศ อตฺตาหาความ
 พินาศมิได้ตั้งนี้หรือ ? ก็จะมีคำแก้ว่า
 อตฺตาก็ต้องเป็นอย่างอื่นจากเจตนา. ลำดับ
 นั้น เมื่ออตฺตาซึ่งเป็นอย่างอื่น มีความพินาศ
 ไป, ก็หาความพินาศไปตามลำพังเอง
 มิได้, ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ คำปฏิญญาของท่าน
 (ที่ได้ว่าไว้ในตอนต้น)ที่ว่า "อตฺตาไม่เป็น
 อย่างอื่นไปจากเจตนา" ตั้งนี้ ก็จัดว่า
 เหลวไหล. แม้ถ้าว่า เมื่อเจตนาและอตฺตา
 หาความเป็นอย่างอื่นมิได้ อตฺตาก็มีความ
 ไม่พินาศไป เจตนาที่จะต้องมีความไม่พินาศ
 ไป. ทว่ามันจะมีความไม่พินาศหามิได้,
 คำปฏิญญาของท่าน ก็จัดว่าเหลวไหล. หรือ
 ไม่เช่นนั้น ก็จะต้องมีเหตุที่ผิดแปลกไปจาก
 ประการที่ได้กล่าวแล้ว, อตฺตาจึงพินาศไป
 เจตนาจึงตั้งอยู่เกิด. ลำดับนั้น หากจะ

^๑ ฉ. อนนฺโณ.

ถามว่า ย่อมไม่มีโดยประการอย่างนี้หรือ ?
 ฟังตอบว่า ท่านจงสละคำพูดข้างว่าหาความเป็น
 เป็นอย่างอื่นจากกันมิได้เสียเถิด. ถ้าท่าน
 ไม่ยอมสละ, ท่านก็ย่อมเป็นผู้มีปฏิญา
 เหลวไหล.

อถายํ ภวโต อธิปายโย สียา ลำดับนั้น ความประสงคฺว่ามี(อตฺตา)
 "นายํ มม อตฺตา เจตนา ยอนฺโณ, ก็ฟังมีว่า "อตฺตาของเรา^{นี้} จะไม่เป็น
 อณฺโณเยวา"ติ. ตตฺร วุจฺเจเต : อธิ ปน อย่างอื่นจากเจตนาหามีได้ เป็นอย่างอื่นจาก
 อณฺตุคฺคํ ทุพฺพิธํ โหติ ลกฺขณกตมณฺตุคฺคเจตนาที่เดียว". ข้าพเจ้าขอกล่าวแก้ใน
 เทสนฺตรกตมณฺตุคฺคเจตนา. ตตฺถ ก็ ตํว คำนั้น : ก็ในฝ่ายว่าอตฺตาเป็นอย่างอื่นไป
 เจตนาตฺตานํ ลกฺขณกตมณฺตุคฺคํ ว เสนี, จากเจตนา^{นั้น} ความเป็นอย่างอื่นจกฺว่ามี
 อุกาหุ เทสนฺตรกตมณฺตุคฺคตฺตานํ ? อหํ ๒ อย่าง คือความเป็นอย่างอื่นที่กระทำไว้
 ลกฺขณกตมณฺตุคฺคํ วหามีติ. ยถา หิ ด้วยลักษณะ และความเป็นอย่างอื่นที่กระทำ
 รูปสทฺททฺททฺธา^๑ทึํ เอกเทเส วตฺตมานานมฺปิ ไว้ด้วยส่วนอื่น. ในความเป็นอย่างอื่น
 ลกฺขณโต อณฺตุคฺคํ โหติ, เอวํ เจตนาตฺตานํ ๒ อย่างนั้น ท่านกล่าวถึงว่าเจตนา
 เอกเทเส วตฺตมานานมฺปิ ลกฺขณโต และอตฺตาเป็นอย่างอื่น ที่กระทำไว้ด้วย
 อณฺตุคฺคํ โหติ, ตสฺมา ลกฺขณกตมณฺตุคฺคํ ลักษณะ, หรือว่าเป็นอย่างอื่นที่กระทำไว้ด้วย
 วหามีติ. ตตฺร วุจฺเจเต : ยถา หิ ส่วนอื่น ? ข้าพเจ้าขอกล่าวถึงความเป็น

^๑ ฉ. รูปรสคนธา^๑ทิน....

คุณพัฒนคุณ-คุณชนากานต์-ค.ญ.ศุภิสรา-ค.ญ.สุภานันท์-ค.ช.สิริวัฒน์. จงจตุรภัทร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ชาติเวทส์สทฺยหฺมาเน อามกสงฺมฏฺเฐ^๑ อย่างอื่นที่กระทำไว้ด้วยลักษณะ. เหมือน-
 อามกเวณฺณวินาเส รสาทฺธิ^๑ วินาโส ภวติ, อย่างว่า สภาวะทั้งหลาย มีรูป เสียง กลิ่น
 ตกฺว เจตนา ยวินาเส อตฺตโน วินาโส เป็นต้น แม้ว่าเป็นไปอยู่ในสถานที่เดียวกัน
 ลียา. ก็ การณฺติ เจ ? รูปรสาทฺธิ^๑ วิย แต่ก็มีความเป็นอย่างอื่น(เป็นคนละอย่าง)กัน
 เอกเทศฺตาคติ.

โดยลักษณะ จันใด, เจตนาและอตฺตา แม้ว่าจะ
 เป็นไปอยู่ในสถานที่เดียวกัน ก็มีความเป็น
 อย่างอื่นกันโดยลักษณะ จันนั้น, เพราะฉะนั้น
 ข้าพเจ้าขอกล่าวถึงความเป็นอย่างอื่น ที่ได้
 กระทำไว้โดยลักษณะดังนี้. ข้าพเจ้าขอกล่าว
 แก่ในคำตอบนั้น : เหมือนอย่างว่า เมื่อ
 กองของ เปี้ยกถูกไฟเผาอยู่เมื่อสี่ส้นแห่งของ-
 เปี้ยกพินาศไป สภาวะทั้งหลายมีรส เป็นต้น
 ก็ย่อมมีอันพินาศไป จันใด, เมื่อเจตนา
 มีความพินาศไป อตฺตาก็พึงมีความพินาศไป
 จันนั้น. หากจะถามว่า เพราะเหตุไร ?
 ก็ตอบได้ว่า เพราะมีสถานที่อยู่อันเดียวกัน
 เช่นเดียวกับสภาวะทั้งหลายมีรูป รส เป็นต้น
 แล.

^๑ อ. อามกสาเก.

อเถว์ ภวโต มติ สียา "เอกเทศเต
 สติปี อตุตโน ฺน นาโส ฺน ภวติ,
 เจตนายเยว ฺวินาโส ภวตี"ติ ? อตุร
 วุจฺจเต : อตุตโนปี ฺนนาเส เจตนายปี
 ฺนนาโสว โหติ. ก็ การณฺนฺติ เจ ?
 ฺรุกรสาทึนึ ฺวิย อวินิฟูโกทฺ. อถ สฺมาน
 เอกเทศเต อวินิฟูโกทฺาเวปี เกน
 เหตุนา เจตนาย เหว นาโส ภวติ, ฺน
 ฺน อตุตโน. อถ วิเสสการณึ นฺตฺติ, ทว
 ลหุธิยา อตุตาว นฺสฺสฺตฺ, ติฏฺฐฺตฺ เจตนา,
 อถ เจตนาย นาเส อตุตโน นาโส ฺน
 ภวติ, อฺภินฺนึ เอกเทศตา นฺตฺติ. เหวจ
 สติ โก โทโสติ เจ ? ยมฺปน ตยา วุตฺตึ,
 ยถา ฺรุกรสคฺนฺธาทึนึ เอกเทศ
 วตฺตฺมานานมฺปี ลกฺขณฺโต อถฺตฺตึ, ตถา
 เจตฺนตฺตฺตานึ เอกเทศวตฺตฺมานานมฺปี ลกฺขณฺโต
 อถฺตฺตฺตฺนฺติ ? ตมฺยตฺตฺตฺนฺติ ทว ฺปฏฺิณฺวา
 ทึนา. อถ ฺรุกรสาทึนึ ฺวิย สฺมานปี
 เอกเทศเต ยทิ อตุตโน ฺนนาเส

ลําคับัน มติว่ามี(อตฺตา) จะพึงมี
 อย่างนี้ว่า "แม้เมื่อมีสถานที่เดียวกัน แต่ว่า
 อตฺตาหาความพินาศมิได้, เจตนาเท่านั้น
 มีความพินาศ" คังนี้ ? ข้าพเจ้าขอกล่าวแก่
 ในคํานี้ว่า : แม้เมื่ออตฺตาหาความพินาศ
 ไม่ได้ แม้เจตนาที่ย่อมหาความพินาศไม่ได้
 เหมือนกัน. หากจะถามว่า เพราะเหตุไร ?
 ก็ขอตอบว่า เพราะหาความแยกจากกันมิได้
 เหมือนอย่างสภาวะทั้งหลาย มีรูป รส
 เป็นต้น. ถ้าว่าเมื่อมีสถานที่เดียวกัน แม้เมื่อ
 มีความแยกจากกันมิได้เช่นนั้น เพราะเหตุไร
 เจตนาเท่านั้นมีความพินาศ, ส่วนอตฺตาไม่มี
 ความพินาศเล่า. ถ้าว่าเหตุพิเศษไม่มี อตฺตา
 ในลัทธิของท่าน ขอจงพินาศไปเสียเถอะ
 เจตนาขอจงดำรงอยู่, ถ้าว่าเมื่อเจตนา
 มีความพินาศ อตฺตาก็สับหาความพินาศมิได้,
 สิ่งทั้ง ๒ ก็ย่อมไม่มีความมีสถานที่เดียวกัน
 ได้. หากจะถามว่า ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ จะ
 มีความผิดอะไรเล่า ? ก็ขอตอบว่า คําท่าน

คุณพัฒนาคุณ-คุณชานากานต์-ด.ญ.สุภิสรา-ด.ญ.สุภานันท์-ด.ช.สิริวัฒน์ จงจตุรภัทร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เจตนายปี อนาคต วิภวติ, ปฏิญาณที่โน กล่าวว่ (เหมือนอย่างว่)สภาวะทั้งหลาย
 อสิ. อด วุฑฺฒบุการโต วิปริตฺติ วา ลียา, มีรูป รส กลิ่น เป็นต้น แม้ว่เป็นไปอยู่ใน
 ทว อตฺตนา นสฺสตุ, เจตนา ตัญฺจตุ. สถานที่เดียวกัน ก็มีความเป็นอย่างอื่นกันโดย
 อเถวํ น ภวตฺติ เจ ? เอกเทศตฺตว ลักษณะ ฉันทิ, เจตนาและอตฺตนา แม้ว่
 นตฺตติ. เป็นไปอยู่ในสถานที่เดียวกัน ก็มีความเป็น
 อย่างอื่นกัน โดยลักษณะฉันทิ นั้น คังนี้ใด ?
 คำนั้นไม่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น คำปฏิญาณของ
 ท่านก็จ้คว่าเหลวไหล. ถ้าว่แม้มีสถานที่
 เดียวกันได้ เหมือนอย่างสภาวะทั้งหลายมีรูป
 รส เป็นต้น ถ้าหากว่ เมื่ออตฺตตามีแต่ความ
 ไม่พินาศไป แต่เจตนากลับจะหาความไม่
 พินาศมิได้ไซ้, ท่านก็ยอมเป็นผู้มีปฏิญา
 เหลวไหล. หรือไม่เช่นนั้นก็จะต้องมีคำพูด
 ที่ผิดแปลกไปจากประการที่กล่าวแล้ว, อตฺตนา
 ของท่านจงพินาศไปเสียเถอะ, เจตนาจง
 คำรงอยู่. หากจะถามว่ เมื่อเป็นอย่างนั้น
 อตฺตาก็ไม่มีอย่างนี้หรือ ? ขอตอบว่ ไม่มี
 หรือ เพราะความมีสถานที่เดียวกัน(กับ
 เจตนา)นั้น เทียวแล.

คุณพัฒนคุณ-คุณชนากานต์-ด.ญ.ศุภิสรา-ด.ญ.สุภานันท์-ด.ช.สิริวัฒน์ จงจตุรภัทร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อถ เทสนุตรกตมณฺฑลุตฺตํ วเทสิ,
 เจตนตฺตานิ อณฺฑตฺเต สติ มฺหฺยปฺภุสฺสภฺยเกหาทึน
 วีย อณฺฑตฺตํ สียา. เจตนา ย วินา อณฺฑตา
 เต อตฺตานิ น มฺเฏน วินา ปภฺย วีย อณฺโณ
 สียา. อณฺโณ จ ทิ มฺโห อณฺโณ จ ปภฺยติ ?
 น, เอวมฺจ สติ โภ โทโสติ เจ ?
 "อเจตโน อตฺตานิ"ติ ปุพฺเพ วุตฺตโหสิโต
 น ปริมุจฺจตีติ. ตสฺมา ปรมตฺถโต น โภจ
 กตฺตา वा เวทโก वा อตฺตานิ อตฺถิติ
 ทฺวฺจพฺพตฺติ.

เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านก็ย่อมกล่าวถึง
 ความเป็นอย่างอื่นที่ได้กระทำไว้ด้วยส่วนอื่น,
 เมื่อเจตนาและอตฺตา มีความเป็นอย่างอื่น
 ก็จะพึงมีความเป็นอย่างอื่น (คือไม่เหมือนกัน,
 เป็นคนละอย่างกัน) เหมือนอย่างหม้อ ผ้า
 เกวียน เรือน เป็นต้น. ขอถามว่า เว้น
 เจตนาเสีย (อตฺตา) ก็หาความเป็นอย่างอื่น
 มิได้ คืออตฺตาของท่านก็จะไม่พึงเป็นอย่างอื่น
 (จากเจตนา) เหมือนอย่างเว้นหม้อเสีย
 ผ้าก็ไม่พึงเป็นอย่างอื่น (จากหม้อ) ฉะนั้น.
 หรือเพราะว่าหม้อก็เป็นอย่างอื่น (จากผ้า)
 และผ้าก็เป็นอย่างอื่นจากหม้อ ? หามิได้,
 หากจะถามว่า ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ จะมีโทษ
 อะไรเล่า ? ก็ขอตอบว่า ก็จะไม่พ้นไปจาก
 โทษที่ท่านกล่าวไว้ในตอนต้นว่า "อตฺตา ไม่มี
 เจตนา" ดังนี้ไปได้ ฉะนั้นแล. เพราะฉะนั้น
 จึงพึงเห็นว่า อตฺตา ซึ่งเป็นผู้ทำหรือว่า
 ผู้ส่วยอะไร ๆ หามีอยู่โดยปรมาตฺถิไม่แล.

ยทิ เอวํ อถ กสฺมา ภควตา : ทิวํวํ ถ้าหากว่าเป็นอย่างนี้ เมื่อ
เป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร พระผู้มีพระภาค
จึงได้ตรัสไว้ว่า :

๑๖๙. "อสุมา โลกว ปรี โลกํ
โส จ สฺนฺชาวตี นโร
โส จ กโรติ เวเทหิ
สุขทุกฺขํ สยํกตฺม"ติ จ.

๑๖๙. "กัณฺธชนฺนํ ย่อมแล่นไปจากโลกนี้สู่
โลกอื่น ก็เขาย่อมกระทำ ย่อมเสวย-
สุขและทุกข์ ที่ตนเองได้กระทำไว้".

๑๗๐. "สตุโต สํสารมาบนฺโน
ทุกฺขมสฺส มหุภยํ
อตุติ มาตา อตุติ ปิตา
อตุติ สตุโตปปาติโก"ติ^๑ จ.

๑๗๐. "สัตว์ผู้ทำสังสารวัฏอันเป็นทุกข์ เป็น
ภัยใหญ่ให้ดำเนินไป ย่อมเป็นผู้เข้าถึง
(ติดข้อง)ว่า มารคามีอยู่ บิคามีอยู่
สัตว์ผู้ผูกเกิดมีอยู่".

๑๗๑. "ภารา หเว ปญฺจกฺกฺขนฺธา
ภาราโร จ ปุคฺคโล
ภาราทานํ ทุกฺขํ โลก
ภารนิกฺเขปนํ สุขํ"ติ^๒ จ.

๑๗๑. "ชั้นธ ๕ แลเป็นภาระ ส่วนบุคคล
ชื่อว่าเป็นผู้นำภาระไป การถือเอา
ภาระ เป็นทุกข์ในโลก การปลง-
ภาระเสียได้ เป็นสุข".

^๑ ส. ส. ๑๔/๔๑ (โถกํ วิสทิสํ).
^๒ ส. ขนฺธ. ๑๗/๓๒.

คุณพัฒนาคุณ-คุณชนากานต์-ค.ญ.สุภิสรา-ค.ญ.สุภานันท์-ค.ช.สิริวัฒน์ จงจตุรภัทร
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อภิธัมมavicāra ๒๒๒

๑๔๒. "ยณฺหิ กโรติ ปุริโส
กาเยน วาจา อุท เจตสา
คฺคฺหิ ตสฺส สกั โหติ
คฺคฺจ อาทาย คจฺจนฺตี"^๑ จ.
๑๔๒. "ก็บุรุษทำกรรมใด ทางกาย ทางวาจา หรือว่าทางใจ กรรมนั้น ก็ย่อมเป็นของของเขา และเขาก็ถือเอากรรมนั้นไป".
๑๔๓. "เอกสฺเสเกน กปฺเปน
บุคฺคฺลสฺสกุจฺฉิณฺจโย
สียา ปพฺพตสโม ราสี
อิตฺติ วุตฺตํ มहेสีนา"^๒ จ.
๑๔๓. "พระมเหสีเจ้าตรัสไว้ว่า โดยล่วงไปเพียงกับเดียว บุคคลคนหนึ่งพึงมีการสั่งสมกระดูก เอาไว้เป็นกองเท่าเทียมภูเขา".
๑๔๔. "อสุสฺสุโธ อกตฺถณฺญ จ
สนฺธิจฺเจโท จ โย นโร
หตาวกาโส วนฺตาโส
ส เว อุตฺตมโปริโส"^๓ จ
๑๔๔. "นรชนคนใด เป็นคนไม่มีศรัทธา เป็นอกตัญญู และตัดการสืบทอด ทำลายโอกาส สำรอกความหวังได้ นรชนนั้นแลเป็นอุคมบุรุษ"
- วุตฺตุนฺติ ? สจฺจํ เอวํ วุตฺตํ ภควตา, คฺคฺจ
โช สมฺมุติวเสน น ปรมตฺถโต. นนุ จ
ภควตา อิทฺตปิ วุตฺตํ :
- ตั้งนี้เล่า ? ขอเฉลยว่า เป็นความจริงว่า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ดังนี้, แต่พึงทราบว่ าศรัสนั้นไว้ก็โดยเกี่ยวกับเป็น

^๑ ส. ส. ๑๕/๑๐๔.

^๒ ส. นิ. ๑๖/๒๒๐.

^๓ พุ. ติ. ๒๕/๒๘, พุ. มหาว. ๒๔/๒๘๓.

สมมุติ มิใช่โดยเกี่ยวกับเป็นปรมัตถ์. ก็พระผู้มีพระภาคได้ตรัสคำมั่นไว้มิใช่หรือว่า :

๑๘๕. "ก็ นุ สตุโตติ ปจฺเจสิ
มาร ฏิกฺขิตฺตํ นุ เต
สุทฺธสงฺฆารุญฺชโย
นยิธ สตุตฺตปฺลพฺภตฺตี"๑ จ.

๑๘๕. "คุณรमार ท่านเชื่อถืออะไร ว่าเป็นสัตว์เล่า ความเชื่อถือเป็นทริขของ ท่านหนอ นี้เป็นเพียงกองสังขารล้วนๆ ในโลกนี้ ไม่มีสัตว์ทรอก".

๑๘๖. "ยถา ทิ อญฺคสมฺมารา
โทติ สทฺโท รโถ อิติ
เอวํ ขนฺเธสุ สนฺเตสุ
โทติ สตุโตติ สมฺมุติ"๒ จ.

๑๘๖. "เหมือนอย่างว่า เพราะมีองค์เครื่องประกอบทั้งหลายอยู่ จึงมีศัพท์ว่า รณจันใด, เมื่อมีขันธ์ทั้งหลายอยู่ จึงมีสมมุติว่าสัตว์ ฉะนั้น" ดังนี้.

ตสฺมา น วจนมตฺตเมวาวลฺมพิตฺตพฺพิ,
น จ ทฺพิทฺตพฺพิทฺทาคาหิ นาว จ ภวิตฺตพฺพิ,
กรรฺกฺขมฺปเสวิตฺวา สุตฺตปทานมธิปฺปาโย
ชานิตฺตพฺพิ, สุตฺตปเทสุ อภิโยโค กาทพฺพิ.
เทว สจฺจานิ ภกฺวตา วุตฺตตานิ "สมฺมุติสจฺจํ
ปรมตฺตสจฺจจฺญา"ติ. ตสฺมา เทวปิ

เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรดึงเอาเพียงคำพหูพจน์เท่านั้น, ทั้งไม่ควรเป็นผู้มงายถือเอา, ฟังเข้าไปหาสกุลครู แล้วทราบอธิบายบทแห่งพระสูตรทั้งหลายเกิด, ฟังทำการทบทวนในบทแห่งพระสูตรทั้งหลาย. พระผู้มีพระภาคตรัสสั่งจะไว้ ๒ อย่าง คือ

๑-๒ ส. ส. ๑๕/๑๘๘.

คุณพัฒน์นุตม-คุณชนากานต์-ค.ญ.ศุภิสรา-ค.ญ.สุภานันท์-ค.ช.สิริวิวัฒน์ จงจตุรภัทร
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อักษรไม้วาดาร ป.พ.จ.๒๒

สมมุติปรมตตสัจจานิ อสงฺกรโต ฌาตพฺพานิ.
 เอมสงฺกรโต ฌตฺวา โภจึ การโก วา
 เวทโก วา นิจุโจ ฐโว อตฺตา ปรมตฺตโต
 นตฺถิติ อุปริกฺขิตฺวา ปจฺยสามคฺคิยา ฌมฺมานํ
 ปวตฺถิติ สลฺลกุเขตฺวา ปตฺธิเตน กุสฺสฺสฺส
 อตฺถกาเมน ทุขสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 ปฏิปชฺชิตพฺพนฺตฺติ.

"สมมุติสัจจะ และปรมัตตสัจจะ". เพราะ
 ฉะนั้น ฟังเข้าใจสมมุติสัจจะ และปรมัตต-
 สัจจะทั้ง ๒ อย่าง โดยไม่ปะปนกันเกิด.
 บัดจิตผู้เป็นกุสฺตรใคร่ประโยชน์ ครั้นเข้าใจ
 โดยไม่ปะปนกันแล้ว ก็สอบสวนกำหนดความ
 เป็นไป เพราะความพร้อมเพรียงกันแห่ง
 ปัจจัย แห่งธรรมทั้งหลายว่า อตฺตาซึ่งเป็น
 ผู้ทำ หรือว่าผู้เสวยอะไร ๆ ซึ่งเที่ยง ยั่งยืน
 ไม่มีอยู่โดยปรมัตตดังนี้แล้ว ก็ฟังปฏิบัติเพื่อ
 กระทำที่สุดแห่งทุกข์เกิด.

๑๘๑. โย อิมํ ฌนํ อจฺจนฺตํ
 จินฺเตติ สตตมฺปิ โส
 กเมน ปรมา ฌมฺมา
 ตสฺส กจฺจติ เวปุลฺลํ

๑๘๑. ภิกษุรูปใด คิดถึงปรกณอยู่เป็นประจำ
 เเนองนิตย ปัญญาของภิกษุรูปนั้น
 ยอดเยี่ยม ถึงความไพญฺลย์ได้ตาม
 ลำดับ.

๑๘๔. อติมตฺติกรมาธินีหริ
 วิมตฺติวินาสกรํ ปิยภูกรํ
 ปจฺติ สุตฺติ โย สทา อิมํ
 วิกสฺสิ ตสฺส มตฺถิ ภิกฺขุโน.

๑๘๔. ภิกษุรูปใดตั้งใจฟังปรกณอภิธัมมวาทาร
 นี้ ที่สร้างมตฺถิยอดเยี่ยม ที่จัดความ
 เคื่อครอนจิตได้ ที่สร้างคามพินาศ
 แห่งมตฺถิ ๑ ได้ ที่สร้างความรักได้

คุณพัฒนาคุณชานากานต์-ค.ญ.สุภิสรา-ค.ญ.สุภานันท์-ค.ช.สิริวัฒน์ จงจตุรภัทร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มติในพระศาสนาของภิกษุรูปนั้น ย่อม
รุ่งเรือง.

อติ อภิธัมมาวตาระ การกปฏิเวธนิเทศ

นาม

เตรสโม ปริจฺเจโท.

ปริจเจที่ ๑๓ ชื่อว่าการกปฏิเวธนิเทศ

ในปรกณ์อภิธัมมาวตาร

จบแล้ว ด้วยประการฉะนี้.

คุณพัฒน์-คุณชานากานต์-ด.ญ.สุภิสรา-ด.ญ.สุภานันท์-ด.ช.สิริวัฒน์ จงจตุรภัทร
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๔. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปาจรสมาธิภาวนานิทเทศ

๑๔๙. ภาวนานายมห์ หิตานัย
มานสฺยจ สฺยคตฺ สฺยขานัย
พฺยากโรมิ ปรมิ อิติ ปรี
ติ สฺยวาท มจรฺตฺตฺวณฺณ.

๑๕๐. อุตฺตริ ตฺ มนุสฺสานิ
ธมฺมโต ฅวาทสฺสนิ
ปตฺตฺกามาเนน กตฺตพฺพิ
อาทิตฺ สีสฺโสธนิ.

๑๕๑. สงฺกสฺสรสฺมาจาเร
ทฺสฺสึเล สีสฺวชฺชิตฺ
นตฺติ ฅวานิ กุโต มคฺโค
ตฺสฺมา สีสฺ วิโสชเย.

๑๕. ปริเฉทที่ ๑๕

รูปาจรสมาธิภาวนานิทเทศ

๑๕๙. ต่อจากนั้นไป ข้าพเจ้าจะขอกล่าว
ภาวนานัย (ลำดับการเจริญกุศล) อัน
นำมาซึ่งประโยชน์เกื้อกูล ทำใจให้
ไปดี และนำมาซึ่งความสุขอันยอด-
เยี่ยม ขอท่านทั้งหลายจงสดับ
การพรรณนาความอันไพเราะนั้นเถิด...

๑๕๐. อันภิกษุผู้ต้องการบรรลุนิพพานอัน
ยอดเยี่ยมกว่าธรรมของมนุษย์ทั้งหลาย
เบื้องตัน พึงทำการชำระศีลให้หมดจด
เถิด.

๑๕๑. ฅวานก็ยังไม่มึในบุคคลผู้หุศีล เว้นจาก
ศีล มีความประพฤติที่พึงระลึกด้วย
ความกินแทนง มรรคจะมีได้แต่ไทน
เล่า เพราะฉะนั้นพึงชำระศีลให้
หมดจดเถิด.

คุณพัฒน์มด-คุณชนากานต์-ด.ญ.สุภิสรา-ด.ญ.สุภานันท์-ด.ช.สิริวัฒน์ จงจตุรภัทร
สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๙๒. สี่ลิ จาริตวาริตต-

วเสน ทูริธ มติ

ตมฺภนาจฺฉิตฺตมฺภนฺต-

มกมฺมาสมนฺนิตฺติ.

๑๙๓. กตฺตพฺพิ อตฺตกาเมน

วิเวกสุขมิจฺจตา

สี่ลฺลจ นาม ภิกฺขุณฺ

อลงฺกาโร อนุตฺตโร^๑

๑๙๔. รตฺนํ สรณํ เขมํ

ตาณํ เสนํ ปรายณฺ^๒

จันฺตามณิ ปณฺโฑ จ

สี่ลํ ยานมฺนุตฺตรํ.

๑๙๕. สี่ตลํ สี่ลิลํ สี่ลํ

กิเลสฺมลโรฆณํ

คุณานํ มฺลฺกฺตณฺจ

โหฺสํ พลฺลชาติ จ.

๑๙๒-๓. ตรัสสี่ลิไว้เป็น ๒ อย่างคือจาริตสี่ลิ

และวาริตสี่ลิ ก็ภิกษุผู้ใคร่ประโยชน์

ปรารณาวิเวกสุข ฟังกระทำสี่ลิขึ้น

ให้เป็นสี่ลิที่ไม่ทะลุ ไม่ขาด(ไม่ค้าง)

ไม่พรัอย ไม่ถูกผู้รู้ติเตียนเกิดขึ้น

ขึ้นชื่อว่าสี่ลิ จักว่าเป็นเครื่องประดับ

ที่ยอดเยี่ยม แห่งภิกษุทั้งหลาย.

๑๙๔. สี่ลิเป็นรัทธะ เป็นสรณะ เป็นที่เกษม

เป็นที่ต้านทาน เป็นที่หลีกเลี่ยง เป็นที่

ไปเบื้องหน้า เป็นเสมือนจันตมณิ

ที่ประณีต และเป็นยานที่ยอดเยี่ยม.

๑๙๕. สี่ลิมีความเยือกเย็น เหมือนน้ำชำระ

มลทินคือกิเลส เป็นมูลแห่งคุณทั้งหลาย

และเป็นเครื่องกำจัดกำลัง แห่งโทษ

ทั้งหลาย.

^๑ ก. อลงฺการมฺนุตฺตรํ.

^๒ ฉ. ปรายณฺ.

๑๔๖. ทิหิวาโรทณฺณเจตํ

โสปานํ ปรมุตฺตมํ
มกุโค เขโม จ นิพฺพาน-
นกรสฺส ปเวสเน.

๑๔๗. ตสฺมา สุปริสุทฺธํ ทํ

สีลํ ทฺวิธลกฺขณํ
กตฺตพฺพิ อตฺตกาเมน
ปิยสีเสณ ภิกฺขุณา.

๑๔๘. กตฺตพฺพิ^๑ ปน สีลสฺมี

ปริสุทฺเธ จิเตนฺธิ
ปฺลิโพธสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ปฺลิโพธา ทสาหุ จ.

๑๔๙. "อาวาโส จ กุลํ ลาภो

คโณ กมฺมณฺจ ปญฺจมํ
อหฺตฺธานํ ญาติ อาพาโร
กฺนฺโถ อิทฺธิเต เต ทสา"^๒

๑๔๖. อนึ่ง ศีลนี้เป็นบันไดย่างขึ้นสวรรค์

อันยอดเยี่ยมสูงสุด เป็นหนทางเกษม
ในอันเข้าไปสู่นครคือพระนิพพาน.

๑๔๗. เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้ใคร่ประโยชน์

ผู้มีศีลเป็นที่รัก พึงกระทำศีลที่มีลักษณะ
๒ อย่างนั้น ให้บริสุทธิ์ด้วยดีเถิด.

๑๔๘-๙. ส่วนว่า ภิกษุผู้ตั้งอยู่ในศีลที่บริสุทธิ์นี้

แล้ว ก็พึงกระทำการตัดปฺลิโพธเถิด
ก็ท่านกล่าวถึงปฺลิโพธ ๑๐ อย่างไว้ว่า
"ปฺลิโพธเหล่านั้นมี ๑๐ อย่างคือ
อาวาส(ที่อยู่) กุละ(สกุล) ลากะ
(ปัจจัย ๔) คณะ(คณะผู้เรียนปริยัติ)
กรรม(งานก่อสร้าง)เป็นที่ ๕ อหฺตฺธานะ
(การเคินทาง) ญาติ อาพาธ คันถะ
และอิทธิ(ฤทธิ์)".

^๑ ฉ. กตฺตพฺพิ.

^๒ วิสฺสุทฺธิมคฺค. ๑/๑๑๒.

๘๐๐. ปลิโพธสุสฺสฺสฺสฺสฺส
 กตฺวา หสฺวิธสุสฺสปี
 อุปสงฺกมิตฺตํ โส
 กมฺมฏฺฐานสุสฺส ทายโก.

๘๐๑. ปิโย คุรุ ภาวนีโย
 วตฺตา จ วจนฺทโม
 คมฺภีรณฺจ กถิ กตฺตา
 โน จฺญฺจฺจเน นินฺชเย?

๘๐๒. เอวมาทิกฺขณฺเปตฺ
 อุปกฺนตฺวา ทิเตสฺสินิ
 กฺลฺยฺณมิตฺตํ กาเสน
 กมฺมฏฺฐานสุสฺส ทายกั.

๘๐๓. กมฺมฏฺฐานิ คเหตุทฺพิ
 วตฺตํ กตฺวา ปนฺสฺสฺสฺสฺส
 เตนานิ จริตํ ฌตฺวา
 ทาทพฺพิ ตสฺส ภิกฺขุโน.

๘๐๐. ครั้นทำการตัดปลิโพธทั้ง ๑๐ อย่าง
 ได้แล้ว ก็พึงเข้าไปหากัลยาณมิตรผู้ให้
 กรรมฐานนั้นเถิด.

๘๐๑-๓. พึงเข้าไปหากัลยาณมิตร ผู้แสวงหา
 ประโยชน์เกื้อกูล ซึ่งเป็นผู้เข้าถึงคุณ
 ทั้งหลายมีอย่างนี้ว่า ปิโย(น่ารัก)
 คุรุ(น่าเคารพ) ภาวนีโย(น่ายกย่อง)
 วตฺตา(มีปกติว่ากล่าว) วจนฺทโม
 (อดทนการว่ากล่าว) คมฺภีรณฺจ กถิ
 กตฺตา(แต่งคำพูดที่ลึกซึ้งได้) โน
 จฺญฺจฺจเน นินฺชเย (ไม่ชักชวนให้
 ประกอบในฐานะที่ไม่สมควร) ดังนี้
 เป็นต้น ซึ่งจะเป็นผู้ให้กรรมฐาน
 ตามกาลอันควร กระทำวัตรแก่ท่าน
 แล้วถือเอากรรมฐานเถิด แม้กัลยาณ-
 มิตรผู้ให้กรรมฐานนั้น ก็พึงทราบจริต

๑ อง. สตฺตก. ๒๓/๓๓, วิสุทฺธิมคฺค.
 ๑/๑๒๓, ม. นินฺชโยโก.

ของภิกษุรูปนั้น แล้วจึงให้กรรมฐาน
เกิด.

๘๐๔. จริตฺ ๒๒๒ ๒๒๒-
โอสโมทวเสน จ
สทฺธาพุทฺธิวิตกกฺกานํ
วเสน ฉพฺพิชฺชํ มคฺคํ.

๘๐๔. ก็จริตนี้ ท่านกล่าวว่ามี ๖ อย่าง คือ
ราคจริต โสจริต โมหจริต
สัทธาจริต พุทธิจริต และวิตกจริต.

๘๐๕. โวมิสฺสสกนยา เศลํ
จตุสฺสฎฺฐริ ภาวตฺติ เต
เทหิ อตฺถโถ น จตฺถิตฺติ
น มยา อิธ ทสฺสีตา.

๘๐๕. โดยนัยที่เจือปนกัน แห่งจริตเหล่านั้น
จริตเหล่านั้นก็มี ๖๔ อย่าง แต่ว่า
ประโยชน์ด้วยจริต ๖๔ อย่างเหล่านั้น
หาไม่ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าก็ไม่ขอ
แสดงไว้ในที่นี้.

๘๐๖. อสุภา จ ทเสเวตฺถ
ตถา กายคตาสติ
เอกาทส อิเม ๒๒๒-
จริตฺสสุภากุสลา.

๘๐๖. ก็ในบรรดาจริตเหล่านี้ กรรมฐาน
๑๑ อย่างเหล่านี้คือ อสุภา ๑๐ อย่าง
และกายคตาสติ เป็นกรรมฐานที่อนุกุล
(มีความเหมาะสม)แก่บุคคลราคจริต.

๘๐๗. จตฺสฺโส อปฺปมณฺญาโย
สวณฺณทสิณา อิเม

๘๐๗. ส่วนกรรมฐาน ๘ อย่างเหล่านี้คือ
อัปปมัญญา ๔ และกสิณทิมสี (๔) เป็น

คุณพัฒนาคุณชานากานต์-ค.ญ.สุภิสรา-ค.ญ.สุภานันท์-ค.ช.สิริวัฒน์ จงจตุรภัทร
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อฏฺฐเจว จ สทา โทส-
จริตฺสฺसानุกฺกโธ.

กรรมฐาน ที่อนุกุลแก่บุคคลโทสจริต.

๔๐๘. ตมฺโมหจริตฺสฺเสตฺถ
วิตฺกฺกจริตฺสฺส จ ...
อนุกฺกสนฺติ นิตฺทญฺจ
อานาปานํ ปเนกํ.

๔๐๘. ส่วนในบรรดาอนุสติกรรมฐานทั้งหลาย
นี้ อานาปานสติอย่างเดียวนั้น ท่าน
แสดงไขว่ เป็นกรรมฐานที่อนุกุลแก่
บุคคลโมหจริต และแก่บุคคลวิตกจริต.

๔๐๙. ปริมาณุสฺสตีฉกฺกํ
สทฺธาจริตเทหิโน
มรณฺุปสฺมายฺตุตา
สติมาหารนิสฺสีตา.

๔๐๙-๑๐. อนุสติ ๖ อย่างข้างต้น เป็น
กรรมฐานที่อนุกุลแก่สัตว์ผู้เป็นสัทธา-
จริต ส่วนกรรมฐาน ๔ อย่างเหล่านี้
คือสติที่ประกอบในมรณะ (มรณสติ)
สติที่ประกอบในอุปสมะ (อุปสมานุสติ)
สัญญาอาศัยอาหาร (อาหาเรปฏิกูล-
สัญญา) ธาตุวัตถาน (การกำหนด
ธาตุ ๔) ท่านแสดงว่าเป็นกรรมฐาน
ที่อนุกุลแก่ชนผู้มีปกติรู้ (ชนผู้เป็นพุทธิ-
จริต).

๔๑๐. สณฺญา ธาตุวัตถานํ
พุทธิปักคฺคิชนฺตฺโน
อิเม ปน จ จตฺตาโร
อนุกฺกลาติ ทิปิตา.

๔๑๑. จตฺตาโรปิ จ อารุปฺปา
เสสนํ กสิณํ จ

๔๑๑. ส่วนกรรมฐานเหล่านี้คือ อรูป-
กรรมฐานทั้ง ๔ และกสิณที่เหลือ

อนุภูลา อิมะ สัพพะ-
จริตตานนฺติ ฆณฺฑิตา.

(กสิณ ๔ ข้างต้นกับอาโลกกสิณ และ
อากาศกสิณ) ท่านพรรณนาไว้ว่า เป็น
กรรมฐานที่อนุภูลแก่บุคคลจริตทุกจริต.

๘๑๒. อิหิ สัพฺพํ ปเนกนฺต-
วิปจฺจนีภกาวโต
อติสฺบฺปายโต วุตฺต-
มิตฺติ เณยฺยํ วิภาวึนา.

๘๑๒. ท่านผู้มีปกติเจริญปัญญา ฟังทราบว่
คำทั้งหมดนี้ ข้าพเจ้ากล่าวไว้ โดย
ความ(ที่กรรมฐานนั้น ๆ) เป็นข้าศึก
(ของจิตนั้น ๆ) โดยส่วนเดียว และ
โดย(ที่กรรมฐานนั้น ๆ) เป็นสับปายะ
อย่างยิ่ง(แก่บุคคลจิตนั้น ๆ).

๘๑๓. กมฺมฏฺฐานานํ สัพฺพานํ
จตุตฺตาทิสฺสํ นินฺทิตฺเส
กสิณานํ ทสฺส เจว
อสุภานุสฺสตี ทสฺส.
๘๑๔. จตฺสฺสโต อปฺปมณฺเฑวโย
จตุตฺตารो จ อรูปินอ
จตุตฺตาวตฺตถานํ
สณฺเฑว จาหารตฺตา อิตฺติ.

๘๑๓-๔. บัณฑิตพึงแสดงไขว่ กรรมฐาน
ทั้งหมดมี ๔๐ อย่างคือ กสิณ ๑๐
อสุภ ๑๐ อนุสติ ๑๐ อัปปมัญญา ๔
อรูป ๔ จตุธาคูวตถาน ๑ อาหาเร-
ปฏิภูลสัณฺเฑว ๑.

๘๑๕. กมฺมฏฺฐานาเนสุ เอเตสุ
อุปจฺจาราวหา กติ

๘๑๕-๖. ถาว่า ในบรรดากรรมฐานเหล่านี้
กรรมฐานที่นำมาซึ่งอุปจจาราน(อย่าง

ดร.วนิดา วัฒนเกียรติสร - คุณจังกิมเอ็ง แห่งเจน
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อานาปานสติ ภาย-
 คติ หิตฺวา ปณฺหุสฺปิ.
 ๘๑๖. เสสาณฺสูสฺสตีโย สณฺญา
 วุตฺตณฺนติ เทรส
 อุปาจาราวหา วุตฺตา
 เสสา เต อปฺปนาวหา.

เดียว)มีเท่าไร ตอบว่า ท่านกล่าวว่า
 กรรมฐานที่นำมาซึ่งอุปัชฌาณ(อย่าง
 เดียว)เหล่านั้นมี ๑๐^๑ ก็อนฺสูติ ๘
 ที่เหลือ ยกเว้นอานาปานสติ และ
 ภายคตาสติ สันฺญา ๑ วุตฺตณ ๑
 กรรมฐานที่เหลือเหล่านั้น (มี ๓๐)
 เป็นกรรมฐานที่นำมาซึ่งอัปฺปนาวหา.

๘๑๗. อปฺปนายาวเห เสฺวตฺถ
 กสิณานิ ทสฺสปิ จ
 อานาปานสติ เจว
 จตฺกุกฺขณานิกา อิมเ.

๘๑๗. ในบรรดากรรมฐานที่นำมาซึ่งอัปฺปนา-
 ฌณเหล่านั้น กรรมฐานเหล่านี้ คือกสิณ
 ๕ ๑๐ และอานาปานสติเป็น
 จตฺกุกฺขณานิกา(มีฌณ ๔).

๘๑๘. อสุณฺนิ ทสฺ เจตฺถ^๑
 ทถา ภายคตาสติ
 เอกาทส อิม ฐมฺมา
 ปจฺมชฺฌณานิกา สियฺ.

๘๑๘. อนึ่ง ในบรรดากรรมฐานเหล่านี้
 ธรรม ๑๑ อย่างเหล่านี้ คืออสุณ ๑๐
 ภายคตาสติ ๑ ก็อย่างนั้น พึงเป็น
 ปจฺมชฺฌณานิกา(มีฌณที่ ๑)...

^๑ ก. ทเสเวตฺถ.

^๑ ปาฐะ เป็น เทรส เข้าใจว่าคลาดเคลื่อน
 น่าจะเป็น เต ทส ได้แปลไปตามที่เห็นว่า
 น่าจะเป็น .

๘๑๙. อาทิพรหมวิหาราติ
 ดิกชฺฌานวหา ตโย
 จตุตฺถาปี จ อารุบุปา
 จตุตฺถชฺฌานิกา มตา.
๘๒๐. วเสนารมฺมณฺจนํ
 ทฺุพิโธ^๑ สมตฺติกโม
 โคจราตฺติกมารูเป
 รูเป ฌานจฺจตฺติกโม.
๘๒๑. ทเสว กสิณาเนตฺถ
 วฑฺฒตฺตพฺพานิ โทหนฺติ หิ
 น จ วฑฺฒนียา เสสา
 ภวฺนฺติ อสุภาทโย.
๘๒๒. ทเสว กสิณาเนตฺถ
 อสุภานิ หส่าปี จ
๘๑๙. กรรมฐาน ๓ อย่าง คือพรหมวิหาร
 ข้างต้น เป็นกรรมฐานนำมาซึ่งฌาน ๓
 (คือเป็นติกฌานิกา-มีฌาน ๓) ส่วน
 พรหมวิหารที่ ๔ และอรุปรกรรมฐาน
 ทั้งหลาย ท่านกล่าวว่าเป็นจตุตถ-
 ฌานิกา (มีฌานที่ ๔).
๘๒๐. การก้าวล่วงมี ๒ อย่าง ด้วยสามารถ
 แห่งอารมณ์และองค์ฌาน ในอรุปร-
 กรรมฐานมีการก้าวล่วงอารมณ์ ใน
 รูปกรรมฐานมีการก้าวล่วงองค์ฌาน.
๘๒๑. ในบรรดากรรมฐานเหล่านี้ กสิณ ๑๐
 เท่านั้น เป็นกรรมฐานที่ควรขยาย
 ส่วนกรรมฐานที่เหลือ มีอสุภกรรมฐาน
 เป็นต้น เป็นกรรมฐานที่ไม่ควรขยาย.
- ๘๒๒-๓. ในบรรดากรรมฐานเหล่านี้ กสิณ ๑๐
 นั้นเพียง รวมทั้งอสุภ ๑๐ อานา-

^๑ ฉ. ทฺุริโธ.

<p>อานาปานสติ เจว
 ตถา กายคตาสติ.
 ๘๒๓. ปฏิภาคนิมิตตานิ
 โทหุติ อารมมณานิ หิ
 เสสา เนว ปฏิภาค-
 นิมิตตารมมณา สियฺ.</p> <p>๘๒๔. อสุภานิ ทสหาร-
 สณฺหา กายคตาสติ
 เทเวสุ นปฺวตฺตุนฺติ
 ทฺวาทเสตานิ สพฺพทา.</p> <p>๘๒๕. ตานิ ทฺวาทส เจตานิ
 อานาปานสตฺตีปิ จ
 เตรเสว ปเนตานิ
 พฺรหฺมโลกे น วิชฺชเร.</p> <p>๘๒๖. จเปตฺวา จตุรารูเป
 นตฺถิ กิณฺจิ อรูปฺสึ
 มนุสฺสโลเก สพฺพทานิ
 ปวตฺตุนฺติ น สิสฺโย.</p> | <p>ปานสติ ๑ กายคตาสติ ๑ (รวม ๒๒)
 เป็นกรรมฐาน ที่มีอารมณ์เป็นปฏิภาค-
 นิมิต กรรมฐานที่เหลือ (๑๘) หาเป็น
 กรรมฐาน ที่มีอารมณ์เป็นปฏิภาคนิมิต
 ไม่.</p> <p>๘๒๔. กรรมฐาน ๑๒ อย่างเหล่านี้ คือ
 อสุภ ๑๐ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑
 กายคตาสติ ๑ ย่อมไม่เป็นไปใน
 เทวโลกทั้งหลายในกาลทุกเมื่อ.</p> <p>๘๒๕. ส่วนกรรมฐาน ๑๓ อย่างเหล่านี้
 เทียว คือกรรมฐาน ๑๒ อย่างเหล่านี้
 นั้น รวมทั้งอานาปานสติ ย่อมไม่มี
 ในพรหมโลก.</p> <p>๘๒๖. ยกเว้นอรูปกรรมฐาน ๔ อย่างเสีย
 กรรมฐานอะไร ๆ ก็ไม่มีในอรูปภูมิ
 ทั้งหมด กรรมฐานทุกอย่าง ย่อม
 เป็นไปในมนุษยโลกไม่ต้องสงสัย.</p> |
|---|--|

ดร.วนิดา วัฒนเกียรติสร - คุณจังกิมเอ็ง แห่งเจน
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๘๒๓. จตุตถัง กสิณัง หิตฺวา
กสิณา อสุภานิ จ
ทฺธิเจเนว กเหตุพฺพา
อิเม เอกุณวีสติ.
๘๒๔. สติยมฺปิ จ กายสุมิ
ทฺธิเจเน ตจฺปณฺจกั
เสสเมตฺถ สุตฺเตเนว
กเหตุพฺพนฺติ ทิปีติ.
๘๒๕. อานาปานสติ เอตฺถ
ทฺธิเจเน ปริทีปิตา
วาโยกสิณเมเวตฺถ
ทฺธิเจเนทฺธิเจเน กยฺหติ.
๘๒๖. สุตฺเตเนว กเหตุพฺพา
เสสา อญฺจารสาปิ จ
อุเบกฺขชา อปฺปมฺมณา จ
อรูปา เจว ปณฺจิเม
๘๒๗. กรรมฐาน ๑๔ อย่างเหล่านี้ คือกสิณ
ทั้งหลาย (๘) ยกเว้นกสิณที่ ๕ (คือ
วาโยกสิณ) และอสุภ (๑๐) พระโยคี
พึงถือเอาได้โดยการกุ(ด้วยตา).
๘๒๘. ก็ท่านแสดงไว้ว่า ตจฺปณฺจกกรรมฐาน
(อาการ ๕ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน
หนัง) ในกายคตาสติ พระโยคีพึง
ถือเอาได้โดยการกุ กรรมฐานที่เหลือ
ในกายคตาสตินี้ พึงถือเอาได้โดย
การฟังเท่านั้น.
๘๒๙. ในบรรดากรรมฐานเหล่านี้ อานา-
ปานสติ จะเป็นอันแจ่มแจ้งได้ด้วยการ
กระทบ ในบรรดากรรมฐานเหล่านี้
วาโยกสิณเท่านั้น พระโยคีย่อมถือเอา
ได้ด้วยการกุและการกระทบ.
- ๘๓๐-๑. ส่วนกรรมฐานรวม ๑๔ อย่างที่เหลือ
พระโยคีพึงถือเอาได้ โดยการฟัง
อย่างเดียว กรรมฐาน ๕ เหล่านี้คือ
อุเบกขาอัปมัญญา (๑) และอรูป-

ดร.วนิดา วัฒนเกียรติสร - คุณจังกิมเอ็ง แจ้เจน
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๘๓๑. อาทิตฺว คเหตุพฺพา
น โทณฺตีติ ปกาลิตา
ปณฺจตีสาวเสสาณิ
คเหตุพฺพานิ อาทิตฺโต.
กรรมฐาน (๔) ท่านประกาศว่า เป็น
กรรมฐานที่พระโยคีพึงถือเอาตั้งแต่ต้น
มิได้เลย กรรมฐานที่เหลือ ๓๕ อย่าง
(เท่านั้น) เป็นกรรมฐานที่พระโยคีพึง
ถือได้ตั้งแต่ต้น.
๘๓๒. กมฺมฏฺฐาเนสุ เทเตสุ
อากาศกสิณํ วินา
กสิณา นว โทเนเต จ
อรุปานํ ตฺว ปจฺจยา.
๘๓๒. ก็ในบรรดากรรมฐานเหล่านี้ กสิณ ๙
เว้นอากาศกสิณ ย่อมเป็นปัจจัยแก่
อรุปรกรรมฐานทั้งหลาย.
๘๓๓. ทสฺวาปี กสิณา โทณฺตี
อภิณฺฐานํ ตฺว ปจฺจยา
ตโย พุรฺหมวิหาราปี
จตุตฺถสฺส ภาวนฺตี ตฺว.
๘๓๓. กสิณทั้ง ๑๐ ย่อมเป็นปัจจัยแก่อภิญา
ทั้งหลาย แม้พรหมวิหาร ๓ ก็ย่อมเป็น
ปัจจัยแก่พรหมวิหารที่ ๔.
๘๓๔. เญฺฐิมิ เญฺฐิมารุปรํ
อุปรุปริมสฺส หิ
ตถา จตุตฺถมารุปรํ
นิโรธสฺสาคิ ทิปิตี.
๘๓๔. ท่านแสดงไว้แล้วว่า อรุปรกรรมฐานชั้น
ต่ำ ๆ ย่อมเป็นปัจจัยแก่อรุปรกรรมฐาน
ชั้นสูง ๆ อย่างนั้นเหมือนกัน อรุปร-
กรรมฐานที่ ๔ ย่อมเป็นปัจจัยแก่
นิโรธสมาบัติ.

ดร.วนิดา วัฒนเกียรติสร - คุณจังกิมเอ็ง แซ่เจ็ง
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๔๓๕. สัพพทานิ จ ปเนตวานิ
 จตฺตาทีฬีสวีธาณิ ตู
 ๑ วิปัสสนาภวสมฺปตฺติ-
 ๒ สุขานํ^๑ ปจฺจยา ลีฬฺยํ.
๔๓๖. กมฺมฏฺฐานํ คเหตุวาน
 อจาริยสฺส สฺนฺติเก
 วสฺนตฺสส กเถตพฺพิ
 อาคตฺสสาคตฺทขณเ.
๔๓๗. อุกฺคเหตุวา ปณฺณมฺตร
 กนฺตฺกามสฺส ภิกฺขุโน
 นาคิสฺสฺสขเปวิตฺถารํ
 กเถตพฺพิ ตู เตนปี^๒
๔๓๘. กมฺมฏฺฐานํ คเหตุวาน
 สมฺมฏฺฐานํ มโนฺหฺโน
 อฏฺฐารสฺสี โทเสหิ
 นิจฺจํ ปน วิวชฺชิตฺเต
๔๓๕. ก็แลกรรมฐาน ๕๐ อย่าง ทุกอย่าง
 เหล่านี้ ฟังเป็นปัจจัยแก่วิปัสสนา ภพ-
 สมบัติ และความสุข.
๔๓๖. อาจารย์ฟังบอกกรรมฐานแก่พระโยคีผู้
 จะถือเอากรรมฐาน แล้วอยู่ในสำนัก
 ของอาจารย์ ในขณะที่เธอมาแต่
 ละครั้งเกิด.
๔๓๗. ส่วน สำหรับภิกษุผู้ใคร่จะเรียนแล้ว
 ไปอยู่ในที่อื่น อาจารย์นั้นก็ไม่ควรบอก
 ให้ย่อเกินไป ให้พิสดารเกินไป.
- ๔๓๘-๘. พระโยคีถือเอากรรมฐาน อันเป็นที่
 ทำกามราคะ เครื่องครอบงำจิตให้
 รบคาบได้แล้ว ก็ฟังอยู่ในวิหารที่
 เหมาะสม อันเว้นจากโทษ ๑๘ อย่าง

๑-๑ ก. วิปัสสกสฺส สมฺปตฺติ- สุขานํ.

๒. ก. เกนจี.

๘๓๙. อนุรูป เวฬุาลงคะ
 วิหิตพหุ ตุ กามโต
 นาคิหุเร นัจจาสนเน
 สีเว ปถจางคสัญญเต?

เป็นประจำเกิด ซึ่งเป็นเสนาสนะอัน
 ประกอบด้วยองค์ ๕ คือไม่ไกลจาก
 ละแวกบ้านเกินไป ไม่ใกล้เกินไป
 เป็นต้น.

๘๔๐. ชุทโท ปลิโพธิ
 ฉินฺทิตฺตพฺโพ ปนตฺถิ เจ
 ทิฆา เกสา นขา โลมา
 ฉินฺทิตฺตพฺพาว โยคินา?

๘๔๐. ก็ถ้าหากว่า แม้ปลิโพธิ(เครื่องกังวล-
 ใจ) เล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ต้องตัด คือผม
 ที่ยาว เส้นที่ยาว ขนที่ยาวมีอยู่
 พระโยคีก็พึงตัดเสียมันทีเดียว.

๘๔๑. จิวริ รชิตพหุ ตัง
 กิลฺกฺจํ ตุ สเจ สียา
 สเจ ปตฺเต มลฺลํ โหติ
 ปจิตฺตพฺโพ สฺยฺจ สโ.

๘๔๑. ถ้าหากว่าจิวรินั้น มีอันหมองไป ก็พึง
 ย้อมเสีย ถ้าหากว่าในบาตรมีสนิม
 ก็พึงระบมบาตรนั้นเสียให้ดีทีเดียว.

๘๔๒. อจฺฉินฺนปฺลิโพ ธน
 ปจฺฉา เตน จ ภิกฺขุณา
 ปวีวิตฺเต ปโนกาเส
 วสนฺเตน ยถาสฺมุ.

๘๔๒. ก็ภิกษุอันผู้ได้ตัดปลิโพธิแล้ว ภายหลัง
 พึงเป็นผู้อยู่ได้ตามสะดวก ในโอกาสที่
 สัจเกิด.

๑ ก. ...สังยุตเต.

๒ ฉ. ฉินฺทิตฺตพฺพา วิภาวินา.

๘๔๓. วขุเชตฺวา มตฺติกํ นีลํ
 ปีตํ เสตถฺจ โลหิตํ
 สณฺหาयरุณฺณวณฺณาย
 มตฺติกาย มโนรมํ.

๘๔๔. กตฺตพฺพํ กสิณฺชฺฌานํ
 ปตฺตคฺคาเมน อิมฺตวา
 เสนาสเน วิวิตฺตสฺมิมิ
 พหิทฺธา วาปี ตาหิเส.

๘๔๕. ปฏิจฺจนฺเน ปณฺญาเน
 ปพฺภาเร วา กุหนฺตเร
 สํหาริมิ วา กาทพฺพํ
 ตํ ตตฺตฺรภูจฺกเมว วา.

๘๔๖. สํหาริมิ กโรนฺเตน
 ทนฺตเกสฺสุ จตฺตฺสฺปิ^๑
 จมฺมํ วา กฏฺสําริ วา
 ทุสฺสฺปตฺตมฺปิ วา ตถา.

๘๔๓-๕. อันภิกษุผู้มีความฉลาด ผู้ใคร่บรรลุ
 กสิณฌาน พึงทำดวงกสิณที่วาระนรมย์ใจ
 ขึ้น ด้วยดินเนอละเอียคมีสีเหมือนอรุณ
 เว้นดินที่มีสีเขียว สีเหลือง สีขาว และ
 สีแดง ในเสนาสนะที่สงบ หรือแม้ใน
 สถานที่ภายนอก อันเป็นสถานที่มืดชิด
 ที่เป็นเขื่อนนั้นหรือที่เงอมเขา หรือ
 ภายในถ้ำ พึงกระทำกสิณนั้น เป็นชนิด
 เคลื่อนที่ก็ได้ เป็นชนิดตั้งติดสถานที่นั้น
 นั้นแหละก็ได้.

๘๔๖-๗. อนึ่ง ภิกษุผู้จะทำกสิณชนิดเคลื่อนที่
 ได้ พึงผูกแผ่นหนังหรือเสื่อลำแพน
 หรือแม้พื้นผ้าเข้าที่ไม้ ๔ ท่อน ใช้ดิน
 ทำดวงกสิณขึ้น โดยขนาดที่สมควร
 ควรกางดวงกสิณนั้นดูที่พื้นดิน.

^๑ ฉ. จตฺตฺสฺวาปี.

๘๔๗. พนฺธิตุวา ตถา กาทพฺหิ

มตฺติกาย ปมาณโต

ภุมิยํ ปตฺตฺตริตุวา จ

โอบโลเกตพฺพเมว ตํ.

๘๔๘. ตตฺตรภฺภูํ ภูมฺิยํ วมฺฺุญฺิ

อาโกเกตุวาน ชาณฺเฏ

วลฺลฺสิทฺติ ตํ วินฺนฺธิตุวา^๑

กตฺตพฺพํ กณฺณฺิกิ สมนฺิ.

๘๔๙. วิตุถารโต ปมาณณ

วิทฺตฺถิจตุรฺรํคฺคฺลํ

วมฺฺุญฺิ วตฺตติ ตํ กาทํ

วิวมฺฺุญฺิ ปน มิจฺฉิตา.

๘๕๐. เกรฺตลสมฺิ สํารุ

กตุวา กสิณมฺนฺุพลํ

สมฺมุชฺชิตฺวาน ตํ ฌานํ

นฺุหตฺวา^๒ อํคมฺมุ ปณฺุทฺโต.

๘๔๘. ควรตอกหลักทั้งหลาย เป็นวงกลมที่

พื้นดิน แล้วใช้เถาวัลย์ตรึงแผ่นหนัง

เป็นคันทันไว้ ทำกสิณชนิดตั้งติดสถานที่

นั้นขึ้น เหมือนผักบัว.

๘๔๙. ภิกษุผู้ปรารถนาพระนิพพาน ควรทำ

กสิณนั้นเป็นดวงกลม ขนาดกว้าง

๑ คืบ ๔ นิ้ว เกิด.

๘๕๐. บัดจิต ทำดวงกสิณให้เรียบเหมือน

หน้ากลองดีแล้ว ก็ปิดกวาดสถานที่นั้น

(ไป)อาบน้ำแล้วกลับมาเกิด.

^๑ ฉ. วินนฺธิตุวา.

^๒ ฉ. นหตฺวา.

๘๕๑. ทตฺตปาสปมาณสฺมี

ตมฺหา กสิณมฺหฺตลา

ปเทเส ตฺ สุปณฺตฺเต

อาสนสฺมี สฺสูตฺตเต.

๘๕๒. อฺจุเจ ตตฺถ นิสิตฺตฺวา

วิทฺตฺถิจฺจฺจฺรฺกฺกุเล

อฺชฺกายํ ปณฺธาย

กตฺวา ปริมุขํ สตี.

๘๕๓. กามสฺวาทินวํ ทิสฺวา

เนกขมฺมํ ทฺนฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ

ปรมฺมํ ปิตฺติปาโมชฺชํ

ชเนตฺวา รตนตฺตเต.

๘๕๔. "ภาตํ อสฺสสมฺหํ อทฺธา

อิมาย ปรฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก

ปวิเวกฺกฺกฺกฺกฺก"ติ

กตฺวา อฺสฺสสมฺหฺมฺกฺกฺก.

๘๕๕. อากาเรน สเมเนว

อฺมฺมํ เลตฺวาน โลกนํ

๘๕๑-๒. นั่งบนอาสนะนั้น ซึ่งสูง ๑ คืบ

๔ นิ้ว ปลูกไว้ดีแล้ว เตรียมไว้ดีแล้ว

ที่ตำแหน่ง ห่างจากดวงกลีณนั้นไป

ประมาณหัตถบาส (ไม่เกินศอกหนึ่ง)

แล้วตั้งกายให้ตรงดำรงสติ เฉพาะ-

หน้า.

๘๕๓. เล็งเห็นโทษในกามทั้งหลาย เล็งเห็น

เนกขัมมะว่าเป็นความเกษม ทำปิติ

และปราโมทย์อย่างยิ่งให้เกิดขึ้น ใน

พระรัตนตรัย.

๘๕๔. ทำอุตสาหะที่ยอดเยี่ยมขึ้น โดยการ

เล็งเห็นอานิสงส์ ในข้อปฏิบัติอย่างนี้

ว่า "เราต้องเป็นผู้มีส่วนแห่งปวิเวก-

สุข ด้วยปฏิบัตินี้เป็นแน่แท้" ดังนี้.

๘๕๕. ภิกษุพึงเป็นผู้ลืมตาหู โดยอาการที่พอที่

เท่านั้น ถือเอานิมิต เจริญไปเรื่อย ๆ

ด้วยดีเกิด.

ดร.วนิดา วัฒนเกียรติสร - คุณจังกิมเอ็ง แซ่เจิน

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นิมิต্তํ คณฺหตา สารุ
ภาเวตพฺพํ ปุณฺฺปฺปฺนํ.

๘๕๖. น วณฺโณ เปกฺขิตพฺโพ โส
ทฺฐุจพฺพํ น จ ลกฺขณํ
วณฺณํ ปน อมฺฤตจิตฺวา
อุสฺสทสฺส วเสน ทิ.

๘๕๗. จิตฺตํ ปณฺณตฺติมมฺมสฺมํ
จเปเตวากฺกฺกมาณโส
"ปรวิ ปรวิจ" เจวํ
วตฺวา ภาเวยฺย ปณฺตฺโต.

๘๕๘. ปรวิ เมทฺนํ ภูมิ
วสุธา จ วสุณฺธรา
เอวํ ปรวินาเมสฺ
เอกํ วตฺตุมฺปิ วฏฺฐติ.

๘๕๙. อุมฺมิลิตฺวา นิมิลิตฺวา
อวชฺเชยฺย ปุณฺฺปฺปฺนํ
ยาวุกฺกทฺนิตฺตํ ตู
นุปฺปชฺชติ จ ตาว โส.

๘๕๖-๗. ไม่พึงเพ่งดูสิ่งนั้น และไม่พึงจ้องดู
ลักษณะ แต่ว่าอย่าละเลยสี บัดจิตผู้ม
จิตเป็นเอกัคคะ(มีอารมณ์เดียว) พึง
ตั้งจิตไว้ในปัญญัตถกรรม โดยเกี่ยวกับ
เป็นชื่อที่แพร่หลายกล่าวเจริญไปอย่าง
นี้ว่า "ปรวิ ปรวิ (ทิน ทิน)".

๘๕๘. การที่จะกล่าวสักชื่อหนึ่ง ในบรรดาชื่อ
ของดินอย่างนี้ว่า ปรวิ เมทฺนํ ภูมิ
วสุธา และวสุณฺธรา ดังนี้ ย่อมควร.

๘๕๙. ภิกษุนี้ พึงล้มตาคว หลับตานักถึงอยู่
บ่อย ๆ ตลอดเวลาที่อุกทมนิต ยังไม่
เกิดขึ้น.

ดร.วนิดา วัฒนเกียรติสร - คุณจังกิมเอ็ง แซ่เจิน
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๘๖๐. เอวี ภาวยโต ตสฺส
 ปฺน เอกกุกเจตโส
 ยทา ปน นิมลิตฺวา
 อวชฺชนตสฺส โยทฺธิโน.

๘๖๑. ยถา อุมฺมิลิตฺเต กาเล
 ตถาปาถํ ตฺถ ยาทิ เจ
 ตทฺทุกุทหนิมิตฺตํ ต-
 มุปฺปนฺนติ ปวฺจจติ.

๘๖๒. นิมิตฺเต ปน สทฺชาเต
 ตโต ปภฺติ โยทฺธินา
 นิสิตฺตพฺพิ โน เจวํ
 ตสฺมี จาเน วิชานตา.

๘๖๓. อตฺตโน วสนฺภูจฺจํ
 ปวีสิตฺวาน ธมฺมา
 เตน ตตฺถ นิสินฺเนน
 ภาเวตพฺพิ ยถาสฺขิ.

๘๖๔. ปปฺพจปฺริหารตฺถํ
 ปาทานํ ปน โทวเน

๘๖๐-๑. ถ้าหากว่าในเวลาใด พระโยคีผู้มึ
 จิตเป็นเอกกณะนั้น หลับตานึก เจริญ
 ไปอยู่อย่างนี้เรื่อย ๆ นิมิตก็ถึงคลอง
 (มโนทวาร) เหมือนอย่างในเวลาที
 ลืมตาดูไซ้ ในเวลานั้นก็กล่าวได้ว่า
 อุกคหนิมิตนั้น มีอันเกิดขึ้นแล้ว.

๘๖๒. ก็เมื่อนิมิต เกิดขึ้นแล้ว จำเคิมแต่นั้น
 ไป พระโยคีผู้รู้แจ้งแล้ว ไม่ควรนั่งอยู่
 ในสถานทีนั้นอย่างนี้(อีก).

๘๖๓. พระโยคีผู้มึปัญญาอัน ควรเข้าไปสู่
 สถานที่อยู่ของตน นั่งเจริญไปตาม
 สะควกอยู่ ณ สถานที่อยู่นั้นเกิด.

๘๖๔. อนึ่ง เพื่อหลีกเลี่ยงความเป็นข้าใน
 การล้างเท้า พระโยคีนั่นก็จะ

ดร.วนิดา วัฒนเกียรติสร - คุณจังกิมเอ็ง แซ่เจิน
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตสุเสกตลิกา เทว จ

อิจฺฉิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

ปรารธนา ร่องเท้าที่ขึ้นเดียว หรือว่า
มี ๒ ชั้น.

๘๖๕. สมาธิตรุโณ ตสุส

อสนฺปาเยน เกนจิ

สเจ นสฺสตี ตํ จานํ

กนฺตุวาวาย ตํ ปน.

๘๖๖. ปีเร สฺขนิสินฺเนน

ภาเวตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

สมนฺนาทริตฺตฺตฺต

กเร ตกฺกาทตฺตฺตฺต จ.

๘๖๕-๖. ถ้าหากว่าสมาธิที่ยังอ่อนของพระโยคี

นั้นเสื่อมไป เพราะสิ่งที่ เป็นอัสปายะ

บางอย่าง เธอก็พึงไปสู่อณานิมน

ถือนอนิมิตนั้น (กลับมา) นั่งตาม

สะดวกบนที่ตั้ง เจริญไปเรื่อย ๆ เกิด

พึงทำ(อุคคหนิมิต) ให้เป็นอันนิกทม่วง

มาได้ด้วยดี และทั้งให้เป็นอันวิตก

จดได้มั่น.

๘๖๗. นิมิตฺตํ ปน ตํ ทิตฺตฺต

จิตฺตํ ธาวตี เจ พหิ

นินฺวาเรตฺตฺตฺต นิมิตฺตฺตฺต

รเปตฺตฺตํ ตฺตฺต มานสิ.

๘๖๗. ก็ถ้าหากว่าจิตละทิ้งนิมิตนั้น แล่นไปหา

อารมณ์ภายนอกไซ้รี พระโยคีพึง

ห้ามจิตไว้ แล้วทำให้ตั้งอยู่ในนิมิต

(ต่อไป) เกิด.

๘๖๘. ยตฺตถ ยตฺตถ นิสิตฺตฺตฺต

ตฺตฺตจฺจติ ตโปธโน

ตตฺตถ ตตฺตถ ทิวารตฺต

ตสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส

๘๖๘-๙. พระโยคีผู้มีตะบะเป็นทรัพย์ นั่งอยู่

ณ ที่ใด ๆ ปรารธนา(ที่จะนึกถึง)นิมิต

นั้น ณ ที่นั้น ๆ นิมิตย่อมปรากฏแก่จิต

ของพระโยคีนั้นได้ตลอดทั้งวันและคืน.

ดร.วนิดา วัฒนเกียรติสร - คุณจังกิมเอ็ง แซ่เจิน

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๘๖๙. เอวํ ตสฺส กโรนุตฺสฺส
 อนุพุเพน โยคิโน
 วิกฺขมฺภนฺติ จ สหฺพานิ
 ปณฺจ นีวรณานิ.
๘๗๐. สมาริยฺติ จิตฺตมฺปิ
 อุปจารสมารินา
 ปฏิกากนินิตฺตมฺปิ
 อุปฺปชฺชติ จ โยคิโน.
๘๗๑. โก ปนายํ วิเสโส ทิ
 อิมสฺส ปุริมสฺส วา
 ถวิกา นีหฺนทาสา-
 มณฺทลํ วิย มชฺชิตํ.
๘๗๒. เมฆโต วิย นิกฺขนตํ
 สมฺปยุณฺณจฺนฺทมณฺทลํ
 ปฏิกากนินิตฺตํ ตํ
 พลากา วิย เมฆมฺเข.
๘๗๓. แม้จิตก็ยอมตั้งมั่นโดยชอบด้วยอุปจาร-
 สมาริ รวมทั้งปฏิภาคนิमतก็ยอมเกิดขึ้น
 แก่พระโยคี.
- ๘๗๑-๓. ก็ความแตกต่างกันแห่งปฏิภาคนิमतนี้
 หรืออุคคหนิมิตก่อนหน้า นี้คืออะไร
 เล่า คือปฏิภาคนิमतนั้นเกลี้ยงเกลาก
 ดูจวงแวนที่เขาลี้วงออกจากถุง ดูจ
 พระจันทร์เต็มดวงที่โผล่ออกจากก้อน-
 เมฆ ดูจนกยางขาวที่หน้าเมฆ ปฏิภาค
 นิमतนั้น เหมือนชำแรกอุคคหนิมิตนั้น
 ออกมา ในคราวนั้น ย่อมปรากฏแก่

^๑ วิสุทธิมคฺค. ๑/๑๖๐, ฉ. โดยเท.

๔๑๓. ตหุคฺคหนิมิตฺตํ ตํ
 ปทาเลตฺตวาว นิคฺคตํ
 ตโตธิกตรํ สุหุํ
 หุตฺตวาทฺฏสาติ ตสฺส ตํ.

พระโยคีนัน เป็นธรรมชาติหมดจด.
 ยิ่งกว่าอุคคหนิมิตนันัก.

๔๑๔. ตํ น สลฺลจนวณฺตถฺจ
 วณฺตวณฺตํ น เจว ตํ
 อุปฺฏสาการมตฺตํ ตํ
 ปณฺตขี^๑ ภาวนามยํ.

๔๑๔. ปฏิภาคนิมิตนไม่มีสัณฐาน และ
 ปฏิภาคนิมิตนไม่มีสี ปฏิภาคนิมิตน
 เป็นเพียงอาการปรากฏ ที่เกิดจาก
 ปัญญา^๑ สำเร็จเพราะภาวนา.

๔๑๕. ปฏิภาเค สมุปฺปนเน
 นิมิตฺเต ภาวนามเย
 โทหนฺติ วิกุขฺมภิกฺตาเนว
 ปณฺจ นีวรณานิปี.

๔๑๕-๖. เมื่อปฏิภาคนิมิต อันสำเร็จเพราะ
 ภาวนาเกิดขึ้นแล้ว แม้นิวรณ์ ๕ ก็ย่อม
 เป็นอันถูกข่มไว้ได้แล้วเทียว. กิเลส
 ทั้งหลาย เป็นอันสงบนิ่งไปทีเดียว จิต
 ของภิกษุผู้บำเพ็ญเพียร ย่อมเป็น
 ธรรมชาติตั้งมั่นโดยชอบ ด้วยอุปจาร-
 สมาธิ.

๔๑๖. กิเลสสา สนฺนิสินฺนาว
 มุตฺตโยคสฺส ภิกฺขุโน
 จิตฺตํ สมหิตฺตเยว
 อุปจารสมาธินา.

^๑ ก. สลฺลข.

^๑ ปาฐะในวิสุทธิมรรค ภาค ๑ ปรวิกลิม-
 นิเทศ เป็น สลฺลข- เกิดจากสัญญา.

๔๓๗. อากาเรหิ ปน ทวีหิ
 สมาริยติ มานสิ
 อุปลารกฺขณเ ตสฺส
 ปฏฺฐิลากเ สมาริโน.

๔๓๘. นีวรณฺภพฺทานเณ
 อุปลารกฺขณเ ตถา
 อํกุคานํ ปาตุภาเวณ
 ปฏฺฐิลากฺขณเ ปน.

๔๓๙. ทฺวินฺนํ ปน สมาริณํ
 กิ นานากรณํ ปน^๑
 อํกุคานิ ถามชาตานิ
 อุปลารกฺขณเ น จ.

๔๔๐. อปฺปนายํ ปนํกุคานิ
 ถามชาตานิ ชายเร
 ตสฺมา ตํ อปฺปนาจิตฺตํ
 ทิวสมฺปิ ปวตฺตติ.

๔๔๑. ปลฺลฺงฺเกน จ เตเนว
 วทฺเขตฺตฺวา ตํ นิमितฺตํ

๔๓๗-๘. กิจติยํมตฺตังมํโดยชอฺบ ในอุปลาร-
 ณะ (และ)ในปฏฺฐิลากฺขณะ (ขณะที่ได้
 อํปฺปนา)แห่งสมาริณํ โดยอาการ ๒
 คือ โดยการละนิวรณํในอุปลารณะ
 (และ) โดยความปรากฏแห่งองคฺ์ใน
 ปฏฺฐิลากฺขณะ.

๔๓๙-๔๐. กิสมาริทํ ๒ มีอะไรเป็นข้อที่
 กระทำความต่างกันเล่า เฉลยว่า
 ในอุปลารณะ องคฺ์ผานทํทั้งหลายยังไม่
 เป็นธรรมชาติเกิดกำลัง ส่วนใน
 อํปฺปนาขณะ องคฺ์ผานทํหลายยอม
 เกิดขึ้น เป็นธรรมชาติที่เกิดกำลังแล้ว
 เพราะฉะนั้น อํปฺปนาจิตฺนํ ย่อม
 เป็นไปแม้ตลอดทํวัน.

๔๔๑-๓. ถ้าหากพระโยคีนั้นเจริญมิตฺนํ แล้ว
 สามารถบรรลุอํปฺปนาได้ โดยการนํง

^๑ ก. วท.

อปฺปํ อธิคฺคฺตุ โส
สกุโกติ ยถิ สฺนุพฺริ.

๔๔๒. โน เจ สกุโกติ โส เตน
คํ นิमितฺตํ ตฺว โยคินา
จกฺกวตฺตยคฺคฺพโกว^๑
รตนํ วิย ทฺลลภํ.

๔๔๓. สตฺตํ อปฺปมตฺเตน
รกฺขิตพฺพํ สตีมตา
นิमितฺตํ รกฺขโต ลหฺธํ
ปฺริทานิ น วิชฺชติ.

๔๔๔. อารกฺขณฺเ อสนฺตสฺมี
ลหฺธํ ลหฺธํ วินสฺสติ
^๑รกฺขิตพฺพํ หิ คํ ตสฺมา^๒
ตตฺตฺราญํ รกฺขณาวิธิ.

๔๔๕. อาวาโส โคจโร ภสฺสํ
บุคฺคฺโล โภชนํ อุกฺ

คฺคฺลลํ (ครั้งเดียว)นั้นเท่านั้นไซริ
ก็เป็นการดี ถ้าหากว่าเธอไม่สามารถ
พระโยคินั้น ก็พึงเป็นผู้ไม่ประมาทเป็น
นิตย มีสติรักษานิมิตที่ได้โดยยากดุจ
แก่นั้น ดุจพระมหาลัทธิรักษากรรมแห่ง
ผู้จะประสูติเป็นพระเจ้าจักรพรรดิเถิด
เมื่อรักษานิมิตที่ได้แล้วไว้ได้(อุปจาร-
ณานที่ได้) ก็จะหาความเสื่อมมิได้.

๔๔๕. เมื่อไม่มีการรักษาไว้ นิมิตที่ได้แล้ว
ได้แล้วย่อมพินาศไป เพราะฉะนั้นก็
ต้องรักษานิมิตนั้นไว้ ในการรักษานิมิต
นั้น ต่อไปนี้เป็นวิธีรักษา.

๔๔๕. พระโยคีพึงงดเว้นสิ่งที่เป็นอสังขยาจะ
๑ อย่างเหล่านี้คือ อาวาส(ที่อยู่) ๑

^๑ ก. จกฺกวตฺตยคฺคฺส.

^{๒-๒} ฉ. รกฺขิตพฺพํ หิ ตสฺมา คํ.

ฉิรียาปโตติ สตุเตเต

อสนฺปาเย วิวชฺชเย.

โคจร(ละแวกบ้านที่เทียบวัดตปาค) ๑

การพูดคุย ๑ บุคคล ๑ โภชนะ
(ของกิน) ๑ อุตุ(อากาศที่หนาวหรือ
ร้อน) ๑ ฉิรียาปต ๑.

๔๔๖. สบฺปาเย สตุตฺต เสเวถ

เอวมฺหิ ปฏิปชฺชโต

น จิเรเนว กาเสน

โทติ กสฺสจ^๑ อปฺปนา.

๔๔๖. ฟังข้อเสพสิ่งที่เป็นสัปปายะ ๑ อย่าง

เกิด เพราะว่าเมื่อพระโยคีบางรูป
ปฏิบัติอยู่อย่างนี้ อับปนาจะเกิดขึ้น
ในกาลไม่นานเลย.

๔๔๗. ยสฺสสบฺปนา น โทเตว

เอวมฺปิ ปฏิปชฺชโต

อปฺปนาย จ โกสฺสลํ

สมฺมา สมฺปาทเย พุโร.

๔๔๗. เมื่อพระโยคีรูปใดปฏิบัติไป แม้อย่างนี้

อับปนาก็ยังไม่เกิดขึ้นแหละ เธอผู้รู้พึง
ทำอับปนาโกศล (วิธีสร้างความเป็น
ผู้ฉลาดในอับปนา) ให้ถึงพร้อม
โดยชอบเกิด.

๔๔๘. อปฺปนาย หิ โกสฺสล-

มิตฺถํ หสฺวิธํ อิตฺ

กนฺถวิตฺถการภิกฺขเว

มया วิสฺสชฺชิตฺตคฺติ จ.

๔๔๘. ก็อับปนาโกศล ๑๐ อย่างนี้ ข้าพเจ้า

ผู้กลัวความพิสดารแห่งกัมภีร์ ไม่ขอ
เจตนาในขั้น.

^๑ ฉ. ภิกขุสฺส.

๘๘๙. เอวมฺหิ สมฺปาทยโต
 อปฺปนาโกสลฺลํ ปน
 ปฏฺิลทฺเช นิมิตฺตสฺมึ
 อปฺปนา สมฺปวตฺตติ.

๘๘๙. เป็นความจริงว่า เมื่อพระโยคีทำ
 อธิษฐานโกศล ให้ถึงพร้อมอยู่อย่างนี้
 อธิษฐานยอมเป็นไปด้วยดีในนิมิตที่ได้มา
 แล้ว.

๘๙๐. เอวมฺปิ ปฏิปนฺนสฺส
 สเจ สา นปฺวตฺตติ
 ตถาปิ น ชเต โยคํ
 วายเมถว ปณฺหิตโต.
 ๑หิตฺวา หิ สมฺมาวายามํ
 วิเสสนฺนาม มาถโว
 อธิคฺจเจ ปริตฺตมฺปิ
 ๑านเมตํ น วิชฺชติ๑

๘๙๐. ถ้าหากว่า เมื่อเธอปฏิบัติไปแม้อย่างนี้
 แล้ว อธิษฐานนั้นก็ยังไม่ได้อีก
 ถึงอย่างนั้น เธอผู้เป็นบัณฑิตไม่ควรละ
 ความพยายาม ควรพยายามอยู่นั้นเอง
 เพราะว่า บุคคลละความพยายาม-
 ชอบเสียแล้ว ยิ่งบรรลुकุณวิเศษได้
 ฐานะนี้แม้สักหน่อยหนึ่ง หามิได้ไม่.

๘๙๑. จิตฺตปฺปวตฺตติอาการํ
 ตสฺมา สลฺลภฺขยํ พุโธ
 สมตํ วิริยสฺเสว
 โยชเยถ ปุณฺณํ.

๘๙๑. เพราะฉะนั้นเธอซึ่งเป็นผู้รู้ เมื่อ
 กำหนดอาการที่เป็นไปแห่งจิตให้อยู่ ก็
 พึงประกอบความพอดี แห่งความเพียร
 ไปเรื่อย ๆ เถิด.

๑๑๑. ฉ. โปคฺถ เก อยํ คาถา น หิสฺสติ.

คุณสุชาดา พงศ์จิตแก้ว
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๘๙๒. อีสกมปิ ลย์ ยนต์

ปกฺกณฺเฑทเถว มาณสี
อจฺจารหุํ นิสฺเสเชตฺวา
สมเมว ปวตฺตเย.

๘๙๓. สีนฺตฺตฺตฺตภาเวหิ

โมจยิตฺวาน มาณสี
ปฏฺิกากนฺนิตฺตภา-
มุขํ ตํ ปฏฺิปาทยเย.

๘๙๔. เฉวํ นนฺนิตฺตภามุขํ

ปฏฺิปาทยโต ฺพน
อิทาเนวฺบปนา ตสฺส
สา สมนฺนิตฺตสฺสตีติ จ.

๘๙๕. กวางฺคํ ฺพน ปจฺฉิขุช

ปจฺฉิขุสฺสํ ตถา
ตทวารมฺมณฺํ กตฺวา
มโนทวารมฺหิ โยคิโน.

๘๙๒. พึงยกจิตที่เป็นไปย่อหย่อน แม้เพียง
เล็กน้อยนั้นเทียว พึงห้ามความเพียรที่
ปรารถนาเกินไป แล้วทำให้เป็นไปพอดี
เท่านั้น.

๘๙๓. พึงเปลื้องจิตจากความทหู่ และความ
ฟุ้งซ่าน ทำจิตอันมุ่งหน้าตรงต่อ
ปฏิภาคนิมิตนั้น ให้ดำเนินไป.

๘๙๔-๖. ก็เมื่อพระโยคินั้น ทำจิตอันมุ่งหน้า
ตรงต่อนิมิต ให้ดำเนินไปอยู่อย่างนี้
ก็ย่อมเกิดอวิชชชวิตทางมโนทวารตัด
ภวังค์โดยอาการว่า อับปนา นั้นจัก
สำเร็จในบัดนี้แหละ กระทำปฐวีกสิณ
นั้นนั้นแหละให้เป็นอารมณ์ ต่อจากนั้น
ไป เธอย่อมเกิดชววจิต ๔ หรือ ๕
ขณะ ในอารมณ์นั้นนั้นแหละ.

คุณสุชาดา พงศ์จิตแก้ว
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๘๘๖. ชายดาวชุนัน^๑ จิตต์
 ตตุเรวารมมเณ ตโต
 ชวนานี จ ชายนุเต
 ตสฺส จตฺตารี ปญจ วา.

๘๘๗. อวสาเน ปเนกํ ตุ
 รูปาวจริกํ ภเว
 ตกฺกาทโย ปณฺเณติ
 ภวฺตึ พลวตฺตฺตรา.

๘๘๘. อปฺปนาเจตโส ตานี
 ปริกฺมโมปจารโต
 วุจฺจนฺติ ปริกฺมฺมานี
 อฺปจฺจารานี จาติปิ.

๘๘๙. อปฺปนายานุโลมตฺตฺตา
 อนุโลมานี เอว จ
 ยํ ตํ สพฺพฺพตฺตมํ เอตฺถ
 โคตฺตฺรภูติปิ ปวฺจฺจติ.

๘๙๐. กหิตากทเณเนตฺถ
 ปริกฺมฺมฺปนาทิกํ

๘๘๖. ก็ชวนจิตในขณะสุดท้ายขณะเดียว ฟัง
 เป็นรูปาวจรชวนจิต ธรรมทั้งหลาย
 มีวิตกเป็นต้น เป็นธรรมชาติมีกำลัง
 ยิ่งกว่าจิตอื่น(กามาวจรจิต)ทั้งหลาย.

๘๘๘-๙. กามาวจรชวนจิตเหล่านั้น เรียกว่า
 บริกรรม และเรียกว่าอุปจาระบ้าง
 เพราะตกแต่งและเที่ยวไปใกล้อุปปนา
 และเรียกว่าอนุโลม เพราะอนุโลมต่อ
 อุปปนา ในบรรดากามาวจรชวนจิตที่มี
 ชื่อว่าบริกรรมเป็นต้นเหล่านี้ ชวนจิต
 ขณะสุดท้ายของทั้งหมดนั้นใด ชวนจิต-
 ขณะนี้จะเรียกว่าโคตฺตฺรภูทิกได้.

๘๙๐-๓. โดยการไม่ถือเอาชื่อที่ได้อือเอาแล้ว
 (ไม่ถือเอาชื่อซ้ำกัน) ในบรรดา

^๑ ฉ. ชายเตวชุนัน.

คุณสุชาติ พงศ์จิตแก้ว
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

- หุติยํ อุปจารํ ตํ
 ตติยํ อนุโลมิกํ.
 ๔๐๑. จตุตถํ โคตรฏฺหํ ฑิฏฺฐํ
 ปถจมํ อปฺปนํ โน
 ปจมํ อุปจารํ วา
 หุติยํ อนุโลมิกํ.
 ๔๐๒. ตติยํ โคตรฏฺหํ ฑิฏฺฐํ
 จตุตถํ อปฺปนํ โน
 จตุตถํ ปถจมํ วา ติ
 อปฺเปติ น ตโต ปรี.
 ๔๐๓. ฉฺฐเร วา สตฺตเม วาปิ
 อปฺปนา เนา วา ชายติ
 อาสนนฺตฺตา ภาวฺกสฺส
 ชนํ ปติ ตาวเท.
 ๔๐๔. ปุริเมทาเสวนํ^๑ ลหฺธา
 ฉฺฐํ วา สตฺตมมฺปิ วา
 อปฺเปตฺติ ปเนตฺถา
 โภทฺโต อภิธมฺมิโก.

ชวนจิตเหล่านี้ ชวนจิตขณะแรกชื่อว่า
 บริกรรม ขณะที่ ๒ ชื่อว่าอุปจาระ
 ขณะที่ ๓ ชื่อว่าอนุโลม. ขณะที่ ๔
 ชื่อว่าโคตรฏฺหํ ขณะที่ ๕ ที่ได้เห็นแล้ว
 เป็นอัปปนาจิต อีกอย่างหนึ่ง ขณะที่ ๑
 ชื่อว่าอุปจาระ ขณะที่ ๒ ชื่อว่า
 อนุโลม. ขณะที่ ๓ ชื่อว่าโคตรฏฺหํ
 ขณะที่ ๔ ที่ได้เห็นแล้ว เป็นอัปปนาจิต
 ขณะที่ ๔ หรือขณะที่ ๕ ย่อมถึงอัปปนา
 อย่างนี้ ชวนจิตขณะถัดไปจากขณะที่ ๕
 นั้น ย่อมไม่มี. อัปปนาย่อมไม่เกิดใน
 ชวนจิตขณะที่ ๖ หรือแม้ในชวนจิตขณะ
 ที่ ๑ ชวนจิตย่อมตกไปเพียงเท่านั้น
 เพราะใกล้วิงค์.

๔๐๔. ก็ในอธิการนี้ พระโคตม ผู้เชี่ยวชาญ
 พระอภิธรรมกล่าวว่า ชวนจิตขณะที่ ๖
 หรือแม้ขณะที่ ๑ ให้อาเสวนปัจจัยจาก
 ดวงก่อน ๆ แล้ว ก็ย่อมถึงอัปปนาได้.

^๑ ก. ปุริมาเสวนํ.

๙๐๕. ธาตุนโต หิ ยถา โภจิ
 นโร ฉินฺนคฺคาณิมุโข^๑
 จาตุกาโม ปริยฺนเต
 จาตุ สกฺโกติ เนว โส.

๙๐๖. เอวเมว ฆนฺจฺญฺเร
 สตุตเม วาปี มาโนโส
 น สกฺโกตีติ อปฺเปตุ
 เวทิตพฺพํ วิชาวินา.

๙๐๗. เอกจิตฺตฺกฺขณาเยว
 โทตายํ อปฺปนา ฆน
 ตโต ภวฺจฺกฺปาโตว
 โทตีติ ปริทีปิตํ.

๙๐๘. ตโต ภวฺจฺกํ ฉินฺนิตฺวา
 ปจฺจเวกฺขณฺเหตฺกํ
 อาวชฺชนํ ตโต ฉาน-
 ปจฺจเวกฺขณฺฉานสี.

๙๐๕-๖. (ขอค้านว่า) เหมือนอย่างว่าคน
 บางคน ที่วิ่งย้ายหน้าตรงไปสู่เหวชั้น
 เขาต้องการจะหยุดที่ขอบเหว ย่อม
 ไม่อาจจะหยุดได้ทันทีอันใด. ท่านผู้มี
 ปกติเจริญปัญญา ก็พึงทราบว่ จิต
 ย่อมไม่อาจจะถึงอัปปนาได้ ในขณะที่
 ที่ ๖ หรือแม้ในขณะที่ ๗ ฉะนั้น.

๙๐๗. ก็เป็นอันท่านแสดงว่า อัปปนาก็ ย่อม
 มีได้ในขณะจิตเดียวเท่านั้น ต่อจากนั้น
 ไป ก็เป็นภวังคชาติ(การตกภวังค์).

๙๐๘. ต่อจากนั้น อาวชชนจิตอันเป็นเหตุแห่ง
 การพิจารณาที่ตัดภวังค์เกิดขึ้น ต่อจาก
 นั้นไปก็เกิดจิตที่พิจารณา(องค์)ฉาน.

^๑ วิสุทธิภูมิศุค. ๑/๑๓๖. ฉินฺนปฺปาตาริฏฺโฆ,
 ปุราณปฏิภายํ. ฉินฺนคฺคาณิมุโข.

๙๐๘. กวมจฺจนุโท จ พฺยาปาโท
 ถีนมิทฺธจฺ อุตฺโต
 กุกฺกจฺ วิจิจฺฉา จ
 ปทีนา ปฏฺจิเม ปน.

๙๑๐. วิตฺกฺเคน วิจาเรน
 ปีติยา จ สฺุเชน จ
 เอกกฺคตฺยา สึยฺตุตฺ
 ฌานํ ปณฺจจฺกัํ อิทํ.

๙๑๑. นานาวิสยลฺลทฺสฺส
 กามจฺจนุทฺสา ปน
 อิตฺ อิจฺจิตฺ ฆมนฺตฺสฺส
 วเน มกฺกฏโก วิย.

๙๑๒. เอกสฺมี วิสเยเยว
 สมาราเนว เจตโส
 "สมาธิ กามจฺจนุทฺสฺส
 ปฏิปฺกฺโข"ติ วุจฺจติ.

๙๑๓. ปาโมชฺชภาวโต เจว
 สิตฺลคฺคตา สภาวโต

๙๐๘. ก็ธรรม ๕ อย่างเหล่านี้ คือกามฉันทะ
 พยาบาท ถีนมิทระ อุทัจจกุกกัจจะ
 และวิจิจฉา ย่อมเป็นอันถูกละไป.

๙๑๐. ก็มานนี้เป็นฌานเมืองค์ ๕ คือประกอบ
 ด้วยวิตก ด้วยวิจารณ์ ด้วยปีติ ด้วยสุข
 และด้วยเอกกตตา.

๙๑๑-๒. ท่านกล่าวว่า "สมาธิเป็นปฏิปักษ์ต่อ
 กามฉันทะ" ดังนี้ ก็ในเพราะการที่
 สมาธิทำจิตที่ละโมภในอารมณ์ต่าง ๆ
 พละนไปข้างนั้นข้างนี้จุลลงในป่า ด้วย
 อำนาจแห่งกามฉันทะ ให้ตั้งมั่นใน
 อารมณ์เดียวนี้ได้มันเทียว.

๙๑๓. ต่อจากนั้นไป ท่านกล่าวว่า "ปีติเป็น
 ปฏิปักษ์ต่อพยาบาท" ดังนี้ เพราะปีติ

"พฺยาปาหสฺส ตโต ปีติ

ปฏิบัติภา"ติ ภาสิตา.

เป็นความปราโมทย์ และเพราะมี
ความเยือกเย็นโดยสภาวะ.

๙๑๔. สวิปฺผาริกภาเว

เนกขมมาทิวตโต

"วิตกโก ถีนมิทฺธสฺส

ปฏิบัติโข"ติ วมฺนิโต.

๙๑๔. ท่านพรรณนาไว้ว่า "วิตก เป็นปฏิปักษ์
ต่อถีนมิทฺธะ" ดังนี้ เพราะความที่วิตก
เป็นธรรมที่มีความแผ่ไป (ไม่หดหู่)
โดยเป็นไปด้วยสามารถแห่งเนกขัมมะ
เป็นต้น.

๙๑๕. อวฺุสฺนตภาวสฺส

สยเมวาทิสฺนตโต^๑

"สุขํ อุตฺถจฺจกุกฺกจ-

หฺวยสฺส ปฏิปฺโขกั".

๙๑๕. ท่านกล่าวว่า "สุขเป็นปฏิปักษ์ต่อธรรม
๒ อย่าง คืออุทฺธจจะและกุกฺกจจะ"
อันเป็นความไม่สงบ เพราะตนเอง
นั้นเที่ยวเป็นธรรมสงบยิ่งนัก.

๙๑๖. มติยา อนุรูปตฺตา^๒

"อนุมชฺชนลกฺขโณ

วิจาโร วิจิจฺจาย

ปฏิบัติโข"ติ ทิปโต.

๙๑๖. ท่านแสดงไว้ว่า "วิจารณ์มีความตาม
เคล้าอารมณ์ เป็นลักษณะ เป็นปฏิปักษ์
ต่อวิจิจฺจาย" ดังนี้ เพราะเทียบกัน-
ได้กับปัญญา.

^๑ ฉ. สยญฺเจวาติ...

^๒ ก. อนุรูปโต.

๙๑๗. ปณฺจกฺวิปฺยตฺตํ ตํ
 ฌานํ ปณฺจกฺสึยฺตํ
 สิวํ ติวธกฺลฺยาณํ
 ทสฺสกฺขณฺสึยฺตํ.

๙๑๘. เอวฺมฺจาธิตํ โหติ
 ปรมํ เตน โยคินา
 สฺจิริภฺจฺติกาเมน
 ตสฺส ฌานสฺส สพฺพโส.

๙๑๙. ตํ สฺมาปชฺชิตพฺพํ ตุ
 วิโสธฺเตควาน ปาปเก
 ตํ สฺมาปชฺชโต ตสฺส
 สฺจิริภฺจฺติกาํ ภเว.

๙๒๐. จิตฺตภาวนเวปฺลุลฺลํ
 ปตฺถณฺนฺเตน ภิกฺขุณา
 ปฏฺฐิกานิมิตฺตํ ตํ
 วทฺเขตฺตพฺพํ ยถากุณฺมํ.

๙๒๑. วทฺชนาภฺมิโย เทว จ
 อฺปจฺจารณฺจ อปฺภนา

๙๑๗. ฌานนั้นละองค์ ๕ ประกอบด้วยองค์ ๕
 เยือกเย็นมีความงาม ๓ ประการ
 ประกอบด้วยลักษณะ ๑๐.

๙๑๘-๙. ก็พระโยคินั้น ได้บรรลุปฐมฌานแล้ว
 อย่างนี้ ผู้ใคร่ความตั้งอยู่ด้วยดีตลอด
 กาลนานแห่งฌานนั้น โดยประการ
 ทั้งปวง ฟังชำระอกุศลธรรมทั้ง-
 หลายให้หมดจด แล้วเข้าฌานนั้นเกิด
 เมื่อพระโยคินั้นเข้าฌานอยู่ ฌานนั้น
 ก็จะฟังเป็นอันตั้งอยู่ได้ด้วยดี ตลอด
 กาลนาน.

๙๒๐. อันภิกษุ ผู้ปรารถนาความใหญ่สยแห่ง
 จิตภาวนา(สมาธิภาวนา) ฟังขยาย
 ปฏิภาณมิตินั้น ตามลำดับเกิด.

๙๒๑-๓. ก็ภุมิแห่งการขยายมี ๒ คือ อฺปจฺจาร-
 ภฺมิและอฺปฺภนาภฺมิ พระโยคิบรรลุ

คุณสุชาดา พงศ์จิตต์แก้ว
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อุปะการมฺปี วา ปตุวา
 วหุเตตฺตํ คตฺตจ วฏฺฏติ^๑
 ๙๒๒. อปฺปนํ ปน ปตุวา วา
 ตตุรายํ วหุคณกฺกโม
 กสิตพฺพํ ยถาภูจฺจณํ
 ปริจฺจินฺหติ กสฺสโก.
 ๙๒๓. โยคินา เอวเมวมฺปิ
 องฺกุลทฺวงฺกุลาทินา
 ปริจฺจิชฺช ปริจฺจิชฺช
 วหุเตตฺตพฺพํ ยถิจฺจติ^๒

แม้อุปะการมณาก็ดี บรรลุอุปะการมณาก็ดี
 ก็ควรขยายนิมิตนั้น, ในปฏิภาคนิมิตนั้น
 มีลำดับแห่งการขยายดังต่อไปนี้ ชาวนา
 กำหนดสถานที่ ที่พึงไถ(แล้วจึงไถ)
 ฉันไค อันพระโยคีก็พึงกำหนดไว้ โดย
 ขนาดมี ๑ องคุลี ๒ องคุลีเป็นต้น
 กำหนดแล้วก็ขยายไป ตามที่ต้องการ
 แม้ฉันนั้นนั้นเที่ยวเถิด.

๙๒๔. ปตุเตปิ ปจฺเม ฉาเน
 อากาเรหิ ปภจฺหิ
 สฺวจินฺทวสินา เตน
 ภวิตพฺพํ ตปสฺสินา.

๙๒๔. อันพระโยคินั้น พึงเป็นผู้มีทบะ สิ่งสม
 วสัไว้ดีแล้ว โดยอาการทั้ง ๕ แม้ใน
 ปฐมฌานที่บรรลุแล้วเถิด.

๙๒๕. อาวชฺชนสมฺมาปฺตติ-
 อธิฏฺฐาเนสุ ติสฺสุ จ

๙๒๕. คือพึงอบรมวสั (ความชำนาญ) ๕
 อาการ ในการนี้จนถึง(องค์ฌาน)

^๑ ฉ. วตตติ.
^๒ ฉ. ยถิจฺจกํ.

คุณสุชาดา พงศ์จิตแก้ว
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

- วฏฺฐานปจฺจเวกฺขชาสุ
 วสิตา ฆณฺจ ภาวิตา.
 การเข้า(ฌาน) การยังอยู่(ในฌาน)
 รวม ๓ ฐานะ ในการออก(จากฌาน)
 และการพิจารณา (องค์ฌาน, อีก
 ๒ ฐานะ).
๙๒๖. อวชฺชชิตฺวา อธิฐฺชิตฺวา
 สสมาปชฺช อนุอนุ
 วฏฺฐชิตฺวา ปจฺจเวกฺขชิตฺวา
 วสิตา ฆณฺจ สารเย.
 ๙๒๖. พระโยคีก็ถึงองค์ฌาน ยังอยู่ในฌาน
 เข้าฌาน ออกจากฌาน พิจารณา
 องค์ฌาน ซ้ำ ๆ ซาก ๆ ก็จะมีพึงทำวสี
 ๕ อาการให้สำเร็จได้.
๙๒๗. ปจฺเม อวสิปฺปตฺโต
 ทฺติยํ โย ปนิจฺจติ
 อุกฺกโต ภฺภูโจ ภเว โยคี
 ปจฺมา ทฺติยาปี จ.
 ๙๒๗. ก็ พระโยคีผู้ที่ยังไม่ได้วสีในปฐมฌาน
 พิจารณาอยู่ซึ่งทุติยฌาน จะพึงเป็น
 ผู้เคลื่อน(เลื่อน)จากฌานทั้ง ๒ คือ
 จากปฐมฌาน รวมทั้งจากทุติยฌาน.
๙๒๘. กามสฺสสฺสทคฺคา สณฺณา
 มนฺกการา จรฺนติ เจ
 ปมาทโยคิโน ฌานํ
 โหติ ตํ หานภาคิยํ.
 ๙๒๘. ถ้าหากว่า สัญญาและมนสิการที่สสรค
 ด้วยกาม ย่อมเป็นไปแก่พระโยคีผู้มี
 ความประมาท ฌานนั้น ย่อมเป็น
 หานภาคิยฌาน (ฌานที่คบกะความ-
 เลื่อน).

คุณสุชาดา พงศ์จิตแก้ว
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๙๒๙. สติ สันตฺธิภูเร^๑ ทสฺมี
 สนฺตทา ตทฺฐมฺมตา
 มนฺทสฺส โยคีโน ฌานํ
 โหติ ตํ จิตฺตภาคิยํ.

๙๒๙. สติย่อมหยุดอยู่ในปฐมฌานนั้นเป็นความ
 ใคร์ ที่เป็นธรรมคล้ายตามปฐมฌานนั้น
 ฌานของพระโยคีผู้มีปัญญาอันนั้น ย่อม
 เป็นจิตตภาคิยฌาน (ฌานที่คบกะความ
 ตั้งอยู่).

๙๓๐. อตฺถกฺกสทิตฺตา สณฺณา
 มนฺกการา จรฺนติ เจ
 อปฺปมตฺตสฺส ตํ ฌานํ
 วิเสสภากิยํ สียา.

๙๓๐. ถ้าหากว่า สัจญาและมนสิการที่ไม่
 ประกอบกับวิตก ย่อมเป็นไปแก่
 พระโยคีผู้ไม่ประมาทอยู่ ฌานนั้นก็จึง
 เป็นวิเสสภากิยฌาน (ฌานที่คบกะ
 คุณวิเศษที่ยิ่งขึ้นไป).

๙๓๑. นิพฺพิทาสยฺตทา สณฺณา
 มนฺกการา จรฺนติ เจ
 นิพฺพเพธภากิยํ ฌานํ
 โหติ ตํ ปริทํปิตํ.

๙๓๑. ถ้าหากว่าสัจญาและมนสิการที่ประกอบ
 กับนิพพิทาย่อมเป็นไป ท่านแสดงว่า
 ฌานเป็นนิพเพธภากิยฌาน (ฌานที่คบ
 กะปัญญาแห่งทะเลลึกจะ).

๙๓๒. ทสฺมา ปณฺจสฺสุ เอเตสฺสุ
 สฺวจินฺตวสินา ปน^๒

๙๓๒-๕. เพราะฉะนั้น อันพระโยคีผู้มีความ
 ฉลาด ผู้สั่งสมวสีไว้แล้วในอาการ ๕

^๑ ก. สมนฺธิภูสิเก.

^๒ ก. ปน.

- ปรมา ปคุณโต ฌานา
 ฐฎราย วิธินา ตโต.
 ๙๓๓. ยสุมา อัย สฬาปตติ
 อาสนนาทุสลาธิกา
 ฐลตตทา ตกุกจารานัน
 ตโตย องคทพพลา.
 ๙๓๔. อิติ อาทินว หิสวา
 ปจเม ฆน โยคินา
 ทุตติย สนตโต ฌานัน
 จินตยิตฺวาน ฐิมตา.
 ๙๓๕. นิกนฺตี ปริยาทาย
 ฌานสมิ ปจเม ฆน
 ทุตติยาธิคตถาย
 กาทพฺโพ ภาวนาภุกโม^๑
 ๙๓๖. อถสฺส ปรมชฺฌานา
 ฐฎราย วิธินา ยทา
 สตสฺส สฆปชานสฺส
 ฌานงฺค ปจจเวกฺขโต.

เหล่านี้ พึงออกจากปฐมฌานที่คล่อง-
 แคล้ว โดยวิธี(ที่กล่าวแล้ว) ต่อจาก
 นั้นไป เพราะเหตุที่เส็งเห็นโทษใน
 ปฐมฌานว่า สฬาบดินนี้มีอกุศล(นิวรณ ๕)
 เป็นข้าศึกใกล้ สฬาบดินนี้มีองคฺทราม-
 กำลังกว่าทุตติยฌานนั้น เพราะมีวิตก
 และวิจาร์เป็นองคฺทที่หยาบ ดังนั้นแล้ว
 ก็คิดถึงทุตติยฌานว่าเป็นธรรมสงบ ทำ
 ความใคร่ในปฐมฌานให้สิ้นไปได้แล้วก็
 กระทำลำดับภาวนา เพื่อประโยชน์แก่
 การบรรลุลุตติยฌานต่อไปอีก.

๙๓๖-๔๑. ลำดับนั้น เมื่อพระโยคีผู้มีสติ มี
 สัมพัชฺฌณะนี้ ออกจากปฐมฌาน โดยวิธี
 พิจารณาองคฺฌานอยู่ วิตกและวิจาร์
 ย่อมปรากฏโดยเป็นองคฺทที่หยาบ องคฺ ๓

^๑ ฉ. ภาวนภุกโม.

- ๔๓๗. ภูลโต ทกุกจารา ธิ
อุปติฏฺฐนฺติ โยคิโน
เสสมงฺกตฺตยํ ตสฺส
สนฺตเมโวปติฏฺฐติ.
- ๔๓๘. ภูลงฺกานํ ปทานาย
๑ตทา ตสฺส จ โยคิโน^๑
สนฺตงฺกปฏิลาภาย
นินิตฺตํ ตฺว ตเทว จ.
- ๔๓๙. "ปฺรวิ ปฺรวิจฺ" เจวํ
กโรโต มนสา ปฺน
อิทานิ ทฺติยชฺฌาน-
มุปฺปชฺชิสฺสตี ตํ อิติ.
- ๔๔๐. ภวํกํ ปน ปจฺฉิซฺช
ปฺรวิํกสิณํ ปน
ตเทวารมฺมณํ กตฺวา
มโนทวารมฺหิ โยคิโน.
- ๔๔๑. ชายตาวชฺชนํ จิตฺตํ
ตสฺมิ อารมฺมเณ ตโต

ที่เหลือ ย่อมปรากฏแก่เธอว่าเป็น
องค์สงบ ในเวลาใด. ในเวลานั้น
เมื่อพระโยคีนั้นกระทำไว้ในใจซึ่งนิมิต
นั้นนั่นแล (แล้ว ๆ เล่า ๆ) อย่างนี้
อีกว่า "ปฺรวิ ปฺรวิ" เพื่อละองค์
ที่หยาบ และเพื่อได้มาซึ่งองค์ที่สงบ
อววิชฺชนจิตทางมโนทวาร ย่อมเกิดขึ้น
แก่พระโยคี ตักมวังค์โดยอาการว่า
ทฺติยชฺฌานนั้น จักเกิดขึ้นในบัดนี้ละ
กระทำปฺรวิํกสิณนั้นนั่นแหละ ให้เป็น
อารมฺม ต่อจากนั้นไป ชวนจิต ๔ หรือ
๕ ขณะ ย่อมเกิดขึ้นแก่พระโยคีนั้น
ในอารมฺมทั้งนั้น.

^{๑-๑} ก. ตถาสฺส ปน โยคิโน.

คุณสุชาติ พงศ์จิตแก้ว
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ชวานนํ หิ ชายนุเต

ตสฺส จตฺตาริ ปณฺจ วา.

๙๔๒. อวสาเน ปเนกมฺปิ

เตสํ ชวนเจตสํ

รูปาวจริกํ โหติ

หุตฺติยชฺฌานมานสํ.

๙๔๓. สมฺปสาทนมชฺฌตฺตํ

ปิตฺติยา จ สุเขน จ

เอกคฺคตตาย สํยฺตํ

ณานํ โหติ ติวฺจฺจิกํ.

๙๔๔. เหนฺจฺจา วุตฺตนเยเนว

เสสํ สมฺปลกฺขเย

เอวํ หุวฺจฺจหีนํ ตุ

ตฺตีหิ อญฺฺเคหิ สํยฺตํ.

๙๔๕. ฌานํ ติวฺริชฺฌยณํ

ทสฺสลกฺขณสํยฺตํ

หุตฺติยาริคคํ โหติ

ภิกฺขุณา ภาวนามยํ.

๙๔๒. ก็บรรดาชวนจิตเหล่านั้น ชวนจิตใน

ขณะสุดท้าย แม้ขณะเดียว ฟังเป็น

รูปาวจรชวนจิต เป็นหุตฺติยชานจิต.

๙๔๓. เป็นฌานที่ทำให้เสื่อมใส เกิด

ภายในตน มีองค์ ๓ ประกอบด้วยปิต

สุข และเอกัคคตา.

๙๔๔-๕. บัณฑิตพึงกำหนดชวนจิตที่เหลือ ตาม

นัยที่ได้กล่าวแล้ว ในทนต์หลังนั้นเพียง

ฌานที่ละองค์ ๒ ประกอบด้วยองค์ ๓

มีความงาม ๓ ประการ ประกอบด้วย

ลักษณะ ๑๐ ย่อมเป็นภาวนามยที่

พระโยคีบรรลุเป็นครั้งที่ ๒ ตาม

ประการดังกล่าวมานี้.

คุณสุชาติ พงศ์จิตแก้ว

สร้างคัมภีร์ฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

- ๔๔๖. ทุติยาริทธิเต ฉานเน
 อากาเรหิ จ ฌงหิ
 สุจิตฺตวสนินา หุตฺวา
 หุติเยปิ สตีมตา.
- ๔๔๗. ตสฺมา ปคฺคโต ฉานา
 วฺจฺจาย หุติยา ฆฺน
 อาสนฺนา ตกฺกจรราริ
 สมาปตฺติ อโย อิติ.
- ๔๔๘. ปิตฺติยา ปิโยโต ตสฺส
 เจตโส อฺพุพิลาปนํ^๑
 ปิตฺติยา ฆฺน อฺลลฺลฺตา
 ตโตโย องฺกหฺพฺพลา.
- ๔๔๙. ตตฺถ อาทินวํ ทิสฺวา
 คฺคิเย สนฺตโต ฆฺน
 นิกฺกนฺตี ปริยาทาย
 ฉานสมฺมึ หุติเย ฆฺน.
- ๔๕๐. ตติยาริทธิมคฺคทาย
 กาตพฺโพ ภาวนาทุกฺโม

๔๔๖-๔๕. พระโยคีผู้มีสติพึงเป็นผู้ซึ่งสมาบัติไว้
 ด้วยดี โดยอาการ ๕ ในฉานแม้ที่ ๒
 ที่ได้บรรลุแล้วเป็นครั้งที่ ๒ ออกจาก
 ทุติยฉานที่คล่องแคล่วนั้น เห็นโทษใน
 ทุติยฉานนั้นอีกว่า สมาบัติที่ ๒ นี้ ยังมี
 วิตกและวิจารณ์เป็นข้าศึกใกล้ สมาบัตินี้
 มีองค์ทรมากลังกว่า ตติยฉานนั้น
 เพราะมีปิติเป็นองค์ที่หยาบ ปิตินี้มีการ
 ทำจิตที่ใครนั้นให้ปลาบปล้ม ดังนั้นแล้ว
 ก็ใส่ใจในตติยฉาน ว่าเป็นธรรมสงบ
 ทำความใคร่ในตติยฉาน ให้สิ้นไป
 ได้แล้ว ก็กระทำลำดับภาวนาเพื่อ
 ประโยชน์แก่การบรรลุตติยฉานต่อไป
 อีก ลำดับนั้นเมื่อพระโยคีผู้มีสติ มี
 สัมปชัญญะนี้ ออกจากตติยฉานแล้ว
 พิจารณาองค์ฉานอยู่ ในเวลาใด ปิติ
 ย่อมปรากฏโดยเป็นองค์ที่หยาบ ส่วน
 องค์(ที่เหลือ)มีสุขเป็นต้น ย่อมปรากฏ

^๑ ฉ. อฺพุพิลาปนํ.

คุณสุชาดา พงศ์จิตต์แก้ว
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อักษรพิมพ์ดีด-บ.ท.๒๕

- อดสุส ทุติยขุณานา
 ฏฺฐายปี^๑ ยทา ปน.
 ๙๕๑. สตสุส สมฺปชานสุส
 ฌานงฺคิ ปจฺจเวกฺขโต
 ญฺลโต ปิตุญฺจราติ
 สุชาติ สนฺตโต ปน.
 ๙๕๒. ญฺลนฺคานํ ปทานาย
 ตทา ตสุส จ โยคิโน
 สนฺตงฺคปฏฺฐิลากาย
 นิมิตฺตํ ตุ ตเทว จ.
 ๙๕๓. "ปฺรวิ ปฺรวิจ" เจวิ
 กโรโต มนสา ปน
 อิทานิ ตติยํ ฌาน-
 มุปฺปชฺชิสฺสตี ทํ อิติ.
 ๙๕๔. ภวฺงฺคมนุปฺจฉิซฺช
 ปฺรวิทฺถิ ปน
 ตเทวารมฺมณํ กตฺวา
 มโนทฺวารมฺหิ โยคิโน.

โดยเป็นองค์สงบ ในเวลานั้น เมื่อ
 พระโยคีนั้น กระทำไว้ในใจซึ่งนิมิตนั้น
 นั้นแหละแล้ว ๆ เล่า ๆ อย่างนี้ว่า
 "ปฺรวิ ปฺรวิ" ดังนี้ เพื่อละองค์ที่หยาบ
 และเพื่อให้มาซึ่งองค์ที่สงบ อาวัชชน-
 จิตทางมโนทวาร ย่อมเกิดขึ้นแก่
 พระโยคี ตักภวังค์โดยอาการว่า
 ตติยฌานนั้น จักเกิดขึ้นในบัดนี้ละดังนี้
 กระทำปฺรวิทฺถินั้นนั้นแหละ ให้เป็น
 อารมณฺ์ ต่อจากนั้นไป ชวนจิต ๔ หรือ
 ๕ ขณะ ย่อมเกิดขึ้นแก่พระโยคีนั้น
 ในอารมณฺ์นั้น.

^๑ ฉ. จ.

๔๕๕. ชายดาวชุนี จิตต์
 ตสฺมี อารมฺมเณ ตโต
 ชวนานิ จ ชายนฺเต
 ตสฺส จตฺตารี ปณฺจ วา.

๔๕๖. อวสาเน ปเนกํ ตุ
 เตสํ ชวนเจตสํ
 รูปาวจริกํ โหติ
 ตตฺถิยชฺฌานมานสํ.

๔๕๗. สติยา สมฺปชฺฌเณ
 สมฺปนฺนํ ตุ สฺสุเขน จ
 เอกกฺคตตาย สึยฺยตฺตํ
 ทฺวํงฺกํ ตตฺถิยํ มตฺตํ.

๔๕๘. เทภูสา วุตฺตณฺเยเนว
 เสสํ สมฺปปลฺกฺขเย
 เอวเมกฺกฺคทึนํ ตุ
 ทฺวํหิ อญฺเฑหิ สึยฺยตฺตํ.

๔๕๙. ฌานํ ติวริทฺถกฺลฺยาณํ
 ทสฺสทฺถชฺฌนสึยฺยตฺตํ

๔๕๖. ก็บรรดาชวนจิตเหล่านั้น ชวนจิตใน
 ขณะสุดท้าย แม้ขณะเดียว ย่อมเป็น
 รูปาวจรจิต เป็นตตฺถิยฌานจิต.

๔๕๗. เป็นฌานจิตที่ตั้งพร้อมด้วยสติ ด้วย
 สัมปชฺฌญะ มืองค์ ๒ ประกอบด้วยสุข
 และเอกกตตา นับว่าเป็นตตฺถิยฌาน.

๔๕๘-๙. บัณฑิตพึงกำหนดชวนจิตที่เหลือตาม-
 นัย ที่ได้กล่าวไว้ในบทหลังนั้นเพียง
 ฌานที่ละองค์เดียว ประกอบด้วย
 องค์ ๒ มีความงาม ๓ ประการ
 ประกอบด้วยลักษณะ ๑๐ ย่อมเป็น
 ภาวนามัยที่ภิกษุบรรลุเป็นครั้งที่ ๓

คุณสุชาติ พงศ์จิตแก้ว
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตติยาริทธิคัม โทติ

ต้ามประการตั้งกล่าวมานี้.

ภิกขุณา ภาวนามย์.

๙๖๐. ตติยาริทธิคเต ฉานเน

อากาเรหิ จ ฃนจหิ

สุจันฉวนวสีนา หุตฺวา

ตสฺมี ฃน สตีมตา.

๙๖๑. ตสฺมา ฃคฺคฺนโต ฉานา

วฺจฺจาย ตติยา ฃน

อาสนนปิตฺติโหสา หิ

สมาปตฺติ อฺยนฺติ จ.

๙๖๒. ยเทว เจตถ อโภโค

สุขมิจฺเจว เจตโส

เอวํ สุขสฺส ญฺลตฺตฺตา

โหตาญํ อญฺคหฺพฺพลา.

๙๖๓. อิติ อาทินวํ หิสฺวา

ฉานสฺมี คตฺติเย ฃน

จตฺตฺถํ สนฺตโต หิสฺวา

เจตสา ฃน โยคินา.

๙๖๐-๔. พระโยคีผู้มีสติ พึงเป็นผู้สั่งสมวสีไว้

ด้วยดี โดยอาการ ๕ ในณานที่ได้

บรรลุแล้วเป็นครั้งที่ ๓ นั้นออกจาก

ตติยณานที่คล่องแคล่วนั้น เห็นโทษใน

ตติยณานว่า สมบัตินี้มีปิตติเป็นโทษ

ที่ใกล้ สมบัตินี้มีองค์ทรมากำลัง

เพราะมีสุข ที่ท่านกล่าวไว้อย่างนี้ว่า

ความคำนึงแห่งใจว่าสุข ในตติยณานนี้

อันใดนั้นเที่ยว คั่งนี้เบียดัน เป็นองค์

ที่หยาบ เห็นณานที่ ๔ ด้วยใจว่า เป็น

ธรรมที่สงบ ทำความใคร่ในตติยณาน

ให้สิ้นไปได้แล้ว ก็กระทำล้าดับภาวณา

เพื่อประโยชน์ แก่การบรรลุจตุตถณาน

ต่อไปอีก.

คุณสุชาดา พงศ์จิตต์แก้ว

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๙๖๔. นิกนฺตี ปริยาทาย

ฉานสมฺมึ ตติเย ปุณ

จตุตฺตาริคมตฺตถาย

ภาตพุโท ภาวนาภุกโม^๑

๙๖๕. อตฺตสฺส ตติยชฺฌานา

วฏฺฐราย หิ ยทา ปน

สฺตสฺส สมนฺปชานสฺส

ฉานงฺกํ ปจฺจเวกฺขโต.

๙๖๖. ญฺลโต ตสฺสปฺภุจาทิ

สฺขํ ตํ มานสิ ตโต

อุเปกฺขา สนฺตโต ตสฺส

จิตฺตสฺเสกฺกคฺคตาปี จ.

๙๖๗. ญฺลฺงฺกสฺส ปทานาย

สนฺตงฺกสฺสูปฺลหุธิยา

ตเวท จ นิมิตฺตณฺหิ

"ปฺรวิ ปฺรวิ"ติ จ.

๙๖๕-๖๐. ลำดับนั้น เมื่อพระโยคีผู้มีสติ มี

สัมปชัญญะนี้ ออกจากตติยฉานแล้ว

พิจารณาองค์ฉานอยู่ในเวลาใด สุข

ทางใจนั้น ย่อมปรากฏแก่พระโยคินั้น

โดยเป็นองค์ที่หายาบ อุเบกขา รวมทั้ง

เอกัคตาแห่งจิต ย่อมปรากฏโดยเป็น

องค์ที่สงบ ในเวลานั้น เมื่อพระโยคี

นั้น กระทำไว้ในใจซึ่งนิมิตนั้นนั่นแหละ

แล้ว ๆ เล่า ๆ อย่างนี้ว่า "ปฺรวิ

ปฺรวิ" ดังนี้ เพื่อละองค์ที่หายาบและ

เพื่อให้มาซึ่งองค์ที่สงบ อาวัชชนจิต

ทางมโนทวาร ย่อมเกิดขึ้นแก่พระโยคี

^๑ ฉ. ภาวนาภุกโม.

คุณสุชาดา พงศ์จิตต์แล้ว

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๙๖๘. กโรโต มนสา เอว

ปุนปุนญจ โยคิโน

จตุตถํ ปนิตํ ฌานํ

อุบุชฺชิสฺสตี ตํ อิติ.

๙๖๙. ภวังกํ ปนุปัจฉิซฺช

ปฐวีกลีณํ ตถา

ตทวารมฺมณํ กตฺวา

มโนทวารมฺหิ โยคิโน.

๙๗๐. ชายตาวชฺชนํ จิตฺตํ

ตสฺมี อารมฺมเณ ตโต

ชวณานิ จ ชายนฺเต

ตสฺส จตุตฺตาริ ปญฺจ วา.

๙๗๑. อวสาเน ปเนกํ ตุ

เตสํ ชวณเจตสํ

รูปาวจริกํ โหติ

จตุตฺถชฺชานมานสํ.

ตัดมวังค์ โดยอาการว่า ฌานที่ ๔ นั้น
นั้น จักเกิดขึ้น (ในบัดนี้) ดังนี้ กระทำ
ปฐวีกลีณนั้นนั่นแหละให้เป็นอารมณ์ ต่อ
จากนั้นไป ชวนจิต ๔ หรือ ๕ ขณะ
ย่อมเกิดขึ้นแก่พระโยคินั้น ในอารมณ์
นั้น.

๙๗๑. ก็บรรดาชวนจิตเหล่านั้น ชวนจิตใน
ขณะสุดท้าย แม้ขณะเดียว ย่อมเป็น
รูปาวจรจิต เป็นจตุตถฌานจิต.

คุณสุชาติ พงศ์จิตแก้ว
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๙๑๒. เอกงฺควินูปทีนํ ตู

ทฺวที องฺเกหิ สํยฺตํ^๑

จตุตฺถํ ปนิตํ ฌานํ

ทฺวํกฺขติ ปวฺจจติ.

๙๑๒. ก็ฌานที่ ๔ นี้ละองค์เดียว ประกอบ

ด้วยองค์ ๒ จึงเรียกว่า ทฺวํกฺ

(ฌานมีองค์ ๒).

๙๑๓. เอวํ ทิวริชกฺขยาณํ

ทสฺสทฺทฺทฺทฺทฺทฺ

จตุตฺถาริชาตํ โหติ

ภิกฺขุณา ภาวนามยํ.

๙๑๓. ฌานที่มีความงาม ๓ ประการ ประกอบ

ด้วยลักษณะ ๑๐ ย่อมเป็นภาวนามัย

ที่ภิกษุบรรลุแล้วเป็นครั้งที่ ๔ ตาม

ประการดังกล่าวมานี้.

๙๑๔. ยสฺมา สุขุมเปกฺขาย

น โหตาเสวนํ ปน

อุเปกฺขาสทฺทฺตาเนว

ชฺวานนํ ชฺวนติ หนี^๒

๙๑๕. อุเปกฺขาสทฺทฺทํ ตสฺมา

จตุตฺถํ สมฺทีริติ

อฺยเมตฺถ วิเสโส หนี

เสสํ วุตฺตณฺยํ ปน.

๙๑๔-๕. ก็เพราะเหตุที่สุข หากความเป็น

อาเสวนปัจจัยแก่อุเบกขามีได้ เฉพาะ

ชวนจิต ที่สหระคด้วยอุเบกขาเท่านั้น

ย่อมแล่นไป ฉะนั้น จึงตรัสถึงฌานที่ ๔

ว่า สหระคด้วยอุเบกขา ต่อไปนี้เป็น

ความต่างกันในนัยเหล่านี้ ส่วนคำ

ที่เหลือก็มีนัยอันได้กล่าวแล้ว.

^๑ ฉ. โยคโค.

^๒ ฉ. จ.

๙๖๖. ยัม จตุกกนเย ฉานัน
 ทุติยัม ตัม ทูวิธา ปน
 กตุวาน ปถกนเย
 ทุติยัม ตติยัม กตัม.

๙๖๗. ตติยัม ตัม จตุตถกนเย
 จตุตถัม ปถกนเย อธิ
 ปจัม ปจัมเยว
 อยเมตถ วิเสสตา.

๙๖๘. เอวเมตตาวตาทา วุตตา
 นาคิสุงเขปโต มยา
 นาทิวิตถารโต จายัม
 รูปาวจรภาวนา.

๙๖๙. สุมธรวรตรวจโน
 กัม นุ ชนัม เนว รชชยติ

๙๖๖. ทุติยฉานนํ ในจตุกกนัย ทรงแยก
 ทุติยฉานนํเป็น ๒ อย่าง ทำให้เป็น
 ฉานนํที่ ๒ ฉานนํที่ ๓ ในปัญจกนัย.

๙๖๗. ตติยฉานนํ(ในจตุกกนัย)นั้น ทรงแกระทำ
 ให้เป็นจตุตถฉานนํ และจตุตถฉานนํ
 ก็ทรงแกระทำให้เป็นปัญจฉานนํ ใน
 ปัญจกนัยนี้ ส่วนปฐมฉานนํก็ยังคงเป็น
 ปฐมฉานนํนั้นแหละ นี้เป็นความต่างกัน
 ในนัยทั้ง ๒ นี้.

๙๖๘. รูปาวจรภาวนานี้ ข้าพเจ้าขอกล่าว
 โดยไม่สังเขปเกินไป และโดยไม่
 พิสดารเกินไป ด้วยคำพูดเพียงเท่านั้น
 ตามประการดังกล่าวมานี้.

๙๖๙. คันถะ(ปรกณฺ์อภิธรรมมวาทาร) อันมี
 คำพูดประเสริฐยิ่ง เพราะอรรถและ

อธินีสติวิสหทฺตฺธิ-

ปสาทชนเวทนีโยยฺยิ

พัญญุชณะที่ไพเราะดี ที่ชนผู้มีปัญญา
มีความเลื่อมใส ที่ลับแล้วคมกล้ายิ่ง
พึงรู้ได้นี้ ไฉนจะไม่ทำชนคนไหนให้
ยินดีได้เล่า.

อิติ อภิธัมมาวตารে รูปาจรสมาธิ-

ภาวนานิทเทศํ นาม

จฺทฺทสโม ปริจฺเจโท.

ปริจเจทที่ ๑๔ ชื่อว่ารูปาจรสมาธิภาวนา-

นิตเทศ ในปกรณ์อภิธัมมาวตาร

จบแล้ว ด้วยประการฉะนี้.

๑) ปุราณฐีกายํ ปจารชน...

คุณอัญชติ วงศ์สมบุรณ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๕. ปถุณรสมปริจเฉท

อรุปาวจรสมาธิภาวนานิทเทศ

๙๘๐. รูปรูปมตีเตน

รูปรูปราทิเวทินา

ยานิ จารูปนุณยานิ

สรูเบเนริตานิ^๑ ตุ.

๙๘๑. เตสสิ ทานิ ปวกุขามิ

ภาวนานยมุตตมัม

โยคาวจรภิกขุณั

หิตตุถาย สมาสโต.

๙๘๒. "รูเป โข วิชขมานสมิ

ทตทาทานาทโย สियัม

อนเอกาปิ ฆนาพาธา

จกขุโรคาทโย" อิติ.

๙๘๓. รูเป อาทินวิ ทิสฺวา

รูเป นิพพิทฺทมานโส

๑๕. ปริจเฉทที่ ๑๕

อรุปาวจรสมาธิภาวนานิทเทศ

๙๘๐-๑. พระผู้มีพระภาคผู้ทรงล่วงรูปภพและ

อรุภพได้แล้ว ผู้ทรงทราบภูมิต่าง ๆ

มีรูปภูมิอรุภูมิเป็นต้น ได้ตรัสอรุภุทศล

อันใดไว้โดยเป็นสภาวะมีอยู่. บัดนี้

ข้าพเจ้าขอกล่าวภาวนานัย อันสูงสุด

แห่งอรุภุทศลเหล่านั้นโดยย่อ เพื่อ

ประโยชน์แก่กุลแก่พระโยคาวจรภิกษุ

ทั้งหลาย.

๙๘๒-๓. พระโยคาวจรเห็นโทษในรูปอย่างนี้

ว่า "เมื่อมีรูปแล โทษทั้งหลายมีการ

จับท่อนไม้เป็นต้น อาหารทั้งหลาย

แม้มากมายมีโรคตาเป็นต้น จึงมิได้"

ดังนี้ แล้วย่อมเป็นผู้มีใจเบื่อหน่าย

ในรูป ปฏิบัติอรุภาวนา เพื่อ

^๑ ก. อรุเบเนริตานิ ตุ.

ตสุสาคิภุมนตฺถาย

ประโยชน์แก่การก้าวล่วงรูปร่างนั้น.

อรุณิ ปฏิปชฺชติ.

๔๘๔. ตมฺหา กสิณรูปาปิ
โส นิตฺพิชฺช วิสารโท
อปกฺกมิตฺกาโม จ
สุกรรภิหิตฺวา สว.

๔๘๔. ก็พระโยคาวจรผู้เบือนหน้า มีปัญญา
แกล้งก้านั้น เป็นผู้ใคร่จะหลีกไปเสีย
แม้จากกสิณรูปร่างนี้ จุจสุนัขที่ถูกสุกร
ทำร้ายเอาจะนั้น.

๔๘๕. จตฺตฺเถ ปน ฌานสฺมี
หุตฺวา จิตฺตฺวสึ วสึ
จตฺตฺถฌานโต ธฺมา
วฺญฺจาย วิธินา ปน.

๔๘๕. พระโยคาวจรผู้มีความฉลาด พึงสั่งสม
วสี มีวสีในจตุตถฌาน ออกจาก
จตุตถฌาน โดยวิธี(ตามที่กล่าวแล้ว)
อีกครั้งหนึ่ง.

๔๘๖. กโรติ ปนํ จิตฺตํ
รูปมารมฺมณํ ยโต
อาสนฺนโสมนสฺสธฺจ
ถฺนฺสนฺตฺวิโมกฺชโต.

๔๘๖-๑. เล็งเห็นโทษว่า ก็เพราะเหตุที่จิตนี้
(จตุตถฌานจิตนี้) กระทำรูป(กสิณรูป)
ให้เป็นอารมณ์ และมีโสมนัสเป็นข้าศึก
ใกล้ เป็นจิตที่หยาบกว่าอรุณานที่
เรียกว่าสันตวิโมกข์ ดังนี้ ทำความ-
ใคร่ในจตุตถฌานนั้น ให้สิ้นไปได้แล้ว
โดยประการทั้งปวง และเล็งเห็น
อรุณานที่ ๑ ว่าเป็นธรรมสงบ.

๔๘๖. อิติ อาทินํ วิสฺวา
จตฺตฺเถ ตตฺถ สหฺพโส
นิกฺกฺขติ ปริยาทาย
ปจฺมารูปฺปญฺจ สฺนฺตฺโต.

คุณอัญชลี วงศ์สมบุรณ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๙๘๘. จกุกวาฬปริยนต์

ยตฺตกั วา ปนิจฺจติ

ตตฺตกั ปตฺตริตฺวาน^๑

สุญฺโงกาสนฺจ เตน ตั.

๙๘๙. อากาโส อิติ วานฺนโต

อากาโส อิติ วา ปฺน

มนสา หิ กโรนฺโตว

อุคฺขมาเถติ ปวฺจจติ.

๙๙๐. อุคฺขมาเถนฺโต หิ กสิณฺ

น สัเวลฺเลติ ตั ปน

น จุฑฺธรติ โส โยคี

ปวฺ วีย กปาลโต.

๙๙๑. เกวลั ปน ตั เนว

อาวชฺชติ น เปกฺขติ

นาวชฺชนฺโต อจินฺเตนฺโต^๒

อุคฺขมาเถติ หิ นามโส.

๙๘๘-๙. พระโยคาวจร เมื่อแผ่กสิณไปจนถึง

ที่สุทธอบจักรวาล หรือตลอดเท่าที่

ต้องการ ทำไว้ในใจซึ่งโอกาสที่

กสิณรูปนั้นกระทบถึงอยู่นั้นว่า อากาศ

ดังนี้ หรือว่า อากาศไม่มีที่สุด ดังนี้

แล้ว ๆ เล่า ๆ ก็เรียกว่าเพิกกสิณ.

๙๙๐-๑. ก็พระโยคินั้น เมื่อจะเพิกกสิณ ก็

ไม่ใช่จะม้วนกสิณนั้นเอา และไม่ใช้

จะยกเอา เหมือนอย่างยกขนมขึ้นจาก

กระเบื้อง เพียงแต่ไม่มีก็ถึง ไม่

เหลียวแลกสิณนั้นแต่อย่างเดียวเท่านั้น

เมื่อไม่มีก็ถึง ไม่เหลียวแล ก็ชื่อว่า

เพิกกสิณ.

^๑ ก. ปฏฺฐริตฺวาน.

^๒ ฉ. นเปกฺขนฺโต.

คุณอัญชติ วงศ์สมบุรณ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๔๔๒. กสิณฺคฺคาฏิมากาสี

นิมิตฺตํ ฆนํ คํวํ โส
 อากาโส อิติ จิตฺเตน
 อวชฺชติ ฆนฺนํ.

๔๔๒. ก็พระโยคีนั้น

ย่อมมีกสิณนิมิตคือ
 กสิณฺคฺคาฏิมากาส (อากาศอันเป็นที่
 กสิณฺคฺคาฏิมากาส) นั้น ด้วยจิตว่า อากาศ
 ดังนี้ แล้ว ๆ เล่า ๆ.

๔๔๓. อวชฺชโต หิ ตสฺสเสว

กโรโต ตกฺกาหตฺตมฺปิ จ
 ปณฺจ นีวรณา ตสฺส
 วิกฺขมฺภตฺติ หิ สพฺพโส.

๔๔๓. ก็เมื่อพระโยคีนั้น

นี้มาถึง(กสิณค-
 คาฏิมากาส) รวมทั้งกระทำให้เป็น
 อันวิตกจดได้มันอยู่อย่างนี้ นีวรณ ๕
 ของเธอ ก็ย่อมราบคาบไปโดย
 ประการทั้งปวง.

๔๔๔. อาเสวติ จ ภาเวติ

คํ นิมิตฺตํ ฆนฺนํ
 กโรโต ฆนํ ตสฺสเสว
 สนฺตจิตฺตสฺส โยคิโน.

๔๔๔-๕. เธอย่อมช่องเสพ และเจริญนิมิตนั้น

อยู่แล้ว ๆ เล่า ๆ ก็เมื่อพระโยคีผู้มี
 จิตสงบนั้น กระทำอยู่อย่างนั้นเพียว
 อรูปจิตที่ ๑ ก็ย่อมถึงอัปภานาในอากาศ
 นั้น แม้ในอรูปาวจรณานี้ ก็ย่อม
 ปรารธนาชวนจิต ๔ หรือ ๕ ขณะ
 ในส่วนเบื้องต้น.

๔๔๕. ตตฺตฺรากาเส ฆนํ ฆนฺนํ

ปรมาภูมฺมานสํ
 อธิปํ ปุริเม ภาเค
 ตีณิ จตฺตาริ วา ฆน.

คุณอัญชติ วงศ์สมบูรณ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๙๙๖. ชวนานี อุเบกขาย

สมฺปยุตฺตานี โทหนฺติ ทิ

จตุตฺถํ ปณฺจมํ วาปี

โทติ อารุปรุमानสี.

๙๙๖. ก็ชวนจิตทั้งหลาย ย่อมเป็นชวนจิตที่
สัมปยุตด้วยอุเบกขา ชวนจิตขณะที ๔
หรือแม้ขณะที ๔ ย่อมเป็นอรูปราวจร-
จิต.

๙๙๗. ปุณ ภาเวตฺถกาเมน

หุติยารุปรุमानสี

สุจิญฺจนวสีนา หุตฺวา

ปรจมารุปรุमानเส.

๙๙๗-๙. พระโยคีผู้ใคร่เจริญอรูปราวจรจิตที่

๒ อีก ฟังเป็นผู้สั่งสมวสีได้ด้วยดี

ในอรูปราวจรจิตที่ ๑ เล็งเห็นโทษ

อย่างนี้ว่า อรูปราวจรจิตที่ ๑ นี้ มี

รูปราวจรฉานเป็นข้าศึกใกล้ และว่า

อรูปราวจรจิตที่ ๑ นี้ จะเป็นจิตที่สงบ

เหมือนอย่างอรูปราวจรจิตที่ ๒ ก็หาไม่

ดังนั้น ทำความใคร่ในอรูปราวจรจิตที่ ๑

ให้สิ้นไปได้แล้ว ก็ทำไว้ในใจซึ่ง

อรูปราวจรจิตที่ ๒ ว่าเป็นธรรมสงบ.

๙๙๘. อาสนนฺรปูวจรช-

ณานปฺจจตุตฺถิกนฺหฺติ จ

หุติยารุปรุปจิตฺตํ

น จ สนฺตมิตฺทนฺติ จ.

๙๙๙. เอวมาทินวํ หิสฺวา

ปรจมารุปรุमानเส

นิกนฺตี ปริยาทาย

หุติยํ สนฺตโต ปน.

๑๐๐๐. ตมากาลี ผริตฺตฺวาน

ปวตฺตฺมานสี ปน

๑๐๐๐. ก็พระโยคีซึ่งทำไว้ในใจซึ่งจิตนั้น ที่

เป็นไป แผลไปยังอากาศนั้นอย่างนี้ว่า

คุณอัญชติ วงศ์สมบุรณ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตณฺจ วิณฺณณณฺจเฏว

วิญฺญาณํ คังนํ ให้มาก.

กตฺตพฺพํ มนสา พหุ.

๑๐๐๑. อวชฺชนณฺจ^๑ กตฺตพฺพํ

ตถา ตกฺกาทตฺตมฺปิ จ

"อนนฺตฺตฺ"ติ "อนนฺตฺตฺ"ติ

กาตพฺพํ มนสา นิธ.

๑๐๐๑. ฟังกระทำให้เป็นอันนึกถึงได้ รวมทั้งให้เป็นอันวิตกจดได้มัน แต่ในอนานนั้นอย่าทำไว้ในใจว่า "ไม่มีที่สุด" "ไม่มีที่สุด" (เพียงอย่างเดียว).

๑๐๐๒. ตสฺมี ปน นิमितฺตสฺมี

วิจาเรนฺตสฺส มานสิ

อุปจาเรน ตํ จิตฺตํ

สมาธิยติ โยคิโน.

๑๐๐๒. ก็เมื่อพระโยคีทำจิตให้เพียวไป ในนิมิตนั้นอยู่ จิตนั้นก็ย่อมตั้งมั่นโดยชอบด้วยอุปจารสมาธิ.

๑๐๐๓. อาเสวติ จ ภาเวติ

ตํ นิमितฺตํ ปนฺปนฺนํ

ตสฺส เฏว กโรนฺตสฺส

สตีสมฺปนฺนเจตโส.

๑๐๐๔. อากาสํ ผุสฺวิณฺญาณเณ

หุติยารูปฺมานสิ

๑๐๐๓-๔. เธอย่อมช่องเสพ และย่อมเจริญนิมิตนั้นอยู่แล้ว ๆ เล่า ๆ ก็เมื่อเธอผู้มีจิตถึงพร้อมด้วยสติ กระทำอยู่อย่างนี้ อรุณาจรจิตที่ ๒ ก็ย่อมถึงอัปภานา ในวิญญาณที่กระทบอากาศเป็นอัปภานาที่สนัย เหมือนกับที่ได้กล่าว

^๑ ก. อวชฺชชิตฺตพฺพญจ.

^๒ ปุราณฐีกายํ อากาสผุสฺวิณฺญาณเณ.

คุณภาคย์ เสถียรพัฒน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อบุเปติ อบุปนา ยสฺมี
นโย วุตฺตนโยว โส.

แล้วนั้นนั่นเพียว.

๑๐๐๕. อากาโสยมนนฺโตติ
เอวมาภาสเมว ตํ
ผริตฺวา ปวตฺตวิฆฺณวํ
"วิฆฺณวณฺณจฺน"ติ วุจฺจติ.

๑๐๐๕. วิญฺญาณที่เป็นไป แต่ไปยั้งอากาศ
อย่างนี้ว่า อากาสนี้ไม่มีที่สุด ตั้งนั้น
นั่นเพียว เรียกว่า "วิญฺญาณฺณจฺน".

๑๐๐๖. มนฺการวเสนาปี
อนนํ ปรีทิตํ
"วิฆฺณวานนฺต"มิจฺเจว
วตฺตพฺพิ ๒นํ ติยา.

๑๐๐๖. มีอันแสดงว่า เป็นอนันตะ (ไม่มีที่สุด)
แม้ช่วยสามารถแห่งมนสิการ จึงควร
ที่จะเรียกวิญฺญาณดวงนี้ว่า "วิฆฺณวา-
นันตะ (วิญฺญาณไม่มีที่สุด)" ตั้ง
นั่นนั่นเพียว.

๑๐๐๗. อถ ภาเวตฺกามาเน
ตฺติยารูปฺมานสํ
สุจิตฺตวสีนา หุตฺวา
หฺตฺติยารูปฺมานเส.

๑๐๐๗. พระโยคีผู้ต้องการเจริญรูปรูปาวจรจิต
ที่ ๓ ต่อไป พึงเป็นผู้สั่งสมวสีไว้ด้วยดี
ในรูปรูปาวจรจิตที่ ๒.

๑๐๐๘. อาสนฺนปจฺมารูป-
จิตฺตปจฺจตฺถิกนฺติ จ

๑๐๐๘-๑๒. เล็งเห็นโทษอย่างนี้ว่า รูปรูป-
าวจรจิตที่ ๒ นี้ มีรูปรูปาวจรจิตที่ ๑

คุณภักย์ เสถียรพัฒน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตติยารูปปัจจุตัม

น จ สนมฺหิมฺหิติ จ.

๑๐๐๙. เหวมาทินวํ หิสฺวา

หุติยารูปมามเส

นิกนฺตี ปริยาทาย

ตติยํ สนมฺโศ โปน.

๑๐๑๐. เหวํ มนสิ กตุวาน

กาทพฺโพ มนสา ปุณ

ปรมารูปวิวัฒนา-

ภาโว ตสฺเสว สฺสณฺโศ.

๑๐๑๑. ตํ ปนาภาสฺวิวัฒนํ

อกตุวา มนสา ปุณ

"นตฺถิ นตฺถิ"ติ วา เตน

"สฺสณฺณํ สฺสณฺณํ"ติ วา ตโต.

๑๐๑๒. อวชฺชิตฺตพฺเพวเมวหิ

กตฺตพฺพิ มนสาปิ จ

ตทฺกาทตฺตจ กาทพฺพิ

ปุณปุณฺนวํ ธิมฺตา.

เป็นข้าศึกใกล้ และว่าจะเป็นจิตที่สงบ
เหมือนอย่างอรุปาวจรจิตที่ ๓ ก็หาไม่
ดังนี้ ทำความใคร่ในอรุปาวจรจิตที่ ๒
ให้สิ้นไปได้แล้ว ก็ทำไว้ในใจซึ่ง
อรุปาวจรจิตที่ ๓ อย่างนั้นว่า เป็น
ธรรมสงบ ดังนี้แล้ว ก็พึงกระทำไว้
ในใจ ซึ่งความไม่มีแห่งอรุปาวจร-
วิมุตตญาณที่ ๑ ว่า อรุปาวจรวิมุตตญาณที่ ๑
นั้นนั้นแหละว่างเปล่า ได้แก่ไม่กระทำ
อากาสวิมุตตญาณนั้นไว้ในใจอีก ต่อจาก-
นั้นพระโยคีผู้มีปัญญานั้น พึงนึกถึง พึง
ทำไว้ในใจ ซึ่งความไม่มีแห่ง
อรุปาวจรจิตที่ ๑ นั้นเพียว และพึงทำ
ให้เป็นอันวิตก จคได้มัน แล้ว ๆ
เล่า ๆ ว่า "ไม่มี ไม่มี" หรือว่า
"ว่างเปล่า ว่างเปล่า" ดังนี้.

ฉกัธัมมาวตาร .ป. ท. ๒๖

๑๐๑๓. ตสฺมี นิมิตฺเต ตสฺเสว
 วิชาเรนตสฺส มานสํ
 สติ ทิฏฺฐติ ภิโยปิ
 สมาริยติ มานสํ.

๑๐๑๔. อาเสวติ จ ภาเวติ
 ตํ นิมิตฺตํ ปุณฺณํ
 ตสฺส เจวํ กโรนฺตสฺส
 สติสมฺปนฺนเจตโส.

๑๐๑๕. กสิณฺคฺคาภิมากาสํ^๑
 ฝริตฺวาน สมฺนฺตโต
 วิณฺณานสฺส ปวตฺตสฺส
 นตฺถิกาเว อภาวเก^๒
 ๑๐๑๖. ตติยารูปวิณฺณานํ
 ตํ ปนาปุเปติ โยคิโน
 อปฺปนาย นโยเปตฺถ^๓
 โหติ วุตฺตนโยว โส.

๑๐๑๓. เมื่อพระโยคินั้น ทำจิตให้ท่องเที่ยว
 ไปในนิมิตนั้นอยู่อย่างนี้ สติก็ย่อมตั้งอยู่
 ได้(ตั้งมั่น) แม้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป จิตย่อม
 ตั้งมั่นโดยชอบ (ด้วยอุปจารสมาธิ).

๑๐๑๔-๑๖. เธอย่อมข่องเสพ และย่อมเจริญ
 นิมิตนั้นอยู่แล้ว ๆ เล่า ๆ ก็เมื่อ
 พระโยคิ ผู้มีจิตถึงพร้อมด้วยสตินั้น
 กระทำอยู่อย่างนี้ อรูปาวจรวิณฺณานที่ ๓
 นั้น ย่อมถึงอัปปนาในนัตถิกาวะ คือ
 ในความไม่มีแห่งวิณฺณานที่เป็นไป แต่
 ไปยังกสิณฺคฺคาภิมากาสโดยรอบ แม้ยัง
 แห่งอัปปนา ในอรุณานที่ ๓ นี้ ก็
 เหมือนอย่างนัยที่ได้กล่าวแล้วนั้น นั้น-
 เทียว.

^๑ วิสุทฺธิมคฺค. ๒/๑๓๖.

^๒ ส. อภาวโต.

^๓ ก. นโย เจตฺถ.

๑๐๑๗. อากาศคตวิญญานัม
 หุติยารูปจกขุณา
 ปสฺสนุโต วิหริตฺวาน
 "นคฺคฺติ นคฺคฺติ"ติอาทินา.

๑๐๑๘. ปริกมฺมมนกฺกาเร
 ตสฺมี อนฺตรหิตฺเต ปน
 ตสฺสาปคมฺมตฺตํ
 ปสฺสนุโต วสฺตี จ โส.

๑๐๑๙. สมนฺปิศาตํ ยถา โภจึ
 หิสฺวา สิมฺสฺส กตฺถจึ
 คเต สิมฺหฺม คฺคฺ ตํ จานํ
 สฺสณฺณเมวานุปสฺสตี.

๑๐๒๐. ปุณฺ ภาเวตฺถกาเมน
 จคฺคฺตฺถารูปฺมานสิ
 สฺจจิณฺหวสิเนา หุตฺวา
 ตติยารูปฺมานเส.

๑๐๒๑. อาสนฺนหุติยารูป-
 จิตฺตปจฺจตฺตดิग्ဂฺหิ จ

๑๐๑๗-๑๘. พระโยคีผู้เห็นวิญญาน อันเป็นไป
 ในอากาศ(คืออรูปรวิญญานที่ ๑) ด้วย
 จักขุคืออรูปรวิญญานที่ ๒ อยู่แล้วนั้น
 เมื่ออรูปรวิญญานที่ ๑ นั้นอันตรธานไป
 ในเพราะการทำไว้ในใจ คือการ
 บริกรรมโดยนัยว่า "ไม่มี ไม่มี"
 เป็นต้น ก็ย่อมเห็นแต่เพียงความ
 ปราศไปแห่งอรูปรวิญญานที่ ๑ นั้นเท่า-
 นั้นอยู่.

๑๐๑๙. เหมือนอย่างบุรุษคนหนึ่ง เห็นพระสงฆ์
 ประชุมกันในที่แห่งหนึ่ง เมื่อพระสงฆ์
 ไปแล้ว ก็ย่อมมองเห็นแต่สถานที่
 ที่ว่างเปล่านั้นเท่านั้น ฉะนั้น.

๑๐๒๐. พระโยคาวจรผู้ใคร่เจริญอรุณาจักรจิต
 ที่ ๔ ต่อไปอีก ฟังสิ่งสมวลไว้ด้วยดี
 ในอรุณาจักรจิตที่ ๓.

๑๐๒๑-๒๔. เล็งเห็นโทษอย่างนี้ว่า อรุณา-
 จักรจิตที่ ๓ นี้ มีอรุณาจักรจิตที่ ๒

คุณภักย์ เสถียรพัฒน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

จตุตถารูปจิตฺตว

น จ สุนตฺมิทฺตติ จ.

๑๐๒๒. เหวมาทึนวิ ทิสฺวา

ตติยารูปฺมานเส

นิกฺกนฺตี ปริยาทาย

จตุตฺถํ สุนตฺโต ปน.

๑๐๒๓. เหว มนสิ กตฺวาน

ปนฺ ตตฺถเว อิมฺตา

อภาวามมณฺเฑ กตฺวา

สมฺปวตฺตมฺหิ มโน.

๑๐๒๔. "สฺนตํ สุนตฺมิตํ จิตฺต"-

มิจฺเจวํ ตํ ปุณฺณํ

โทติ อวชฺชิตฺตพฺพญ

กาทพฺหํ มนฺสาปิ จ.

๑๐๒๕. ตสฺมี นิมิตฺเต ตสฺเสวํ

วิจาเรนตสฺส มานสิ

สฺติ คฺกุจฺจติ ภิโยปิ

สมาธิยฺติ มานสิ.

เป็นชาติก็ใกล้ และว่าจะ เป็นจิตที่สงบ
เหมือนอย่างอรุปาวจรจิตที่ ๔ ก็ทำไม่
คั้งนี้ ทำความใคร่ในอรุปาวจรจิตที่ ๓
ให้สิ้นไปได้แล้ว ก็ทำไว้ในใจซึ่ง
อรุปาวจรจิตที่ ๔ ว่าเป็นธรรมสงบ
พระโยคาวจรผู้มีปัญญาฟังนี้ถึง รวม-
ทั้งฟังกระทำไว้ในใจ ซึ่งจิตที่กระทำ
ความไม่มีให้เป็นอารมณ์ (คืออรุปา-
วจรจิตที่ ๓) อันเป็นไปในความไม่มี
นั้นนั่นแหละ อีกครั้งหนึ่ง แล้ว ๆ
เล่า ๆ อย่างนี้ ว่า "จิตนี้สงบ สงบ"
คั้งนี้.

๑๐๒๕. เมื่อพระโยคิน ทำจิตให้เที่ยวไปใน
นิมิตนั้นอยู่อย่างนี้ สติย่อมตั้งอยู่ได้
(ตั้งมั่น) แม้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป จิตย่อมตั้งมั่น
โดยชอบ (ด้วยอุปจารสมาธิ).

๑๐๒๖. อาเสวติ จ ภาเวติ
 คัม นิमित्तัม ปุณฺณํ
 ตสฺส เจวํ กโรนฺตสฺส
 สติสมฺปนฺนเจตโส.
 ๑๐๒๗. ตติยารูปสงฺขต-
 ขนฺธเส จ จตุสฺวปฺปี^๑
 จตุตถารูปวิวัฒฺตํ
 คัม ปนาปฺเปติ โยคีโน.

๑๐๒๘. อปฺปนาย นโยเปตฺถ
 เหฏฺฐา วุตฺตนยฺยปโม
 อปิเจตฺถ วิเสโสยํ
 เวทิตฺตฺวา วิภาวึนา.

๑๐๒๙. "อโห สฺนฺตา วตายนฺ"ติ
 สฺมาปตฺติ ปวิสฺสตี
 ยยา ปนาภาวตตฺตมฺปิ
 กตฺวา จสฺสตี โจรฺริ.

๑๐๒๖-๒๗). เธอย่อมชั่งองเสพ ย่อมเจริญนิमित
 นั้นอยู่แล้ว ๆ เล่า ๆ ก็เมื่อพระโยคี
 ผู้มีจิตถึงพร้อมด้วยสตินั้น กระทำอยู่
 อย่างนั้น. อรุปาวจรวิญญาณที่ ๔ นั้น
 ย่อมถึงอัปปนาในชั้นที่ ๔ ที่เรียกว่า
 อรูปที่ ๓.

๑๐๒๘. แม้นัยแห่งอัปปนาในอรุปวิญญาณที่ ๔ นี้
 ก็มีอันเปรียบเทียบกันได้กับนัยที่กล่าวแล้วใน
 หนหลัง แต่ท่านผู้มีปกติเจริญปัญญา
 ฟังทราบข้อที่แปลกไป ในอรุปวิญญาณ
 ที่ ๔ นี้ ดังต่อไปนี้.

๑๐๒๙-๓๐. ก็สมำบัติที่ทำ แม้เพียงความไม่มี
 ให้เป็นอารมณ์ตั้งอยู่ อันพระโยคีย่อม
 เห็นว่า "โอ สมำบัตินี้สงบหนอ".
 พระโยคีย่อมเห็นแจ้งว่า "สมำบัตินี้

^๑ ฉ. จตุสฺวปฺปี.

ฉบับมหาวิทยาลัย ม.ท. ๒๖

๑๐๓๐. สันตารมมณฑตาเยว

"สันตายนนุ"ติ วิปัสสติ.

สันตโต เจ มนุกกาโร

กถณจ สมตีกุกโม.

สงบ" ก็เพราะความเป็นสมานัตที่มี
อารมณ์สงบ ถ้าหากมีการทำไว้ในใจ
ว่าเป็นธรรมสงบไซ้ร้ จะมีการ
ก้าวล่วงได้อย่างไร.

๑๐๓๑. อนาปชฺชิตุกามตฺตา

โทเตว สมตีกุกโม

สมาปชฺชามหํ เอตํ

อิจฺจาโกโก น วิชฺชติ.

๑๐๓๑. เฉลยว่า มีการก้าวล่วงได้ที่เดียว
โดยความเป็นผู้ไม่ต้องการ จะเข้า
(สมานัตินัน) คือไม่มีความคำนึงว่า
เราจะเข้าสมานัตินัน.

๑๐๓๒. สันตโต ตํ กโรนฺโต ทิ

มนสา สุขุมํ ปรี

อสนฺณํ ปน ทุพฺพลยํ

ปาปุนาติ มหคฺคตํ.

๑๐๓๒. จริงอยู่ พระโยคีเมื่อกระทำสมานัต
ที่สุขุมยิ่งนั้นไว้ในใจ ว่าเป็นธรรมสงบ
ก็ย่อมบรรลุมหคคตจิตที่เป็นอสังญะ(หา
สังญามีได้) ที่ทรมากำลังได้.

๑๐๓๓. เนวสนฺณํ จ นาสนฺณํ

ยาย สณฺณาย โหติ โส

น เกวลํ ตุ สณฺณาว

เอทิสํ อถโข ปน.

๑๐๓๓-๓๖. ก็บุคคลนั้น ย่อมเป็นเนวสนฺณ-
นาสนฺณญ์ได้ด้วยสังญาใด ไม่ใช่เฉพาะ
สังญาเท่านั้น ที่เป็นธรรมชาติละเอียดย
เช่นนี้ ทว่าธรรมทั้งหลายมีเวทนา

คุณภักย์ เสถียรพัฒน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๐๓๔. เอวเมว ภวานุเตตถ

สุขุมมา เวทนาทโย

ปตฺตมกฺขณเตเสณ

มกฺกสฺสมี อุกฺกเณ จ.

๑๐๓๕. สาเวตพุโพ อโย อตุโถ

จตุตถารูปโปเชเน

ปฏฺฐสฺสณาย กิจฺจสฺส

เนวกฺกกรณโต อโย.

๑๐๓๖. "เนวสฺสณ"ติ นิตฺทิสฺสา

จตุตถารูปปสุมภา

ปฏฺฐสฺสณาย กิจฺจํ สา

กาตุํ สกฺโกติ เนว จ.

๑๐๓๗. ยถา ททนกิจฺจํ ตู

เตโชธาตุ สฺโขทเก^๒

สา สงฺขาราวเสสฺสตฺตา

สุขุมตฺเตน วิชฺชติ.

เป็นต้นในสมาบัตินี้ ก็เป็นธรรมชาติ
ละเอียดอย่างนี้เหมือนกัน อรรดา-
ธิบายในอันให้รู้อรูปฌานที่ ๔ นี้
บัดนี้ฟังกล่าวให้ฟัง ด้วยอุปมาเรื่อง
น้ำมันเป็นอนาตร และเรื่องน้ำใน
ทางเดินเกิด สมาบัตินี้ทรงแสดงไข
ไว้ว่า "เนวสฺสณ" ก็เพราะไม่
กระทำกิจแห่งสฺสณที่ชัดเจน ก็สฺสณ
นั้นไม่อาจทำกิจ แห่งสฺสณที่ชัดเจน
เลยทีเดียว เพราะเกิดในอรูปฌานที่ ๔
เหมือนอย่างธาตุไฟ ในน้ำ(สำหรับ
อาบ) ที่ทำให้เกิดความสุข ไม่อาจ
ทำกิจคือการเผาไหม้ได้ ฉะนั้น สฺสณ
นั้นย่อมมีอยู่โดยสภาวะ ที่ละเอียด
เพราะความเป็นเศษสังขาร.

^๑ ก. สาเรตพุโพ.

^๒ วิสฺสุทฺธิมคฺค. สฺโขทเก.

ตสฺมา จ ปน^๑ ส่า สณฺหา "นาสณฺหา"ติ ก็เพราะเหตุนั้นแล พระผู้มีพระภาคจึงตรัส
 ปวฺจฺจติ. เรียกสณฺหานั้นว่า "นาสณฺหา" ดังนี้.

๑๐๓๘. เอตา ทิ รูปมากาสี
 วิณฺณณํ ตททาวกั

อติกกมิตฺวา กมโต

จตสฺโส โหนฺติ อาท จ.

๑๐๓๙. อารมฺมณตติกกมโต

จตสฺโสปิ ภวนฺติมา

องฺคตติกกมเมตาสี

น อิจฺจนฺติ วิภาวินโ^๒.

๑๐๔๐. สُبฺบปณีตตรา โหนฺติ

ปจฺฉิมา ปจฺฉิมา อิศ

อุปมา ตตฺถ วิญฺเษยฺยา

ปาสาทลสาฎิภา.^๓

๑๐๓๘-๓๙. เป็นความจริงว่า สมบัติเหล่านี้
 ย่อมมี ๔ อย่าง เพราะก้าวล่วงรูป

(กสิณรูป) อากาศ วิณฺญาณ และความ

ไม่มีแห่งวิณฺญาณนั้น ตามลำดับ จริงอยู่

ท่านกล่าวว่า อรูปสมบัติทั้ง ๔ เหล่านี้

ย่อมมีได้ โดยการก้าวล่วงอารมณ์

บัดนี้ผู้ที่มีปกติเจริญปัญญา ย่อมไม่

ปรารถนาความก้าวล่วงองค์ แห่ง

สมบัติเหล่านี้ ดังนี้.

๑๐๔๐. ในบรรดาอรูปสมบัติเหล่านี้ อรูป-

สมบัติหลัง ๆ ย่อมเป็นธรรมชาติที่

ประณีตยิ่งกว่า (อรูปสมบัติก่อน ๆ)

ในความซ้อที่สมบัติหลัง ๆ ประณีต

^๑ ฉ. ตสฺมา ปน จ.

^๒ วิสุทธิมคฺค. ๒/๑๔๑.

^๓ วิสุทธิมคฺค. ๒/๑๔๑, อฎฺฐสาลินี. ๓๓๐.

คุณภักย์ เสถียรพัฒน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ดิ่งกว่านั้น บัดนี้พึงทราบเรื่องพัน
ปราสาท และเรื่องผ้าเป็นอุปมาเถิด.

๑๐๔๑. สงฺเขเปน มยารูป-
สมาปตฺตินโย อโย
ทสฺสีโต ทสฺสีโต สุตฺธ-
ทสฺสีนา ปิยทสฺสีนา.

๑๐๔๑. นัยแห่งอรุปสมาบัติที่พระปิยทัสสีเจ้าผู้
ทรงมีพระปัญญาเห็นได้หมดจด ได้ทรง
แสดงไว้นี้ ข้าพเจ้าก็ได้แสดงโดยย่อ
แล้ว.

๑๐๔๒. รูปรูปชฺฌานสมาปตฺตวิธานัง
ชานาติมํ สารตรํ โย ปน ภิกฺขุ
รูปรูปชฺฌานสมาปตฺตีสํ ทกุโข^๑
รูปรูปํ ยาคี ภวํ โส อภิภูย^๒.

๑๐๔๒. ก็ภิกษุรูปใด รู้วิธีการแห่งรูปฌาน-
สมาบัติ และอรุปฌานสมาบัติ อันมี
สาระยั้งนี้ จลาคในรูปฌานสมาบัติ
และอรุปฌานสมาบัติทั้งหลาย ภิกษุ
รูปนั้น ย่อมครอบงำรูปภพอรุปภพไป
(สู่พระนิพพาน)ได้.

อิตฺติ อภิธมฺมวาทาเร อรุปาวจรสมาปตฺติ-
ภาวนานิทฺเทศโส
นาม ปณฺฑรสมํ ปริจฺเจโท.

ปริจเจที่ ๑๕ ชื่อว่าอรุปาวจรสมาบัติ-
ภาวนานิทเทศ ในปกรณ์อภิธัมมวาทาร
จบแล้ว ด้วยประการฉะนี้.

^๑ ส. . . .สมาปตฺติปุเรกฺโข.

^๒ ก. อภิภูยเย.

๑๖. โสฬสมปริจจนท

อภิธานิทเทศ

๑๐๔๓. อิติ ปรี ปวภูขามิ^๑
 ปณณาสุทธิกริ นย^๒
 ปณจนนมิ อภิธานิ
 มุขมตุนิหสนิ.
๑๐๔๔. รูปรูปสมมาปตติ
 นิพตเตตวา ปนกุสปี
 โลกิภาปี อภิธานโย
 ภาเวตพพา วิภาวินา.
๑๐๔๕. จตตถขมานมตเตปี
 สุจิตถวสินา สตา
 อภิโยคิ^๓ อภิธานสุ
 กาตุ วตตติ โยคินา.

๑๖. ปริจจนทที่ ๑๖

อภิธานิทเทศ

๑๐๔๓. ต่อจากนั้นไป ข้าพเจ้าจักกล่าวนัยอัน
 เป็นอุทาหรณ์แห่งอภิธานิทั้ง ๕ ซึ่งเป็น
 เหตุสร้างความเจริญแห่งปัญญา พอ
 เป็นแนวทาง.
๑๐๔๔. ก็พระโยคีผู้มีปกติเจริญปัญญา ทำ
 รูปสมาบัติ และอรูปสมาบัติทั้ง ๘ ให้
 บังเกิดได้แล้ว ก็ควรเจริญโลกีย-
 อภิธานิด้วย.
๑๐๔๕. ควรที่พระโยคีผู้มีสติ สัมมวสีไว้
 ดีแล้ว แม้เพียงในฉานที่ ๔ (ฝ่าย
 รูปาวจร) จะทำความพยายามยิ่งใน
 อภิธานิทั้งหลาย.

^๑ ฉ. กริสฺสามิ.

^๒ ฉ. ปณณาสุทธิกริ ปรี.

^๓ ฉ. อนฺโยคฺมภิธานสุ.

คุณสุวิมล โชติชัยสถิตย์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๐๔๖. อภิญญา นาม ภิกขุชนั
 สาภิญญานัน อนุตฺตโร
 อลงฺกาโร ทิ ตาณฺนติ
 สฺตฺตฺนติ จ ปฺวฺจฺจติ.
๑๐๔๖. เป็นความจริงว่า ^{ขั้น}ขั้นชื่อว่าภิญญา
 เป็นเครื่องประดับที่ยอดเยี่ยมแห่งภิกษุ
 ทั้งหลาย ผู้มีภิญญา ท่านเรียกว่า
 ที่ท่านทาน และว่าอาวุธ.
๑๐๔๗. นิพฺพตฺติตาสวภิญญาสุ
 โยคาวจรภิกขุขนา
 สมธาภิวนา หิสฺส
 ตทา นิฏฺฐจฺจกตา สียา.
๑๐๔๗. เมื่อพระโยคาวจรภิกษุ ได้ทำภิญญา
 ทั้งหลายให้บังเกิดได้แล้ว สมธา-
 ภิวนาของเธอ ก็เป็นอันถึงความ
 สำเร็จแล้วในกาลนั้น.
๑๐๔๘. ทิพฺพานิ จกฺขุโสทานิ
 อิทฺธิจิตฺตวิชานนั
 บุปฺเพนิวาสนาณฺนติ
 ปณฺจภิญญา อีมา สียฺ.
๑๐๔๘. อภิญญาเหล่านี้ซึ่งมี ๕ อย่าง คือ
 ทิพจักขุ(ตาทิพย์) ทิพโสต(หูทิพย์)
 อิทฺธิ(ฤทธิ์) จิตฺตวิชานนะ(การกำหนด
 รู้จิต) บุปเพนิวาสนาณ(ญาณรู้ชั้น
 ที่เคยอยู่อาศัยในภพก่อน).
๑๐๔๙. กสิณานุโลมตาทฺหิ
 จตฺตฺทสนฺเยทฺปิ^๑
 ทเมตฺตฺทพฺมภิญญาโย
 ปตฺตฺกฺกาเมน มานสั.
๑๐๔๙. อันพระโยคี ผู้ต้องการบรรลุภิญญา
 ทั้งหลาย พึงฝึกจิตแม้โดยนัย ๑๔ มี
 กสิณานุโลมตา (การเข้าสมาบัติตาม
 ลำดับกสิณ) เป็นต้น.

^๑ ฉ. จ.

๑๐๕๐. ทนฺเต สฺมาทิตฺเต สุตฺเต
 ปรีโยทาเต อนนฺตณฺเ
 นฺูปเกฺลเส มุทฺทเต
 กมฺมนีเย จิตฺตจเล.

๑๐๕๑. อิติ อฏฺฐจฺกสมฺปนฺเน
 จิตฺเต อิทฺธิวิธาย จ
 อภินิหฺรติ เจ จิตฺตํ
 สีขุณฺติทฺธิวิภูพฺพนํ.

๑๐๕๒. อภินฺญาปาทกฺขณานํ
 สฺมาปชฺช ตโต ปน
 ฏฺฐาย ทิ สํ วาปี
 สหสฺสํ วา ยทิจฺฉติ.
 ๑๐๕๓. "สํ โหมิ, สํ โหมิ"-
 จฺเจวํ กตฺวาน มานสิ
 อภินฺญาปาทกฺขณานํ
 "สฺมาปชฺช ตโต ปน?"

๑๐๕๐-๕๑. เมื่อจิตที่ฝึกแล้ว ถึงพร้อมด้วย
 องค์ ๘ คือ ตั้งมั่นโดยชอบ บริสุทธิ์
 ขาวรอบ ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน
 ปราศจากอุปกิเลส เป็นของอ่อน
 ควรแก่การงาน ตั้งอยู่ไม่หวั่นไหว
 ก็ถ้าหากเธอจะน้อมจิตไป เพื่ออิทธิวิธ
 (การแสดงฤทธิ์) เธอก็ย่อมสำเร็จ
 วิภูพณอิทธิ(ทำเป็นต่าง ๆ คือแปลง-
 กายเป็นต่าง ๆ) ได้.

๑๐๕๒-๕๔. คือว่า เธอเข้าฌานที่เป็นบาท
 แห่งอภิญญา ออกจากฌานนั้นแล้ว ถ้า
 หากว่า ต้องการ(แปลง)เป็น ๑๐๐
 คนก็ดี (แปลง)เป็น ๑,๐๐๐ คนก็ดี
 ก็ทำใจ(คือบริกรรมจิต) ไว้อย่างนี้ว่า
 "ขจงเป็น ๑๐๐ คนเกิด, ขจงเป็น
 ๑๐๐ คนเกิด" ดังนี้ เข้าฌานที่เป็น
 บาทแห่งอภิญญา แล้วออกจากฌานนั้น

๑-๑ ก. ปุณาปชฺช ตโต ปน.

๑๐๕๔. วุฏฺฐาย ปุณฺณิฏฺฐาติ
 สหาธิฏฺฐานเจตสา
 สติ โหติ ทิ โส โยคี
 สหสฺสาที่สุยํ นโย.

อีกคนหนึ่ง อธิษฐานอีกครั้ง พระโยคี
 นั้นก็จะกลายเป็น ๑๐๐ คนได้พร้อม
 กับจิตที่อธิษฐาน แม้ใน(การแปลง
 เป็น) ๑,๐๐๐ คนเป็นต้น ก็มีดังนี้.

๑๐๕๕. ปาทกขฺมานจิตฺติ ตู
 นิमितฺตารมฺมณํ สียา
 ปริกฺกมฺมนวาเนตฺต
 สตารมฺมณิกานิ ตู.

๑๐๕๕. ก็มานจิตที่เป็นบาท(แห่งอภิธานิ) ฟัง
 เป็นจิตที่มีนิमितเป็นอารมณ์ ส่วน
 บริกรรมจิตทั้งหลาย ในบรรดาจิต
 เหล่านี้ มี ๑๐๐ คนเป็นอารมณ์.

๑๐๕๖. ตทาธิฏฺฐานจิตฺตุมฺปิ
 สตารมฺมณเมว ตํ
 ปุพฺเพ วุตฺตปฺปนาจิตฺติ
 วีย โคตรกฺขนฺตฺร.

๑๐๕๖. แม้อธิษฐานจิตของพระโยคีผู้จะแปลง
 เป็น ๑๐๐ คนนั้นก็ยังมี ๑๐๐ คนเป็น
 อารมณ์เหมือนกัน ก็อธิษฐานจิตนั้นมีใน
 ลำดับแห่งโคตรกฺ ขุจฺฉปฺปนาจิตที่ได้
 กล่าวแล้วในตอนต้น.

๑๐๕๗. ตเมกํ ชายเต ตตฺต
 จตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตํ มโน
 ปริกฺกมฺมิเวโสโสว
 เสสิ ปุพฺพสมํ อิธ.

๑๐๕๗. ในบรรดาจิตเหล่านั้น อธิษฐานจิต
 นั้นย่อมเกิดขึ้นขณะเดียว เป็นจิตที่
 ประกอบด้วยจตุตถฌาน ในจิตดวงนี้
 มีความแตกต่าง (จากจตุตถฌานจิต)
 ก็คือการบริกรรมนั่นเอง จิตที่เหลือ

คุณวันชัย-คุณสุมาลี จิราธิวัฒน์ และครอบครัว
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา